

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
Eraõiguse instituut

Kadri Lember

**MENETLUSOSALISTE HUVIDE KAITSE JA TASAKAAL
VÕLGNIKU KOHUSTUSTEST VABASTAMISE MENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja:
Mag. iur Anto Kasak

Tallinn 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Võlgniku kohustustest vabastamise eesmärk ja aluspõhimõtted	8
1.1 Heaoluriiklik käsitlus	8
1.2 Neoliberaalne käsitlus	12
2. Võlgniku kohustustest vabastamise formaalsed eeldused	16
2.1 Võlgniku avaldus	16
2.2 Menetlusosaliste ärakuulamine	21
2.3 Menetluse ajalised piirid	24
3. Võlgniku kohustustest vabastamata jätmise materiaalsed eeldused	30
3.1 Võlgnik on süüdi mõistetud kuriteos	30
3.2 Võlgnikupoolne kohustuste rikkumine	36
3.2.1 Menetlusele eelnevad rikkumised	36
3.2.2 Menetlusaegsed rikkumised	40
3.3 Varasem kohustustest vabastamise menetlus	46
4. Järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle	50
4.1 Järelevalveorganid	50
4.2 Usaldusisiku tasustamine	53
5. Võlgniku kohustustest vabastamise tagajärjed	57
5.1 Tagajärjed võlausaldajatele	57
5.2 Tagajärjed võlgnikule	61
Kokkuvõte	69
The protection of and the balance between the interests of the debtor and the creditors in the proceedings for the release of the debtor from his or her obligations	74
Kasutatud allikad	79
Kirjandus	79
Normatiivaktid	81
Kohtulahendid	81
Muud allikad	83
Lisa: Muudatusettepanekud	85

Sissejuhatus

„The borrowing party is over. We must face the pain or the hangover will be fearsome.“

Larry Elliott, The Guardian, esmaspäev 4. veebruar 2008

Suurem osa arenenud maailmast on viimase kahekümne aasta jooksul kogenud sarnast tarbimise, laenamise ning sellele järgneva maksejõuetuse mustrit. Inimeste jõukuse ja tarbimisharjumuste kasvuga kaasneb paratamatult ka tarbimislaenude mahu suurenemine. Kui tarbijakrediidi kasutamine ja sellest tulenevad kohustused muutuvad ühiskonnas tavapäraseks, siis tõuseb ka finantsprobleemide mõju majapidamistele, millest ei jää enam palju maha makseraskused. Kunagi kaupmeeste ja ettevõtjate probleemist on kiiresti saanud kogu ühiskonda haarav risk, mis seisab silmitsi kõigi ühiskonna klassidega, nii rikaste kui vaestega. Ühiskonna ülevõlastumine ja tarbijate ning väikeettevõtjate makseraskused on muutunud globaalseks diskussiooniteemaks.¹

Füüsiliste isikute makseraskustega kaasnevate probleemide hüppeline kasv on tingitud nii krediiturgude avanemisest ja globaliseerumisest tulenevate erinevate tarbimislaenude, krediitkaartide jmt laialdasest kättesaadavusest ja neile rakendatavatest kõrgetest intressimääradest, kui ka ülemaailmsest majanduslangusest, mis on põhjustanud paljudele inimestele sissetulekute vähenemise.

Erialakirjanduses jaotatakse tarbijate maksejõuetuse tekkimise põhjused enamasti kahte kategooriasse – ootamatud ja ebasoovitavad elulised asjaolud ning ülemäärane laenukoormus.² Viimastel aastatel on maksejõuetus aga kiiresti muutumas jõukuse patoloogiaks, mõjutades lisaks traditsioonilistele riskigruppidele ka suurt osa keskklassist. Tüüpilise võlgniku võrdkuju esindab meedias irratsionaalne, vastutustundetu, impulsiivne ja ettearvamatu tarbija, kes elab üle oma võimete.³

Eelkirjeldatud tarbimisbuumi, krediiturgude avanemisest tingitud erinevate tarbimislaenude mahu kasvu ning sellele järgneva maksejõuetuse muster on omane ka Eestile, mistõttu seisab

¹ R. J. Mann. Making Sense of Nation-Level Bankruptcy Filing Rates. – In J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives (Consumer Credit). Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009, pp 225.

² J. Niemi. Overindebted Households and Law: Prevention and Rehabilitation in Europe. – In J. Niemi (ed.) et al. Consumer Credit, pp 94.

³ I. Ramsay. „Wannabe WAGS“ and „Credit Binges“: The Construction of Overindebtedness in the UK. – In J. Niemi (ed.) et al. Consumer Credit, pp 85.

ühiskond silmitsi vajadusega otsida probleemile efektiivseid ja kõigi osapoolte huve arvestavaid lahendusi. Kuigi 5. aprillil 2011 kehtima hakanud võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seadusega lootis seadusandja luua alternatiivse ja Eesti õiguskorras uudse lahenduse füüsiliste isikute maksejõuetuse probleemile võrreldes 1. jaanuarist 2004 kehtinud pankrotimenetluse keskse kohustustest vabastamise menetlusega, ei ole see reaalselt kuigi tulemuslikult rakendunud.⁴ Käesolev töö ei otsi vastust küsimusele, millistel põhjustel lahendatakse täna valdav osa füüsiliste isikute maksejõuetustest just kohustustest vabastamise menetluse raames, vaid lähtub kohustustest vabastamise menetlust puudutava temaatika jätkuvast aktuaalsusest.

Arvestades seda, et ülevõlastumine ja makseraskused on üha suurema osa ühiskonna igapäevaseks probleemiks, kerkivad üha teravamalt esile selle lahendamiseks Eestis peamiselt kasutatava süsteemi kitsaskohad. Kuna kohustustest vabastamise menetlust iseloomustab võlgniku ja võlausaldajate huvide vastandlikkus, kus võlgnikule on nii heaoluriiklikust kui ka neoliberaalsest käsitlest tulenevatel põhjustel oluline tagada võimalus makseraskustest vabaneda ning võlausaldajate üheselt äratuntav huvi on suunatud eelkõige oma nõuete maksimaalsele rahuldamisele, siis on ühiskondliku õiglustunde säilitamiseks äärmiselt tähtis tagada poolte huvide mõistlik tasakaal.

Autor on seisukohal, et põhiliseks võlgniku kohustustest vabastamise menetlust puudutavaks probleemiks tuleb täna pidada erinevaid menetlus- ja materiaaloiguslikke aspekte, mille tõttu võivad nii võlgniku kui ka võlausaldajate huvid jääda piisava kaitseta. Nimetatu väljendub selles, et seadusandja poolt loodud kohustustest vabastamise eeldused ja menetluse lõpetamise tagajärjed ei ole kohati kas täielikult eesmärgipärased, loovad aluse menetlusosaliste ebavõrdsele kohtlemisele või eelistavad ebaproportsionaalselt ühe poole huve teisele.

Autor lähtub töös hüpoteesist, et pankrotiseaduses füüsilisest isikust võlgniku kohustusest vabastamise menetluses on võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaal paigast ära.

Lähtudes eelnevast on käesoleva töö peamiseks eesmärgiks uurida, kas füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustusest vabastamise menetluses on võlausaldajate ja võlgniku huvid tasakaalustatud ning seda, kas regulatsioon on

⁴ Kohtute Infosüsteemi statistika. 2011. aastal esitati võlgade ümberkujundamiseks 51 avaldust, millest ei rahuldatud ühtegi. 2012. aastal esitati vaid 26 avaldust.

menetlusosaliste huvide kaitseks ja tasakaalu tagamiseks eesmärgipärane. Autor on töö sisulises osas läbivalt analüüsinud asjakohast kohtupraktikat, et ühest küljest välja selgitada täna valitsevad seisukohad ning teisest küljest arutleda, kas ja mida võiks kohus sätete tõlgendamisel silmas pidada, et menetlusosaliste huvid ebaoproportsionaalselt tasakaalust välja ei läheks. Ettepanekute tegemisel on autor kasutanud paralleele teistes riikides kasutusel olevate lahendustega. Tulenevalt eelnevast võib väita, et töö on koostatud peamiselt praktilise rõhuasetusega.

Kirjeldatud eesmärkide saavutamiseks on töö jaotatud viieks peatükiks. Esimene peatükk käsitleb füüsilisest isikust võlgnike kohustustest vabastamise laiemaid eesmärke ning nende saavutamiseks kasutatavaid üldiseid põhimõtteid läbi kahe traditsioonilise lähenemise – heaoluriikliku käsitluse ning neoliberaalse käsitluse. Kuigi suuremas osas arenenud maailmas, s.h Eestis, täna kasutusel olevad füüsilistele isikutele ettenähtud maksejõuetusmenetlused on n.ö segasüsteemid, mis lähtuvad nii heaoluriiklikust teooriast kui ka neoliberaalsest teooriast, siis toob autor selgema ülevaate saamiseks mõlemat lähenemist iseloomustavad põhimõtted välja eraldi alapeatükkides. Esimeses peatükis käsitletud eesmärgid ning alusprintsüübid on lähtuvalt töö eesmärgist olulised sisustamaks kohustustest vabastamist käsitlevat regulatsiooni ning selles sisalduvaid lähtekohti. Samuti kasutab autor esimeses peatükis välja toodud printsüüpe selleks, et selgitada välja kohustustest vabastamise menetluse aspektide eesmärgipärasus ning põhjendada oma seisukohti regulatsiooni tõlgendamise või muutmise osas.

Töö keskse eesmärgi saavutamiseks, võlgniku ja võlausaldajate huvide kaitse ja tasakaalu väljaselgitamiseks, ning tulenevalt sellest ka hüpoteesi kontrollimiseks, on töö uurimuslik osa jaotatud vastavalt menetluse ülesehitusele neljaks peatükiks, käsitledes esmalt menetluse formaalseid ja materiaalseid eelduseid, seejärel järelevalvemehhanisme ning viimasena võlgniku kohustustest vabastamise tagajärgi nii võlgnikule kui ka võlausaldajatele. Autor on seisukohal, et töö taoline ülesehitus võimaldab selget ja süsteemset lähenemist regulatsioonile ning seda puudutavale kohtupraktikale, andes täpse vastuse, kas ja millisel määral tagab kehtiv süsteem poolte võrdsuse ning huvide kaitse ning milliste eesmärkide saavutamiseks on seadusandja poolt kehtestatud eeldused vajalikud. Konkreetsed muudatusettepanekud antud valdkonda reguleerivatele sätetele on töös esitatud eraldi lisana.

Töö on kirjutatud peamiselt võrdleval ja analüütilisel meetodil. Võrdlevas analüüsis kasutab autor välisriikides, põhiselt Saksamaal ja USA-s, välja kujunenud seisukohti. Saksamaa

vastav regulatsioon on käesoleva töö kontekstis olulise tähtsusega, kuna Eesti eraõigus, s.h pankrotiõigus, on tõenäoliselt kõige enam mõjutusi saanud just germaani, eelkõige Saksamaa, õigussüsteemist. Tulenevalt sellest on õigustatud kasutada töös esitatud seisukohtade põhjendamiseks paralleele sarnase, ent küpsema ning enam väljakujunenud süsteemiga. Samuti esindab Saksamaa pankrotiõigus füüsilisest isikust võlgniku maksejõuetuse reguleerimisel heaoluriiklikku käsitlust. USA kohustustest vabastamise kontseptsioon esindab seevastu klassikalisi neoliberaalsetest vaadetest tulenevaid põhimõtteid, kus erilist rõhku pannakse just võlausaldajate huvide kaitsele. Lisaks sellele on raske alahinnata USA maksejõuetusõigusest pärinevat *fresh start* ideed, kus kohustustest vabastamine on võlgnikele ilmselt kõige lihtsamini kättesaadav kogu maailmas. Eeltoodu tõttu on USA füüsiliste isikute maksejõuetust käsitlev regulatsioon olnud eeskujuks paljude konservatiivsete euroopalike süsteemide reformimisel ning seda ei saanud tähelepanuta jätta ka käesoleva töö koostamisel.

Füüsilisest isikust võlgnike maksejõuetust puudutav temaatika on Eesti teoreetilises erialakirjanduses suhteliselt vähe kajastatud, jäädes peamiselt ülevaate pinnale. Füüsilisest isikust võlgniku maksejõuetuse lahendamise võimalusi maailmas ja nende seoseid Eestis kasutuselolevate lahendustega on oma 2011. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöös „Füüsilise isiku võlgade ümberkorraldamine“ käsitlenud Artjom Luik. Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse aluseid ja menetluse algatamise aspekte on oma 2012. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud magistritöös „Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse menetlus“ analüüsinud Sandra Reinsalu. Käesolevas töös on kasutatud Eesti autorite Signe Viimsalu, Toomas Saarma jt Juridicas avaldatud artikleid, mis käsitlevad antud valdkonnaga kaudselt seotud teemasid nagu pankrotimenetluse üldised põhimõtted. Autorile teadaolevalt ei ole Eesti erialakirjanduses kohustustest vabastamise menetlust puudutavat süvaanalüüsi avaldatud, mistõttu on käesolev töö antud valdkonna uurimiseks vajalik.

Füüsiliste isikute maksejõuetuse teoreetiliste lähtekohtade ning põhimõtete, samuti Euroopa ja USA maksejõuetussüsteemide käsitlemisel on autor kasutanud mitmete rahvusvaheliselt tunnustatud õigusteadlaste, s.h antud valdkonda põhjalikumalt uurinud Johanna Niemi ja Iain Ramsay, võõrkeelseid töid. Peamisteks tarbija maksejõuetust käsitlevateks teosteks on Johanna Niemi, Iain Ramsay ja William C. Whitfordi toimetatud kogumikud „*Consumer Bankruptcy in Global Perspective*“ ja „*Consumer Credit, Debt & Bankruptcy. Comparative and International Perspectives*“, mis koondavad mitmete erialaasjatundjate analüüsi ning uurimusi.

Lisaks eelnevale on töös kasutatud asjakohast maakohtute, ringkonnakohtute ja Riigikohtu kohtupraktikat ning valdkonda puudutavate seaduste seletuskirju, et välja selgitada seadusandja eesmärk regulatsiooni loomisel. Allikadena on töös esindatud ka erinevate rahvusvaheliste organisatsioonide nagu Maailmapank, INSOL International ja Rahvusvaheline Valuutafond (IMF), initsiatiivil koostatud juhtnööre ning raporteid.

1. Võlgniku kohustustest vabastamise eesmärk ja aluspõhimõtted

1.1 Heaoluriiklik käsitlus

Enamikes kaasaegsetes õigussüsteemides on välja kujunenud eraldi meetmed füüsiliste isikute maksejõuetuse lahendamiseks ning võlgnike maksejõulisuse taastamiseks. Olenemata nimetatud meetmete rakendamiseks loodud menetluste spetsiifikast ja üksikasjadest vastandavad need oma olemusest tulenevalt pea igas menetluse aspektis omavahel võlgniku ja võlausaldajate huvid. Poolte vastandlike huvide täpsemaks sisustamiseks ja nende vahel tasakaalu leidmiseks olid 1980. aastate alguseks Anglo-Ameerikas ja Kontinentaal-Euroopas välja kujunenud fundamentaalselt erinevad lähenemised.⁵ Johanna Niemi peab kontseptsioone sedavõrd erinevateks, et keeldub neid sama terminiga tähistamast. Õiguskirjanduses nimetatakse *common law* õigussüsteemis kasutusel olevat lähenemist tarbija pankrotiks (*consumer bankruptcy*) ning Kontinentaal-Euroopas kasutusel olevaid süsteeme võlgniku kohustuste ümberkorraldamiseks (*consumer debt adjustment*).⁶

Iain Ramsay märgib, et viimastel aastakümnetel nii USA-s kui ka Euroopas aset leidnud reformid on eelnimetatud kahte lähenemist üksteisele sarnasemaks muutnud. Ühiskonnas aset leidnud debattide tulemusena on Euroopa riigid asunud ettevaatlikult üle võtma *common law* õigussüsteemides juurdunud kiire uue alguse (*fresh start*) põhimõtet, samal ajal kui USA-s arutatakse võlgniku kohustuslikule võlaplaanile allutamise ja menetlusele ligipääsu piiramise vajalikkuse üle.⁷ Tulenevalt sellest on tänapäeval enamikes riikides kasutusel n.ö segasüsteemid, mille tõttu on füüsilisest isikust võlgnike maksejõuetuse reguleerimise eesmärgid ja aluspõhimõtted, mis algselt olid üksteisest selgelt eristatavad, nüüdseks segunenud ning tänapäevased süsteemid baseeruvad ühtviisi nii neoliberaalsel käsitlusel kui ka heaoluriiklikul käsitlusel.

Võlgniku maksejõuetuse reguleerimise heaoluriiklik lähenemine põhineb arusaamisel järelemõtlematust ja puudustkannatavast tarbijast, keda sunnitakse lepingulistesse suhetesse astuma tema mõjusfäärist väljaspool asuvate sotsiaalsete mõjude poolt. Selle tõttu peaks tarbijakrediidi regulatsioon kui tarbijakaitsega seotud valdkond pakkuma võimalusi

⁵ I. Ramsay. Comparative Consumer Bankruptcy. – University of Illinois Law Review. 2007, No 1, pp 244. Arvutivõrgus kättesaadav: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=958190## (28.02.2013).

⁶ J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy in Global Perspective (Consumer Bankruptcy). Oxford, Portland: Hart Publishing, 2003, pp 10.

⁷ I. Ramsay. Models of Consumer Bankruptcy: Implications for Research and Policy (Models of Consumer Bankruptcy). – Journal of Consumer Policy 1997/6, vol 20, pp 269-270.

lepinguliste suhete kohandamiseks vastavalt ettenägematutele muutustele võlgniku elus. Heaoluriiklik käsitus lähtub hoiakust, et maksejõuetus on sotsiaalne probleem.⁸

Michelle J. White peab oluliseks pankrotimenetluse sotsiaalse garantii aspekti füüsiliste isikute jaoks. Nimelt võivad füüsilistele isikutele kaasneda pikaajalise maksejõuetusega rasked tagajärjed kodutuks jäämise või tervise halvenemise või koguni invaliidistumise näol, mille tingib ebapiisav meditsiiniline abi. Füüsiliste isikute pikaajaline maksejõuetus evib negatiivseid mõjusid ka võlgnike perekonnaliikmetele, kuna ebapiisavad elatusvahendid võivad survestada võlgnike lapsi kooli pooleli jätma, et panustada perekonna ülalpidamisse.⁹ Saksamaal 2007. aastal läbi viidud uuringus on leitud, et maksejõuetusest tingitud probleemid põhjustasid 23,4% küsitluses osalenud võlgnikele¹⁰ eraelulisi probleeme abielulahutuse või suhte purunemise näol. Uurimus tõi välja, et maksejõuetus põhjustas võlgnike ja nende perekonnaliikmete kõrvalejäämise sotsiaalselt aktiivsest elust, s.h ei tähistatud pühasid 90% juhtudest, 73% võlgnikest ei osalenud enam avalikel üritustel, 60% tegi järeleandmisi toidu kvaliteedis, 51% lõpetas kinos, teatris ja muuseumides käimise, 47% tühistas spordiklubi liikmelisuse. Uurimuses leitakse, et maksejõuetusega elamine muudab paljudele võlgnikele kättesaamatuks tarbimisühiskonna elementaarsed hüved, mistõttu seostatakse maksejõuetust vaesuspiiri lähedal elamisega.¹¹

Võlgnike sotsiaalse kaitse aspektist peetakse võlgnikule uue alguse pakkumisel oluliseks, et võlgnik maksejõuetusest tingitud murekoorma all sotsiaalselt isoleerituks ei muutuks ega depressiooni langeks.¹² Kuna ajalooliselt on ühiskond pidanud pankrotistumist võlgniku häbiplenkiks, mis näitab tema võimetust antud lubadusi pidada (*pacta sunt servanda* põhimõtte rikkumine), siis toob maksejõuetusest tulenevate probleemide lahendamata jätmine võlgnikele kaasa raskeid sotsiaalseid tagajärgi.¹³ Jaapanis, mis on tuntud oma tugevalt traditsiooniliste ja konservatiivsete hoiakute poolest, seostatakse pankrotistumisest tulenevat häbi koguni kõrge

⁸ J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, pp 3-4.

⁹ A. M. Polinsky, S. Shavell (ed.). Handbook of Law and Economics, Vol 2. Oxford: Elsevier, 2007. M. J. White. Bankruptcy Law, pp 1044.

¹⁰ Uurimuses osales 1622 võlgnikku, kes aastatel 2005-2006 olid esitanud pankrotiaavalduse.

¹¹ W. Backert, D. Brock, et al. Bankruptcy in Germany: Filing Rates and the People behind the Numbers. – In J. Niemi (ed) et al. Consumer Credit, pp 276, 286-287.

¹² Consumer Debt Report. INSOL International 2001/5 (INSOL Debt Report), pp 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.insol.org/pdf/consdebt.pdf> (16.02.2013).

¹³ R. J. Mann. Optimizing Consumer Credit Markets and Bankruptcy Policy (Consumer Credit Markets). – Theoretical Inquiries in Law. 2006/7, No 2, Article 5, pp 397. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.columbia.edu/~mr2651/Optimizing_Consumer_Credit_Markets_and_Bankruptcy_Policy%5B1%5D_Theoretical%20Inquiries%20in%20Law_BUP.pdf (02.02.2013).

enesetappude arvuga, mis ühiskonna kaasajastumisega on hakanud viimastel aastatel küll vähenema.¹⁴

Iain Ramsay leiab, et pankrotimenetluse heaoluriiklik eesmärk väljendub selles, et pakub võlgnikele sotsiaalset kaitset sellise võlgnikust sõltumatu sotsiaalset laadi asjaolu ilmnemisel (haigus, töökaotus, muutus perekonnaseisus jms), mis põhjustas võlgnikule võimatuse oma kohustusi nõuetekohaselt täita. Traditsioonilise eraõigusliku käsitle kohaselt ei laiene *force majeure* üldjuhul raha maksmise kohustuse rikkumisele.¹⁵ Nimetatu väljendub ka võlaõigusseaduse¹⁶ (VÕS) § 108 lg-s 1, mille kohaselt ei ole raha maksmise kohustuse rikkumine üldjuhul vabandav. Tarbijakaitse ja sotsiaalse riigi ideede areng on viinud aga sotsiaalse *force majeure* printsiibi väljakujunemiseni, mis läbi pankrotimenetluse sekkub lepinguõiguse põhimõtetesse ning kaitseb seega võlgnikke väliste ebaõnnestumiste eest.¹⁷

Autor on seisukohal, et eelnevast nähtuvalt on füüsilisest isikust võlgnikele kohustustest, mida nad ei ole tulenevalt oma raskest majanduslikust olukorrast suutelised tagasi maksuma, vabanemise võimaluste pakkumine, olenemata konkreetsest maksejõuetusmenetluse liigist, väga tugevalt kantud võlgnikele sotsiaalse kaitse tagamise eesmärgist. Kohustustest vabanemise võimaldamine peaks pakkuma võlgnikele sotsiaalset garantiid erinevate ebaõnnestumiste ja ootamatuste vastu, mis võib iga isikut tabada ning vähendada eelkirjeldatud riskide esinemise võimalusi rehabiliteerides võlgnik uuesti maksejõulise elanikkonna hulka. Autori arvates ilmestab heaoluriikliku käsitle aluseid kõige paremini Iain Ramsay poolt välja toodud sotsiaalse *force majeure* kontseptsioon.

Traditsiooniliselt baseeruvad heaoluriiklikul käsitlel Kontinentaal-Euroopa ja Põhjamaade maksejõuetusmenetlused, kus piiratakse füüsiliste isikute, tihti tarbijate, vaba ligipääsu pankrotimenetlusele. Ligipääs pankrotimenetlusele ja seeläbi kohustustest vabastamisele on tihti seotud n.ö moraalse kvaliteedi tunnustega, eelkõige selleks, et välja selgitada väärilised võlgnikud. Tulenevalt sellest on heaoluriikliku käsitle kohaselt äärmiselt oluline pöörata tähelepanu maksejõuetuse tekkimise põhjustele.¹⁸ Ausa ja väärilise võlgniku, kes on ära teeninud täitmata jäänud kohustustest vabastamise, eristamiseks mitteväärilisest, näevad erinevad õigussüsteemid ette erinevaid kriteeriume, milledest levinumad – tegutsemine halvas

¹⁴ I. Ramsay. Comparative Consumer Bankruptcy, pp 269.

¹⁵ I. Ramsay. Models of Consumer Bankruptcy, pp 280.

¹⁶ Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 08.07.2011, 21.

¹⁷ I. Ramsay. Models of Consumer Bankruptcy, pp 280.

¹⁸ J. Niemi-Kiesiläinen. Consumer Bankruptcy in Comparison: Do We Cure a Market Failure or a Social Problem? (Social Problem vs Market Failure). – Osgoode Hall Law Journal 1999, vol 37, pp 475.

usus, vara varjamine, võlausaldajate kahjustamine, pettused jmt – on esindatud pea igas pankrotiõigust käsitlevas õigusaktis.¹⁹

Tüüpilistes Euroopa süsteemides allutatakse füüsilisest isikust võlgnik kohustuslikule võlaplaanile. Enamasti ei ole kohustustest vabastamine üldse võimalik enne viie kuni seitsme aasta pikkuse plaani täielikku täitmist. Sellise skeemi kasuks räägib fakt, et isegi varatud ja kõige vaesemad võlgnikud pannakse edukalt plaani täitma, mille proosaline eesmärk seisneb tegelikult selles, et maksejõuetusest ei tohi olla kerget väljapääsu. Taoline lähenemine lähtub võetud kohustuste täitmise üldise moraali austamisest ning on mõjutatud *pacta sunt servanda* doktriini olulisusest. Näiteks Rootsi õigus viitab füüsilisest isikust võlgniku kohustuste ümberkorraldamise seaduse eesmärgi lahtimõtestamisel üheselt, et seaduse peamiseks ülesandeks on toetada võlgnevuste tagasimaksmise kohustuse täitmist. Taani ja Soome õigus toonitab, et võlgnik vabastatakse vaid nendest kohustustest, mille tagasimaksmist temalt mõistlikult kunagi oodata ei saa.²⁰ Eelneva tõttu tähistatakse õiguskirjanduses Euroopa füüsiliste isikute maksejõuetuse lahendamise skeeme mõistega *earned start*, rõhutamaks selle erinevust USA *fresh start* kontseptsioonist, mis võimaldab kiiret võlgadest vabastamist.²¹

Kolmandaks seotakse heaoluriiklikust paradigmast lähtuvates maksejõuetussüsteemides kogu menetlus võlanõustamisega, mille eesmärk on võimalikult efektiivselt rehabiliteerida maksejõuetu võlgnik. Enamasti toimib see selliselt, et võlgnikul tuleb enne pankrotiavalduse esitamist läbida teatud kohustuslik rehabiliteerimisprogramm või läbirääkimised võlausaldajatega. Heaoluriiklik käsitlus lähtub teooriast, et maksejõuetus on sotsiaalne probleem, mille leevendamiseks tuleb eelkõige leida preventiivseid meetmeid, s.h on võlanõustamise eesmärgiks vältida tulevikus võlgniku poolt makseraksustesse sattumist. Pankrotimenetlus ja kohustustest vabastamine on võlgniku jaoks muudetud piisavalt ebamugavaks, et suunata võlgnikke pigem võlausaldajatega kokkuleppele jõudma.²²

Autor on seisukohal, et kokkuvõttes võib välja tuua, et heaoluriikliku käsitluse kohaselt on võlgniku kohustustest vabastamise kõige olulisemaks eesmärgiks võlgnikule ja tema perekonnale sotsiaalse kaitse pakkumine olukordades, kus võlgnik on sattunud makseraskustesse temast sõltumatutel välistel asjaoludel (töökaotus, sissetulekute vähenemine, haigus jms), s.o sotsiaalse *force majeure* esinemisel. Menetluse läbimise

¹⁹ R. L. Jordan, W. D. Warren. Bankruptcy. New York: The Foundation Press, Inc. 1995, pp 143.

²⁰ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 475, 482.

²¹ I. Ramsay. Comparative Consumer Bankruptcy, pp 251.

²² J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 475.

eesmärgiks on võlgniku rehabiliteerimine temale osaks saanud makseraskustest ning võlgniku kohustuste maksimaalse täitmise tagamine.

Kirjeldatud eesmärgi saavutamisel juhinduvad erinevad maksejõuetussüsteemid kolmest peamisest põhimõttest: 1) ligipääs kohustustest vabastamisele on piiratud ning tagatakse vaid väärilistele võlgnikele, mistõttu pööratakse erilist tähelepanu makseraskuste tekkimise põhjustele; 2) võlgnik allutatakse kohustuslikule võlgade tagasimaksmise plaanile, enne mille täielikku või osalist täitmist ei tagata võlgnikule ka kohustustest vabastamist; 3) rõhku pannakse makseraskuste ennetamisele tulevikus.

1.2 Neoliberaalne käsitlus

Füüsilisest isikust võlgnikele kohustustest vabanemise võimaldamise sotsiaalseid eesmärke ei ole siiski võimalik lahutada majanduslikest eesmärkidest. Füüsiliste isikute maksejõuetusele lahenduste leidmine on keeruline õiguslik ning majanduslik probleem, mis teatud määral vastandab ühiskonna majandus- ja sotsiaalpoliitilised huvid.²³

Neoliberaalsel (nimetatakse ka majanduslikul) teoorial põhineb traditsiooniline USA maksejõuetusõigus, mis on tuntud oma *fresh start* kontseptsiooni poolest võimaldades ausale võlgnikule automaatne ja ilmselt maailmas kõige kiirem kohustusest vabanemine kohe pärast pankrotimenetlust. Vastukaaluks kiirele uuele algusele pöörab neoliberalne käsitlus suurt tähelepanu võlausaldajate kaitsele.

Neoliberaalse käsitluse eesmärk on reguleerida krediiditurgu. Ühtviisi tähtis on tagada turuosalistele nii vaba ligipääs turule kui ka vaba ligipääs pankrotimenetlusele, mis on väljapääsuks turult.²⁴ Võimalikult lai ja vaba ligipääs krediiditurule on otseseks või kaudseks vahendiks vaesuse ja ebavõrduse kaotamisele ühiskonnas, aga ka hariduse ja tervise edendamisele.²⁵

Liberaalse paradigma kohaselt on õigussubjektid formaalselt võrdõiguslikud, nende majanduslikke ja poliitilisi õigusi kaitseb õigussüsteem. Majandussuhete reguleerimisel

²³ I. Ramsay. Between Neo-Liberalism and the Social Market: Approaches to Debt Adjustment and Consumer Insolvency in the EU (Approaches to Debt Adjustment). – Journal of Consumer Policy, 2012/12, Vol 35, Issue 4, pp 422.

²⁴ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 477-479.

²⁵ The World Bank. Finance for All? A World Bank Policy Research Report. Washington D.C 2008, pp 105. Arvutivõrgus kättesaadav: http://siteresources.worldbank.org/INTFINFORALL/Resources/4099583-1194373512632/FFA_book.pdf (09.03.2013).

nähakse õigussubjekte aktiivsete turul tegutsejatena eesmärgiga maksimeerida oma jõukust läbi ratsionaalsete valikute.²⁶ Tulenevalt sellest lähtub neoliberaalne käsitlus ka maksejõuetuse reguleerimisel eeldusest, et tarbija teeb pankrotiavalduse esitamisel teadliku valiku ning kalkuleerib ratsionaalselt, kas pankrotimenetlusega kaasnevad hüved (kohustustest vabastamine) kaaluvad üles menetlusega kaasnevad kulud, mis on jäetud suures ulatuses võlgniku kanda.²⁷

Neoliberaalne käsitlus rõhutab ratsionaalsete valikute tegemise võimaldamisel ja kaitsmisel tarbijate teadlikkuse tõstmise vajadust ning informatsiooni saamise ja usaldusväärsuse tagamist, et soodustada tarbijate informeeritud otsuste tegemist ja kaitsta tarbijaid neid kahjustavate lepingute sõlmimise eest. Kõigi osapoolte võrdne ligipääs õigele ja adekvaatsele teabele on seetõttu õiguse erilise kaitse all, mis väljendub ka selles, et kohustustest vabastamine tagatakse vaid võlgnikele, kes ei ole varjanud teavet oma kohustuste ja vara kohta ega petnud võlausaldajaid.²⁸

Kuigi neoliberaalsetel alustel põhinevas USA pankrotiõiguses on „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku kontseptsioon juba alates 20. sajandi algusest kasutusel olnud²⁹, siis ei pööra neoliberaalne käsitlus ülemäära suurt tähelepanu võlgniku maksejõuetuse tekkimise põhjustele. Kohustustest vabastamise välistab võlgnikule enamasti võlausaldajate otsene petmine ja eksiteele viimine³⁰, vastandudes sellega heaoluriiklikule käsitlusele, kus kohustustest vabanemine on seotud võlgniku kõrgete moraalse standarditega ning võlgnikku karistatakse mitte ainult pettuste, vaid ka hooletu käitumise eest.³¹

Krediiditingimuste kujunemine on jäetud peamiselt turu kujundada, samas tunnustades vastutustundliku laenamise printsiibi olulisust.³² Kadri Siibak toob välja, et vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaselt peavad krediiditooted vastama tarbijate vajadustele ja olema kohandatud tarbija võimekusele laen tagasi maksta. Nimetatu tähtsust ilmestab asjaolu, et käesoleva finantskriisi kujunemise üheks iseloomulikuks jooneks peetakse seda, et

²⁶ T. Saarma. Füüsilisest isikust võlgniku maksejõuetusmenetluse võimalikud arengusuunad (Maksejõuetusmenetluse arengusuunad). Kohtute aastaraamat 2009, lk 30. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/998/Kohtute_aastaraamat_2009.pdf (08.03.2013).

²⁷ J. Niemi-Kiesiläinen. Collective or Individual? Constructions of Debtors and Creditors in Consumer Bankruptcy (Collective or Individual). – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 50-51

²⁸ Ibid.

²⁹ Williams v. United States Fidelity & Guaranty Company, 23.02.1915, U.S. Supreme Court. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://supreme.justia.com/cases/federal/us/236/549/case.html> (21.03.2013).

³⁰ T. Saarma. Maksejõuetusmenetluse arengusuunad, lk 31-32.

³¹ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 501.

³² J. Niemi (ed.) et al. Consumer Credit, pp 3-4.

ülelaenamisega seotud probleemid ei tulene sageli mitte traditsioonilistest krediidiastutuste pakutavatest laenudest, vaid erinevatest ebapiisavalt reguleeritud alternatiivsetest laenudest, s.t konkreetsele laenusaajale sobimatu laenutoote kasutamisest.³³

Pankrotimenetlust käsitletakse neoliberaalse teooria kohaselt riskijaotuse vahendina. Toomas Saarma on arvamusel, et üldjuhul ei vii teostunud riski asetamine ainult võlgniku õlule majanduslikult tõhusa tulemuseni. Füüsilise isiku seisukohalt võib see hävitada tema majandusliku seisundi ja ettevõtlikkuse kogu eluks ja suunata otsesed kulud ühiskonnale või lähikondlastele ning viia iseäranis tema tõhusa tööpanuse kaotamiseni.³⁴ Kuna tüüpilised riskid tarbijakrediiditurul on ettenägematud, siis tuleks majandusteoreetikute arvates risk jaotada ka majandus- ja kutsetegevuse raames tegutsevatele laenuandjatele. Isegi, kui eeldada, et tarbijal on parem ülevaade tõenäolistest riskidest (nt tarbija kohustuste kogumaht võrreldes tema sissetulekutega), siis on institutsionaalsetel laenuandjatel võimalik riske tõhusamalt vältida, arvutades riskide tõenäosust, arendades meetmeid riskide hindamiseks ja vähendamiseks ning riske hajutades. Seetõttu on riskide jaotamine lisaks võlgnikule ka laenuandjatele majanduslikult põhjendatud.³⁵

Majandusteaduses on välja töötatud optimaalne mudel füüsiliste isikute maksejõuetuse leevendamiseks. Optimaalse mudeli kohaselt on majanduslikult kõige kasutoovamad süsteemid, mis arvavad võlausaldajate vahel jaotamisele kuuluva pankrotivara hulka suhteliselt suure osa võlgniku olemasolevast varast, kuid teevad võlgniku teenitud tulule suhteliselt suures ulatuses erandi, s.o võlgnik peab menetluses loobuma enamusest oma varast, kuid ei ole kohustatud võlausaldajatele üle andma oma menetluse ajal teenitud tulu. Optimaalse mudeli majanduslikku kasulikkust põhistavad uurimused, mille kohaselt on maksejõuetusmenetluste puhul, kus võlgnikule säilitatakse tema teenitud tulu, tõenäolisem, et võlgnik panustab edaspidi aktiivsemalt tulutoovasse tegevusse. See omakorda täidab võlgniku aspektist vaadatuna sotsiaalse garantii teooria eesmärgi ja teisest küljest on oluline ka majandusele üldiselt. Samuti on leitud, et võlgnikud on nende jaoks soodsamate süsteemide puhul riskialtimate ning tegelevad suurema tõenäosusega ettevõtlusega, mis omakorda elavdab majandust, tagab riigile maksulaekumisi jne.³⁶

³³ K. Siibak. Vastutustundliku laenamise põhimõte. – Juridica X/2009, lk 704, 707.

³⁴ T. Saarma. Maksejõuetusmenetluse arengusuunad, lk 31.

³⁵ J. Niemi-Kiesiläinen. Market Failure vs Social Problem, pp 477.

³⁶ M. J. White. Corporate and Personal Bankruptcy Law (Corporate vs Personal Bankruptcy). The National Bureau of Economic Research, 2011, pp 23-28. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.nber.org/papers/w17237.pdf?new_window=1 (21.02.2013).

Teisest küljest avaldavad ülemäära võlgniku kasuks liberaalsed maksejõuetussüsteemid, s.o süsteemid, kus lisaks võlgniku teenitud tulule on võlgnikul õigus säilitada ka teatud osa oma olemasolevast varast, negatiivset mõju majandusele, eelkõige krediidi hinnale ja kättesaadavusele. Uurimused näitavad, et mida vähem vara kuulub pankrotimenetluses võlausaldajate vahel jaotamisele, seda vähem kättesaadav on krediit väiksema sissetulekuga isikutele ning seda kõrgemad on laenudele rakendatavad intressi- ja viivisemäärad. Seega, kuigi võlgnikule maksimaalselt liberaalne maksejõuetusmenetlus võib esmapilgul tunduda kõige vaesemate võlgnike huvide kaitseks mõistlik, siis on see tegelikkuses n.ö kahe teraga mõõk, mis lõppastmes tõrjub majanduslikult vähemkindlustatud isikud krediiditurult välja.³⁷ Eelneva tõttu pööratakse neoliberaalsel paradigmat põhinevates süsteemides erilist tähelepanu võlausaldajate kaitsele ning keskseks küsimuseks on pankrottide mõju laenukahjudele, tagatiste kasutamisele ja laenuitingimustele.³⁸

Autor on seisukohal, et kokkuvõttes võib välja tuua, et neoliberaalse käsitluse kohaselt on võlgniku kohustustest vabastamise eesmärgiks võlgniku kui majandussubjekti kiire ja valutu turule tagasialitamine tagades talle turul ebaõnnestumise korral võimalus olukord n.ö nullida ja otsast alustada. Läbi nimetatud eesmärgi saavutatakse krediidituru elavdamine, mis omakorda teenib kõiki ühiskonna kihte.

Peamised põhimõtted, millest kirjeldatud eesmärgi saavutamisel lähtutakse on: 1) suhteliselt vaba ligipääs kohustustest vabastamisele, pööramata ülemäära suurt tähelepanu makseraskustesse sattumise põhjustele; 2) võlgnikule tagatakse kiire ja automaatne kohustustest vabanemine kohe pärast pankrotimenetluse raames varade võõrandamist; 3) erilist tähelepanu pööratakse võlgniku avaldatud teabe täielikkusele ja õigsusele, mis läbi võlausaldajate huvide kaitsmise mõjutab krediidingimusi turul.

³⁷ M. J. White. Corporate vs Personal Bankruptcy, pp 30-31.

³⁸ T. Saarma. Maksejõuetusmenetluse arengusuunad, lk 33.

2. Võlgniku kohustustest vabastamise formaalsed eeldused

2.1 Võlgniku avaldus

Kohustusest vabastamise menetluse esmaseks formaalseks eelduseks on võlgniku vastav avaldus, mis tuleb kohtule esitada hiljemalt võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumise ajaks või koos pankrotiseaduse³⁹ (PankrS) § 158 lg-s 3 nimetatud aruandega (PankrS § 170 lg 1). Menetluse algatamiseks on seega vajalik eelkõige võlgnikupoolne initsiatiiv. Pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabanemine ning puhtalt lehelt alustamine ei kanna endas sedalaadi menetlusosaliste huve üles kaaluvat avalikku huvi, et kohus peaks menetluse algatama omal initsiatiivil.⁴⁰

Avalduse esitamisel on seaduse kohaselt oluline selle esitamise tähtaegsus. Maksejõuetusmenetluse üldisemas kontekstis ei teki ilmselt kahtlust, et nimetatud tähtaja eesmärk on menetluse efektiivsus läbi selle, et võlgnik peab avalduse esitama seaduses üheselt sätestatud tähtaja jooksul. Pärast tähtaja möödumist on nii menetlusosalistel kui kohtul võimalik hinnata kas ja millistel tingimustel menetlus jätkub.

Kuni 01.01.2010 kehtinud PankrS § 170 lg 1 redaktsiooni kohaselt võis võlgnik avalduse esitada vaid kuni võlausaldajate esimese üldkoosolekuni. Nimetatud sätte sisustamine ei tekitanud praktikas ilmselt probleeme. Kuigi seadusemuudatus on lähtunud võlgniku huvidest ja sellega on soovitud laiendada võlgniku väljavaateid oma õiguste kaitseks andes talle täiendava võimaluse kohustustest vabastamise menetluse algatamise avalduse esitamiseks, võib autori arvates tekkida sätte tõlgendamisel rida küsitavusi, mille tõttu võivad võlgniku huvid jääda kaitseta ning mis põhjustavad pankrotivõlgnike ebavõrdset kohtlemist.

Esmalt tekib küsimus, kuidas mõista seaduse sõnastust, et võlgnik peab avalduse esitama koos halduri aruandega menetluse raugemiseks. Tõenäoliselt ei teki siinkohal probleemi, kui võlgniku ja halduri vahel on tihe koostöö ja haldur teavitab võlgnikku aruande kohtule esitamise kavatsusest ning võimalusest lisada sellele võlgnikupoolne avaldus kohustustest vabastamise menetluse algatamiseks. Samas ei saa pidada võlgniku huve arvestavaks olukorda, kus haldur mingil põhjusel ei teavita võlgnikku aruande esimisest. Seadusest ei

³⁹ Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 29.06.2011, 14.

⁴⁰ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=033370012
(21.01.2013).

tulene otsesõnu, et võlgnik võiks avalduse esitada kohtule viivitamata pärast halduri poolt aruande esitamisest teadasaamist.

Lahenduse leidmiseks tuleb analüüsida, millist liiki tähtajaga on PankrS § 170 lg-s 1 tegemist. Nagu eespool mainitud, siis on kõnealuse tähtaja eesmärgiks menetluse efektiivsuse ja läbipaistvuse tagamine. Seega on tegemist õigust lõpetava tähtajaga, mitte aegumistähtajaga.⁴¹ Kuna seaduses sätestatud menetlustähtaega on mõjuval põhjusel võimalik tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁴² (TsMS) §-is 67 sätestatud tingimustel ennistada, siis on eelkirjeldatud probleem võimalik menetlusõigusnormidele tuginedes ületada. Kuna TsMS § 67 lg 2 kohaselt on menetlustähtaja ennistamist võimalik taotleda 14 päeva jooksul arvates päevast, millal tähtaja järgimise takistus ära langes (käesoleval juhul arvates sellest, millal võlgnik halduri aruande esitamisest teada sai), siis ei loo avalduse esitamise tähtaja ennistamine autori arvates pahatahtlikele võlgnikele võimalust menetluse venitamiseks, vaid tagab, et võlgniku huvid ei jää kaitseta pelgalt teabe ebapiisava liikumise tõttu. Avalduse esitamise tähtaja ennistamise võimalikkust on möönnud ka Viru Maakohus oma 21. septembri 2009. a määruses⁴³, kus jättis võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamata põhjusel, et võlgnik oli avalduse menetluse algatamiseks esitanud PankrS § 170 lg-s 1 sätestatud tähtaega rikkudes ega olnud taotlenud ka tähtaja ennistamist.

Teine probleem PankrS § 170 lg 1 tõlgendamisel seisneb selles, kuidas peaks kohus suhtuma võlgniku avaldusse menetluse algatamiseks, mis on esitatud pärast võlausaldajate esimest üldkoosolekut, kuid enne PankrS § 158 lg-s 3 sätestatud raugemise aruande esitamist. Autor leiab, et sellised avaldused tuleks kohtul vastu võtta. Kuivõrd seadusandja on otsustanud lubada avalduse esitamise koos raugemise aruandega, siis ei saa pankrotimenetluse jooksul esitatud avaldus kahjustada menetluse efektiivsust ega tekitada õigusselgusetust, sest nii võlausaldajad kui kohus peavad arvestama võimalusega, et võlgnik võib avalduse kohustustest vabastamise menetluse algatamiseks esitada koos pankrotimenetluse lõpetamise aruandega. Tulenevalt sellest ei ole PankrS § 170 lg 1 sätestatud põhimõte käesoleval kujul eesmärgipärane, kuna menetluse läbiviimise seisukohalt ei oma tähtsust, millal täpselt võlgnik avalduse esitab, kuni ta teeb seda hiljemalt pankrotimenetluse lõpetamise otsustamisel. Autori arvates tuleks kirjeldatud põhimõte ka seaduses otsesõnu sätestada, et vältida arusaamatuste tekkimist olukorras, kus formaalselt on võlgnik avalduse esitanud küll valel ajal, kuid

⁴¹ K.Tuulmägi. Aegumistähtajad ja teised seaduses sätestatud tähtajad ning nende eristamise probleeme praktikas. – Juridica, V/2009, lk 268.

⁴² Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 21.12.2012, 18.

⁴³ VMK 21.09.2009, 2-06-2209.

tegelikkuses on võlgniku vastav avaldus pankrotimenetluse lõpetamise ajaks kohtutoimikus ning selle valel ajal esitamine ei mõjuta menetluse lõpptulemust.

Kolmas probleem PankrS § 170 lg 1 muudatusega seoses tuleneb sellest, et seadusandja on näiliselt võlgnikule soodsama olukorra loomisel pannud põhjendamatult varatud võlgnikud eelisseisu võrreldes võlgnikega, kellel oli vara pankrotimenetluse läbiviimiseks. Nimelt on seadusandja loonud täiendava võimaluse kohustustest vabastamise menetluse algatamise avalduse esitamiseks võlgnikele, kelle pankrotimenetlus lõppeb raugemisega, kuna neil polnud piisavalt vara menetluse läbiviimiseks (PankrS § 158 lg 1), kuid jätnud sellest võimalusest ilma võlgnikud, kelle pankrotimenetlus lõppeb lõpparuande kinnitamisega (PankrS § 162 lg 1 p 2 ja 3). Autori hinnangul ei saa sellist lähenemist mingil viisil põhjendatuks pidada. Lähtudes sellest, et kohustustest vabastamise menetlus peaks sotsiaalset kaitset pakkuma kõigile füüsilisest isikust võlgnikele, siis peaks võlgnikele olema tagatud ka võrdsetel alustel ligipääs menetlusele. Sarnasele järeldusele on jõudnud ka Harju Maakohus oma 24. aprilli 2013. a määruses, kus võlgnik esitas avalduse kohustustest vabastamise menetluse algatamiseks kohtule koos lõpparuandega. Kohus leidis, et kuna seaduse kohaselt oleks võlgniku avaldus pankrotimenetluse raugemise korral esitatud tähtaegselt, siis tuleb lugeda avaldus tähtaegselt esitatuks ka pankrotimenetluse lõpetamisel lõpparuande kinnitamisega.⁴⁴

Autor on seisukohal, et PankrS § 170 lg-t 1 tuleks täiendada selliselt, et see kaitseks võrdselt kõigi võlgnike huve olenemata sellest, millisel õiguslikul alusel nende pankrotimenetlus lõppeb. Tulenevalt eeltoodust teeb autor siinkohal ettepaneku täpsustada PankrS § 170 lg-t 1 alljärgnevalt: „Võlgniku kohustustest vabastamise avaldus tuleb esitada kohtule hiljemalt koos käesoleva seaduse § 158 lõikes 3 või § 162 lõikes 2 nimetatud aruandega“.

Avalduse sisunõude sätestab PankrS § 170 lg 2, mille kohaselt peab võlgnik avalduses kinnitama, et talle ei ole teada asjaolusid, mis võiksid kohustustest vabastamise välistada, ja et ta kohustub täitma käesoleva seaduse §-is 173 nimetatud kohustusi. Sarnane kohustus on võlgnikule ette nähtud Saksa *Insolvenzordnung*⁴⁵ (InsO) § 296 lg-s 2, kus võlgnik peab võlausaldaja nõudel kinnitama vandega esitatud andmete õigsust.

⁴⁴ HMK 24.04.2013, 2-11-22725.

⁴⁵ German Insolvency Statute (Insolvenzordnung). Bundesministerium der Justiz. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html (19.03.2013).

Kinnituse eesmärgiks võib ilmselt pidada neoliberaalsest teooriast tulenevat nõuet, et õigus peab tagama menetlusosaliste poolt avaldatava informatsiooni täielikkuse, õigsuse ja adekvaatsuse.⁴⁶ Eesmärgi sisustamisel tuleb lähtuda ka selle karistusõiguslikust tähendusest. Nimelt on karistusseadustiku⁴⁷ (KarS) § 320 kohaselt vande all teadvalt vale vara nimekirja või sissetulekute või kulude arvestuse andmise eest ette nähtud rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus. Sättega kaitstavaks õigushüveks on õigusemõistmine kui riiklik funktsioon ja neoliberalistlik teabe õigsus. Õigusemõistmine seisneb m.h avalikus huvis selgitada ettenähtud menetlusreegleid järgides välja tõepäraseid asjaolud, seega kahjustab õigusemõistmist ka kohtule ebaõige otsustusosaluse loomine.⁴⁸

Harju Maakohus on oma 06. septembri 2012. a määruses⁴⁹ jätnud võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamata tuginedes ühe alusena sellele, et võlgniku avaldus menetluse algatamiseks ei vastanud avaldusele PankrS § 170 lg-s 2 kehtestatud nõuetele põhjusel, et see ei sisaldanud võlgnikupoolset kinnitust selle kohta, et ta kohustub täitma PankrS §-is 173 nimetatud kohustusi.

Autor asub seisukohale, et kuigi esmapilgul võib näida, et avalduses kinnituse esitamata jätmine ei ole piisavalt tõsine rikkumine, et vaid selle tõttu jätta kohustustest vabastamise menetlus algatamata, siis lähtudes kinnituse eesmärgist, on see vajalik ning oluline meede seadusega kaitstud õigushüve tagamiseks. Kuna neoliberalistlikust teooriast tulenevalt on informatsiooni õigsuse tagamine oluline vahend võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaalustamiseks, siis tuleb asuda seisukohale, et võlgniku poolt kohustustest vabastamise menetluse algatamise avalduses PankrS § 170 lg-s 2 nimetatud kinnituse esitamata jätmine on küllaldane alus menetluse algatamata jätmiseks, kuna vastasel juhul jääks võlausaldajate huvi tõeste asjaolude väljaselgitamiseks piisava (karistusõigusliku) kaitseta.

Pärast viie aasta möödumist võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamist otsustab kohus võlgniku taotlusel tema pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamise, tehes selle kohta määruse (PankrS § 175 lg 1). Eelnimetatud säte võimaldab kahte alternatiivset tõlgendust. Nimelt kitsama ja jäigema tõlgendamise korral võib väita, et sarnaselt menetluse algatamisega on jällegi vajalik võlgnikupoolne initsiatiiv ning võlgnik ise peab viie aasta möödudes esitama vastavasisulise taotluse, et kohus asja läbi vaataks. Seega ei

⁴⁶ J. Niemi-Kiesiläinen. Collective or Individual. – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 50-51.

⁴⁷ Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 20.12.2012, 12.

⁴⁸ J. Sootak, P. Pikamäe, Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 774.

⁴⁹ HMK 06.09.2012, 2-09-69784.

piisa vaid pankrotimenetluse jooksul kohustustest vabastamise avalduse esitamisest. Paindlikuma tõlgendamise puhul võiks väita, et võlgniku esitatud avaldus kohustustest vabastamise menetluse algatamiseks on samal ajal käsitletav ka PankrS § 175 lg-s 1 nimetatud taotlusena, millisel juhul peaks kohus menetluse lõpetamisel omal algatusel kontrollima, kas esinevad alused võlgniku kohustustest vabastamiseks. Kuivõrd praeguses õiguspoliitilises kontekstis peetakse kohtumenetluse kiirust äärmiselt oluliseks eesmärgiks⁵⁰, siis ei tähenda PankrS § 175 lg 1 kitsam tõlgendus ilmselt mitte seda, et võlgniku kohustustest vabastamise menetlus kestab kauem kui viis aastat, vaid seda, et kohus peab täpset arvestus, millal möödub menetluse algatamisest viis aastat ning lõpetab menetluse võlgnikku kohustustest vabastamata põhjusel, et võlgnik ei ole täitnud formaalset nõuet esitada selleks eraldi avaldus.

Autor leiab, et siinkohal tuleks lähtuda PankrS § 175 lg 1 tõlgendamisel selle laiemast tähendusest. Kahtlemata on võlgniku tahe suunatud sellele, et kohus ta pankrotimenetluse käigus täitmata jäänud kohustustest vabastaks ning ebaõiglane oleks see tegemata jätta vaid seetõttu, et võlgnik ei märganud pärast viie aasta pikkust menetlust õigel ajal taotlust esitada. Kui lähtuda regulatsiooni eesmärgi sisustamisel heaoluriiklikust teooriast, siis on füüsilisest isikust võlgnik majanduslikes suhetes nõrgem pool, kelle huvide kaitse eest peab õigus seisma. Võlgniku huvide kaitse võiks olla tagatud m.h ka seeläbi, et kohus tõlgendab sarnaselt *in dubio pro labore* põhimõttega tööõiguses⁵¹ kõiki mitmemõttelisi sätteid võlgniku kasuks.

Kahtlemata on eraldi võlgnikupoolne avaldus vajalik juhul, kui võlgnik taotleb enda kohustustest vabastamist PankrS § 175 lg 1¹ alusel ennetähtaegselt, s.o mitte vähem kui kolme aasta möödumisel menetluse algatamisest. Sellisel juhul tuleb võlgnikul avalduses põhistada, et esinevad nimetatud sättes toodud alused. Kuna säte teenib eelkõige võlgniku huve, siis tuleb võlgnikul endal aktiive pool olla.

Kokkuvõttes loovad võlgnikupoolse menetluse algatamise avalduse esitamise tingimused autori hinnangul aluse pankrotivõlgnike ebavõrdsele kohtlemisele läbi selle, et seadusandja on laiendanud avalduse esitamise võimalusi vaid neile võlgnikele, kelle pankrotimenetlus lõppeb raugemisega. Autor on seisukohal, et kuna kohustustest vabastamise menetlus peaks sotsiaalset kaitset pakkuma kõigile füüsilisest isikust võlgnikele, siis peaks võrdsetel alustel

⁵⁰ Koalitsioonileping seisuga 04.04.2011, p 16 (b), lk 5. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.reform.ee/UserFiles/Valitsusliit-I.pdf> (19.01.2013).

⁵¹ Töölepingu seaduse eelnõu seletuskiri, lk 56. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/24_Seletuskiri.doc (19.01.2013).

ligipääs menetlusele olema tagatud kõigile võlgnikele olenemata sellest, millisel õiguslikul alusel nende pankrotimenetlus lõppeb. Autor leiab, et kuna kohustusest vabastamise avalduse esitamine koos pankrotimenetluse lõpetamise aruandega ei kahjusta pankrotimenetluse efektiivsust ja läbipaistvust, siis oleks põhjendatud lubada võlgnikul esitada menetluse algatamise avaldus kogu pankrotimenetluse jooksul, kuid hiljemalt koos pankrotimenetluse lõpetamise aruandega.

2.2 Menetlusosaliste ärakuulamine

Menetlusosaliste ärakuulamise eesmärgiks on menetluse selguse ja läbipaistvuse tagamine. Kõigi menetlusest puudutatud isikute teadmine menetlusest ja selle asjaoludest on aluseks õiglasele ja kõigi osapoolte huve kaitsvale menetlusele.⁵²

Enne võlgniku kohustusest vabastamise menetluse algatamise otsustamist selgitab kohus vastavalt PankrS § 171 lg-le 1 välja võlausaldajate vastuväited. Võlausaldaja võib võlgniku kohustusest vabastamisele esitada vastuväite tuginedes kohustusest vabastamise menetluse algatamist välistavatele asjaoludele.

Siinkohal võib asja menetleval kohtul tekkida õigustatud küsimus, millised võlausaldajad on õigustatud kohtule vastuväiteid esitama. Kuivõrd praktikas on võimalikud olukorrad, kus näiteks esimese järgu võlausaldaja nõue rahuldatakse pankrotimenetluses täies ulatuses ning täitmata jäävad teise (ja kolmanda) järgu võlausaldajate nõuded, siis tuleb välja selgitada, kas vastuväiteid on õigustatud esitama kõik pankrotivõlausaldajad, kes esitasid võlgniku pankrotimenetluses nõude või vaid need võlausaldajad, kellel on pankrotimenetluses täitmata jäänud nõue, millest vabastamist võlgnik taotleb.

Ühe lahendusena võib vastus tuleneda menetlusõigusest. Nimelt kui kohus lahendab võlgniku kohustustest vabastamise menetluse iseseisvas tsiviilasjas, siis võib tulenevalt TsMS § 198 lg 3 teisest lausest väita, et menetlusosalisteks selles asjas on vaid need võlausaldajad, kellel on pankrotimenetluses täitmata jäänud nõue. Autor on siiski seisukohal, et olenemata sellest, et võlausaldajad, kelle nõue sai pankrotimenetluses täielikult rahuldatud, ei pruugi iseseisvas tsiviilasjas lahendatavas kohustustest vabastamise menetluses enam menetlusosaliseks olla, siis on kohtul kohustus nad ära kuulata, et selgitada välja, kas neile on teada asjaolud, mis võiksid välistada kohustustest vabastamise menetluse algatamise. Autori arvates on seaduse

⁵² INSOL Debt Report, pp 16.

mõtte tagada, et võlgnik on oma käitumisega kohustustest vabastamise ära teeninud ning ei esine kohustustest vabastamise menetluse algatamist välistavaid asjaolusid. Seaduse eesmärk on sellised rikkumised igal juhul tuvastada.

Normi eesmärgi täitmise valguses on asjakohane järgnevalt analüüsida, millised on kohtu jaoks n.ö miinimumnõuded vastuväidete väljaselgitamiseks. Autorile teadaolevalt on kohtupraktika pahatihti läinud seda teed, et kohus tõdeb asja lahendavas määruses, et ükski võlausaldaja ei ole kohtule vastuväiteid esitanud. Vastuväidete esitamise võimalusest peaksid võlausaldajad teada saama kas pankrotihalduri vahendusel või Ametlikes Teadaannetes avaldatud vastavasisulisest üldkoosoleku kutsest (PankrS § 172 lg 1). Nimetatud tõlgenduse kasuks räägib asjaolu, et juhul, kui võlausaldajal on menetluse vastu huvi, siis osutab ta kohtule asjaolude väljaselgitamisel aktiivset kaasabi.

Samas tuleks autori arvates tulenevalt hagita menetluses kehtivast uurimisprintsiipest (TsMS § 5 lg 3), kohtul omal algatusel tarvitusele võtta meetmed kõigi võimalike vastuväidete väljaselgitamiseks. Sama põhimõtte on sätestatud ka PankrS § 3 lg-s 3, mille kohaselt peab pankrotiasja menetlev kohus omal algatusel võtma tarvitusele abinõud, et selgitada välja asjaolud, millel on pankrotimenetluse seisukohalt tähtsust, ja korraldama selleks vajalike tõendite kogumise. Kuigi formaalselt on kohustustest vabastamise menetluse algatamise otsustamise ja kohustustest vabastamise otsustamise ajaks võlgniku pankrotimenetlus lõppenud, siis laieneb autori arvates PankrS § 3 lg-s 3 sätestatu ka kohustustest vabastamise menetlusele. Nimetatud seisukoht tuleneb sellest, et autori hinnangul ei loo PankrS § 3 lg 3 uut, iseseisvat uurimispõhimõtet, vaid täpsustab kõikides hagita menetlustes kehtivat üldprintsipi, mille eesmärgiks on tagada, et asja lahendamiseks olulised asjaolud ei jääks välja selgitamata ainuüksi selle tõttu, et menetlusosaline ei osanud ette näha vajadust esitada tõendeid.⁵³

Eelkirjeldatud uurimispõhimõttest lähtuvaks vastuväidete väljaselgitamise meetmeks võiks m.h olla TsMS § 477 lg-s 4 sätestatud ärakuulamine, mille kohus võib lisaks kohtuistungile läbi viia ka kirjalikult. Pärnu Maakohtu 24. oktoobri 2011. a kohtumäärusest⁵⁴ nähtuvalt on kohus kirjaga informeerinud kõiki võlausaldajaid kahel korral võlgniku kohustustest vabastamise avaldusest ning võimalusest esitada menetluse algatamisele vastuväiteid. Autori arvates on kohus sellega piisaval määral täitnud tõendite kogumise ja asjaolude

⁵³ RKTk 27.04.2009, 3-2-1-45-09, p 14.

⁵⁴ PMK 24.10.2011, 2-08-88176.

väljaselgitamise kohustust. Taolisest standardist tuleks autori hinnangul vastuväidete väljaselgitamisel alati lähtuda.

Kohus ei või keelduda võlgnikku kohustustest vabastamast, enne kui ta on ära kuulunud usaldusisiku ja võlgniku, samuti võlausaldajad, kes on selleks soovi avaldanud. (PankrS § 175 lg 3). Nimetatud sätet ei saa pidada täies ulatuses õnnestunuks, kuna paneb kohtule kohustuse menetlusosalised ära kuulata vaid juhul, kui kohtul on tekkinud kahtlus, et võlgniku kohustustest vabastamisest tuleks keelduda. Seega peab kohtule juba eelnevalt olema teada, et asjas võib esineda aluseid, mis välistavad võlgniku kohustustest vabastamise ning ärakuulamisega annab kohus võlgnikule võimaluse tekkinud kahtlused ümber lükata.

Autori arvates võib siinkohal olla tegemist olukorraga, kus seadusandja on põhjendamatult eelistanud võlgniku huve võlausaldajate huvide kaitsele. Seadusandja on ilmselt lähtunud arusaamisest, et võlausaldajad, kui majanduslikes suhetes üldjuhul tugevam pool, peavad oma huve ise aktiivselt kaitsma ning alati kohtule koheselt teada andma kui ilmneb asjaolusid võlgniku kohustustest vabastamata jätmiseks. Sellistest rikkumistest on võlausaldajal võimalus kohtule teada anda kuue kuu jooksul arvates rikkumisest teadasaamisest (PankrS § 175 lg 5). Nimetatud taotluse saamisel võib kohus otsustada võlgniku kohustustest vabastamise menetluse ennetähtaegse lõpetamise ning jätta sellega võlgnik kohustustest vabastamata. Menetluse ennetähtaegse lõpetamise taotluse lahendamisel menetlusosaliste ärakuulamine tagab tõepoolest poolte võrdsuse, kuna võlgnikul on võimalus taotlusele omapoolseid vastuväiteid esitada. Autori arvates võib probleem tekkida aga siis, kui kohus otsustab võlgniku taotluse alusel kohustustest vabastamist pärast viie aasta möödumist menetluse algatamisest, n.ö korralisel menetluse lõpetamisel, samuti PankrS § 175 lg-s 1¹ sätestatud ennetähtaegsel lõpetamisel. Nimelt võib juhtuda, et võlausaldajale on küll teatavaks saanud asjaolud, mis välistaks võlgniku kohustustest vabastamise, kuid kuna ta arvestab PankrS § 175 lg-s 5 sätestatud kuuekuulise tähtajaga, siis ei ole ta jõudnud kohtule menetluse lõpetamise ajaks vastavat taotlust esitada. Samas kui kohtutoimikust ei nähtu menetluse lõpetamise otsustamisel keeldumise aluseid, siis ei ole kohtul kohustust ka menetlusosalisi ära kuulata ning kohus võib teha lahendi, millega vabastab pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest võlgniku, kes seda ei vääri. Seaduse kaitseks võib muidugi väita, et võlgniku kohustustest vabastamise kohta avaldab kohus teate väljaandes Ametlikud Teadaanded (PankrS § 175 lg 7) ning kirjeldatud olukorras on võlausaldajal võimalus esitada kohtulahendile määruskaebus (PankrS § 175 lg 6). Autori arvates ei ole see menetlusökonomilistel kaalutlustel siiski mõistlik lahendus, seda enam, et määruskaebuse

esitamine toob võlausaldaja jaoks kaasa täiendavad kulutusi nii riigilõivu kui ka õigusabikulude näol.

Autor leiab, et võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaalu tagaks see, kui kohtul oleks alati menetluse lõpetamisel kohustus nii võlgnik, usaldusisik kui ka võlausaldajad ära kuulata, olenemata sellest, kas kohtutoimikust nähtub keeldumise aluseks olevaid asjaolusid või mitte. Nimetatud lähenemine on kooskõlas hagita menetluse uurimisprintsiibiga, kus menetlusosalistel on küll kohustus välja tuua asja lahendamiseks olulised asjaolud, kuid kohus peab vajadusel menetlusosaliste tähelepanu juhtima teabes esitatud lünkadele ning tõendite ja asjaolude esitamise võimalusele ja vajadusele⁵⁵, ning ei pane võlausaldajatele ebaoproportsionaalselt suurt kohustust oma huvide eest ise seista.

Tulenevalt eeltoodust teeb autor ettepaneku sõnastada PankrS § 175 lg 3 alljärgnevalt: „Kohus ei või otsustada võlgniku kohustustest vabastamist ega keelduda võlgnikku kohustustest vabastamast enne, kui ta on ära kuulanud usaldusisiku, võlgniku ja võlausaldajad, kes on selleks soovi avaldanud.“

Eelnevat kokku võttes asub autor seisukohale, et menetlusosaliste huvide kaitse ja tasakaalu saavutamiseks tuleks kohtul lähtuda nii menetluse algatamise otsustamisel kui ka võlgniku kohustustest vabastamise otsustamisel avalduse rahuldamise vastuväidete väljaselgitamisel hagita menetluses kehtivast uurimisprintsiipest, tehes ka omapoolne mõistlik pingutus menetlusosaliste seisukohtade saamiseks. Vastuväidete esitamata jätmise riski jaotamine vaid võlausaldajatele ei ole autori arvates proportsionaalne lahendus ning jätab asja lahendamiseks oluliste asjaolude väljaselgitamisel võlgniku eelisseisu võrreldes võlausaldajatega. Tulenevalt sellest tuleks võlgniku ja võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamiseks kohtul alati nii menetluse algatamisel kui ka avalduse lõplikul lahendamisel kuulata ära kõik menetlusosalised.

2.3 Menetluse ajalised piirid

Menetluse ajaliste piiride kehtestamisel on eesmärgiks leida tasakaal võlgniku ja võlausaldajate huvide vahel, s.o ühest küljest tuleb täita heaoluriiklikust lähenemisest tulenev kohustuste maksimaalse tagasimaksmise kriteerium ning teisest küljest lõpetada menetlus võlgniku jaoks mõistliku aja jooksul pärast seda, kui ta on andnud endast parima kohustuste

⁵⁵ RKHK 23.10.2001, 3-3-1-49-01, p 5.

täitmiseks, arvestades sealjuures, et menetluse pikkus ei muutuks võlgnikule ülemäära koormavaks.⁵⁶

Pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest on võlgnik võimalik vabastada kolme kuni seitsme aasta pikkuse menetluse järel (PankrS § 175 lg 1, 1¹ ja 5¹). Eeltoodu põhineb Euroopas kasutusel olevatele maksejõuetusmenetlustele iseloomulikul *earned start* käsitlusel, kus võlgnik teenib eelneva mitmeetapilise menetluse jooksul õiguse puhtalt lehelt alustamisele.⁵⁷ Heaoluriiklikke aluseid esindav Saksa õigus sätestab menetluse pikkuseks kuus aastat (InsO § 287 lg 2). Samas on käesoleval ajal Saksamaal menetluses oleva maksejõuetusõiguse reformi II etapis kavas lühendada füüsilistele isikutele ette nähtud kohustustest vabastamise menetluse pikkust.⁵⁸

Pankrotiseadusesse 05.04.2011 viidud muudatused muutsid Eesti võlgnike jaoks menetluse pikkuse paindlikumaks, sätestades, et lisaks üldreeglile, mille kohaselt kestab kohustustest vabastamise menetlus viis aastat, võib kohus võlgniku kohustustest vabastada ka ennetähtaegselt, s.o kui menetlus on kestnud vähemalt kolm aastat, ning ka pikendada kohustustest vabastamise menetlust kuni seitsme aastani arvates menetluse algatamisest. Autori hinnangul on muudatused teinud menetluse läbiviimise paindlikumaks ning suurendanud seeläbi eelkõige võlgniku huvide kaitset. Nimetatud muudatusega on regulatsioon liikunud neoliberaalsete vaadete poole, sätestades, et teatud asjaolude esinemisel prevaleerib menetluse kiire lõpetamine range *pacta sunt servanda* printsiibi ees.

Menetluse ennetähtaegne lõpetamine on kohtu diskretsiooniotsus, kus kohtul tuleb kaaluda, kas võlgnik on nõuetekohaselt täitnud oma kohustusi menetluse kestel ja sedavõrd arvestatavas ulatuses täitnud võlausaldajate nõudeid, et see tagab talle õiguse uuele algusele kuni kaks aastat enne tavapärast tähtaega (PankrS § 175 lg 1¹). Pärnu Maakohus on oma 28. septembri 2011. a määruses⁵⁹ vabastanud võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest mõned kuud enne viie aasta täitumist kohustustest vabastamise menetluse algatamisest. Nimetatud määruses põhistas kohus võlgniku ennetähtaegselt kohustustest vabastamist sellega, et võlgnik oli nelja aasta jooksul andnud usaldusisikule üle tulu, kuigi ta sai sissetulekuid määras, millele ei saaks seaduse kohaselt sissenõuet pöörata. Samas nähtub määruse asjaolude kirjeldusest, et võlgnikul on õnnestunud rahuldada võlausaldajate nõudeid

⁵⁶ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 475, 482.

⁵⁷ I. Ramsay. Approaches to Debt Adjustment, pp 432.

⁵⁸ Reform of German Insolvency Law. Bundesministerium der Justitz. Arvutivõrgus kättesaadav: <https://www.bmj.de/EN/Subjects/Economy/Reformof%20InsolvencyLaw/doc/artikel.html> (20.03.2013).

⁵⁹ PMK 28.09.2011, 2-04-2358.

ca 11% ulatuses. Kuivõrd menetluse ennetähtaegseks lõpetamiseks peaks olema täidetud kaks eeldust – võlgnik on oma kohustusi nõuetekohaselt täitnud ja rahuldanud võlausaldajate nõudeid arvestatavas ulatuses – siis jääb käesoleval juhul küsitavaks, kas menetluse ennetähtaegne lõpetamine, olgugi, et vaid paar kuud enne tähtaega, oli õigustatud.

Kuna võlgniku ennetähtaegne vabastamine täitmata kohustustest riivab võlausaldajate õigusi veelgi tugevamalt võrreldes tavapikkuses menetlusega (periood võlgnikule tulu teenimiseks võlausaldajate nõuete rahuldamiseks on lühem), siis tuleks poolte huvide tasakaalustamiseks eelkõige tähelepanu pöörata teise eelduse täitmisele. Autor mõnab, et nõuete arvestatavas ulatuses rahuldamisele on ühest definitsiooni siiski ilmselt keeruline anda.

Ühe võimalusena võiks pöörduda Saksa süsteemile sarnase Austria maksejõuetuse regulatsiooni poole, mis tagab ennetähtaegse kohustustest vabanemise võlgnikele, kellel on õnnestunud rahuldada 50% võlausaldajate nõuetest ning hüvitada kõik menetluskulud. Negatiivne aspekt Austria lahenduse juures on selle jäikus. Seadus sätestab *expressis verbis* 50% künnise ega jäta kohtule diskretsiooniõigust ennetähtaegse võlavabastuse võimaldamise osas.⁶⁰ Taoline lähenemine oleks meie õigusruumis ilmselt võlausaldajatele ebaproportsionaalselt piirav, kuna loob teadlikult olukorra, kus võlausaldajate nõuete maksimaalne rahuldamise ulatus on 50%, selle täitumisel võlgnik automaatselt vabaneb ülejäänud kohustustest. Samas oleks arvestatavas ulatuses nõuete rahuldamisele definitsiooni andmisel õigustatud lähtuda Austria seadusandja poolt püstitatud künnisest ning tõlgendada arvestatavat ulatust kui vähemalt 50% nõuetest.

Täiendava võimalusena võiks kaaluda ka USA pankrotiõiguse printsiipi, mis näeb ette, et kohustustest vabastamisele ei ole takistuseks varasem võlgade ümberkorraldamine, kui võlgnikul õnnestus võlausaldajate nõuetest rahuldada vähemalt 70% ning see nõudis võlgniku parimat võimalikku sooritust, s.o sisuliselt on võlgnik seadusandja silmis rahuldanud võlausaldajate nõudeid arvestatavas ulatuses (US Bankruptcy Code (11 U.S.C) § 728(a)(9)(B)).⁶¹ Autori arvates võiks PankrS § 175 lg 1¹ sisustamisel üheks võimalikuks pidepunktiks võtta sarnase põhimõtte, et arvestatavas ulatuses nõuete rahuldamisele hinnangu andmisel tuleks m.h arvesse võtta seda, kas see nõudis võlgniku parimat sooritust. Kuna kohustustest vabastamise menetluse läbivaks põhimõtteks on kaitsta vaid igati heauskse

⁶⁰ J. J. Kilborn. Two Decades, Three Key Questions and Evolving Answers in European Consumer Insolvency Law: Responsibility, Discretion and Sacrifice (Two Decades, Three Questions). – In J. Niemi (ed) et al. Consumer Credit, pp 318-319.

⁶¹ US Bankruptcy Code. Unofficial compilation from the Legal Information Institute. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/lii_usc_TI_11.pdf (30.01.2013).

võlgniku huve, siis ei saa menetluse ennetähtaegset lõpetamist pidada põhjendatuks võlgniku puhul, kes on küll tagasi maksnud 60-70% võlgadest, kuid oleks oma parima soorituse juures suutnud seda veelgi suuremas ulatuses teha, kusjuures n.ö keskmise pingutuse teinud võlgnik ei pruugi olla rikkunud oma menetlusaegseid kohustusi, et see välistaks kohustustest ennetähtaegse vabastamise.

Tulenevalt eelnevast võib väita, et kuigi regulatsiooni paindlikumaks muutmine on iseenesest tervitatav, siis tuleks menetluse ennetähtaegsel lõpetamisel kaaluda hoolikalt selle täitmise eeldusi ning mitte jätta võlgniku käitumise kõrval tähelepanuta võlausaldajate huvide kaitset.

Kohus võib kohustustest vabastamise menetluse tähtaega ka pikendada kuni seitsme aastani arvates menetluse algatamisest, kui võlgniku kohustustest vabastamine ei ole põhjendatud, kuid kui kohus leiab, et pärast võlgnikule täiendava tähtaja määramist võib kohustustest vabastamine siiski kõne alla tulla (PankrS § 175 lg 5¹). Siinkohal tuleb ilmselt eristada, millisel põhjusel jääks võlgnik esialgselt kohustustest vabastamata ning kas täiendava tähtaja määramine saab sellise rikkumise kõrvaldada. Seega peaks kohustustest vabastamise menetluse pikendamine olema lubatud vaid juhul, kui menetluse koheselt võlgniku jaoks positiivse lahendiga lõpetamise välistab asjaolu, mis *a priori* ei välista kohustustest vabastamist. Vastasel juhul koormab kohus tarbetult võlgnikku määrares talle täiendava äärmiselt piirava perioodi, mis tulenevalt vabastamata jätmise aluse iseloomust ei saa nagunii viia võlgniku jaoks positiivse lahenduseni. Samuti rikub menetluse tarbetu pikendamine teatul määral ka võlausaldajate huve, kuna sellisel juhul pikeneb ka periood, mil võlausaldajatel ei ole võimalik oma täitmata nõudeid võlgniku vastu täitmisele pöörata.⁶²

Arvestades seda, et PankrS § 175 lg 2 p 1 alusel on kohustustest vabastamata jätmise aluseks võlgniku pankrotikuriteos süüdimõistmine, mida ei ole võlgnikul arusaadavalt võimalik heastada, siis võib selliseks rikkumiseks, mille võlgnik täiendava tähtaja jooksul saab heastada, olla vaid PankrS § 175 lg 2 p-s 2 nimetatud võlgnikupoolne kohustuste rikkumine menetluse kestel. Menetluse pikendamise alusena on ka seadusandja näinud eelkõige võlgnikupoolset kohustuste rikkumist ja kohtu usalduse kaotust võlgniku vastu.⁶³ Ka siinjuures tuleks autori hinnangul kohtul normi rakendamisel arvesse võtta võlausaldajate huve ning anda täiendav võimalus vaid võlgnikele, kelle rikkumine on olnud kõiki asjaolusid

⁶² Vt selle kohta täpsemalt käesoleva töö p 5.1.

⁶³ Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu seletuskiri, lk 26. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1004095&u=20130122183029> (31.01.2013).

arvesse võttes marginaalne, kuid mis menetluse pikendamata jätmisel viiks PankrS § 175 lg 2 imperatiivsest iseloomust tulenevalt kohustustest vabastamisest keeldumiseni.

Heaoluriiklikku kohustuste maksimaalse täitmise põhimõtet väljendab Austria pankrotiseadus, mis näeb menetluse pikendamise võimaluse ette juhuks, kui võlgnik ei ole suutnud tavapikkuses menetluse jooksul rahuldada võlausaldajate nõuetest vähemalt 10% ja hüvitada menetluskulusid. Nimetatu on ka omaette aluseks kohustustest vabastamisest keeldumiseks. Sellisel juhul võib kohus menetlust pikendada kuni kolmeks aastaks, et anda võlgnikule võimalus 10% künnise täitmiseks. Kui võlgnik ka täiendava tähtaja jooksul ei ole suutnud vähemalt 10% võlausaldajate nõuetest rahuldada, siis võib kohus asjaolusid arvestades heauskse võlgniku siiski õigluse põhimõttest lähtuvalt täitmata kohustustest vabastada.⁶⁴

Autor on seisukohal, et kohustuste minimaalse rahuldamise künnise ülevõtmine Eesti õigusesse ei ole vajalik, kuna pankrotiseaduses on sarnane eesmärk saavutatud läbi selle, et võlgnik on kohustatud tegelema menetluse ajal mõistlikult tulutoova tegevusega (PankrS § 173 lg 1), mis leiab täpsemat käsitlust käesoleva töö punktis 3.2.2.

Eelneva põhjal leiab autor, et pankrotiseadusesse 05.04.2011 tehtud muudatused menetluse pikkuse osas on loonud piisavalt paindliku menetluse, mis arvestab seda, et traditsiooniliselt tagatakse Mandri-Euroopa õigusruumis võlgnikule vaid väljateenitud uus algus (*earned fresh start*), kuid jätab seaduses sätestatud eelduste esinemisel kohtule võimaluse kalduda neoliberaalsete põhimõtete poole ning võimaldada võlgnikule tavapärasest kiirem kohustustest vabanemine.

Autor on seisukohal, et võlausaldajate huvide kaitse menetluse ennetähtaegsel lõpetamisel tagab sätte eelduste täitmine – esiteks ei ole võlgnik rikkunud oma kohustusi menetluse kestel ning teiseks on võlgnik rahuldanud võlausaldajate nõudeid arvestatavas ulatuses. Autor leiab, et arvestatavas ulatuses nõuete rahuldamise mõiste sisustamisel võiks lähtuda analoogiast nii Austria kui ja USA maksejõuetusõigusega, millest tulenevalt teeniks võlgnik ennetähtaegse võlavabastuse juhul, kui ta on oma parima võimaliku soorituse tulemusena rahuldanud vähemalt 50% võlausaldajate nõuetest.

⁶⁴ J.J. Kilborn. Two Decades, Three Questions. – In J. Niemi (ed) et al. Consumer Credit, pp 318-319.

Kohustustest vabastamise menetluse pikendamine kuni kahe aasta võrra on autori arvates vajalik võlgnike huvide kaitseks. Menetluse pikendamisel annab kohus võlgnikule võimaluse heastada menetluses toime pandud pisirikkumised, mis varem kehtinud seaduse kohaselt oleksid tulenevalt menetluse lõpetamise aluste imperatiivsusest viinud võlgniku kohustustest vabastamata jätmiseni.

3. Võlgniku kohustustest vabastamata jätmise materiaalsed eeldused

3.1 Võlgnik on süüdi mõistetud kuriteos

Nii heaoluriiklikust kui ka neoliberaalsest paradigmat tulenev kohustustest vabastamise kontseptsioon on tihedalt seotud ausa ja heauskse võlgniku mõistega, kus otsene petmise ja kuriteo toimepanemise fakt välistab võlgnikule kohustustest vabanemise.⁶⁵ Saksa õiguses sätestab kirjeldatud põhimõtte InsO § 290, USA õiguses 11 U.S.C. § 727. Tulenevalt sellest on võlgniku teatud kuritegudes süüdimõistmise kui kohustustest vabastamist välistava materiaalse eelduse eesmärgiks võimaldada ligipääs menetlusele vaid „ausale, kuid õnnetule“ võlgnikule.

PankrS § 171 lg 2 p 1 kohaselt ei algata kohus võlgniku kohustusest vabastamise menetlust kui võlgnik on mõistetud süüdi pankroti- või täitemenetlusalse kuriteo, maksualase kuriteo või KarS §-des 380-381¹ nimetatud kuriteo toimepanemises. Eelnimetatud kuritegude täieliku loetelu annavad KarS §-id 380-393, milleks on osanike, aktsionäride ja tulundusühistu liikmete koosoleku kokku kutsumata jätmise; äriühingu varalise seisundi ja muude kontrollitavate asjaolude kohta andmete esitamata jätmise ja ebaõigete andmete esitamine; raamatupidamise kohustuse rikkumine; maksejõuetuse põhjustamine; vara varjamine pankroti- ja täitemenetluses; pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmise; maksude maksmisest kõrvalehoidumine suures ulatuses; maksukelmus suures ulatuses; salakaubavedu; keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseaduslik sisse- ja väljavedu ning ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaubaga.

Eelnevast nähtub, et võlgniku kohustusest vabastamise menetluse algatamise välistab ka sellistes kuritegudes süüdimõistmine, mis ei olegi otseselt seotud selle konkreetse isiku pankrotimenetlusega. Eelloetletud kuriteod näitavad võlgniku n.ö käitumismustrit ning ei pruugi olla otseselt seotud tema enda võlausaldajate huvide kahjustamisega. Arvestades sätte eesmärki peaks kohustustest vabastamise menetluse algatamine olema tagatud vaid võlgnikule, kes on igas mõttes heauskne ning kohustustest vabastamise vääriline.

PankrS § 175 lg 2 p 1 sätestab, et kohus keeldub võlgnikku kohustustest vabastamast, kui võlgnik on mõistetud süüdi pankrotikuriteos. Ei saa tähelepanuta jätta, et võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamist välistav alus, mis seisneb võlgniku

⁶⁵ T. Saarma. Maksejõuetusmenetluse arengusuunad, lk 31-32.

süüdimõistmises mõnes sättes nimetatud kuriteos, on tunduvalt laiem, kui kohustustest vabastamata jätmise alus, kui menetlus on juba algatatud. Autori arvates valitseb PankrS § 171 lg 2 p 1 ja PankrS § 175 lg 2 p1 vahel põhjendamatu ebakõla, mis jätab võlausaldajate huvid kaitseta läbi selle, et annab võimaluse kohustustest vabaneda võlgnikule, kes seda normi eesmärgist lähtuvalt ei vääri.

Hetkel kehtivast regulatsioonist tuleks aru saada selliselt, et pankrotikuritegu, mille toimepanemises võlgnik on süüdi mõistetud kohustustest vabastamise menetluse ajal, on piisavalt tõsine rikkumine, et välistada võlgniku kohustustest vabastamine, kuid täitemenetluselase kuriteo, maksualase kuriteo või KarS §-des 380-381¹ nimetatud kuriteo toimepanemises süüdimõistmine seda ei ole. Seda seetõttu, et enne kohustustest vabastamise menetluse algatamist kontrollib kohus, kas võlgnik on süüdi mõistetud pankroti- või täitemenetluselase kuriteo, maksualase kuriteo või KarS §-des 380-381¹ nimetatud kuriteo toimepanemises, kuid kohustustest vabastamise otsustamisel näeb seadus välistava asjaoluna ette vaid selle, et võlgnik on süüdi mõistetud pankrotikuriteos. Ei saa pidada mõistlikuks olukorda, kus võlgnik on pärast kohustustest vabastamise menetluse algatamist toime pannud ja/või süüdi mõistetud mõne eelpool nimetatud kuriteo toimepanemises ja vabastatakse ikkagi pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest. Kehtiv regulatsioon ei sea võlgniku kohustustest vabastamise otsustamise eelduseks mitte võlgnikust lähtuvaid asjaolusid ja seda, kas võlgnik vastab „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku kontseptsioonile, vaid selle, kas süüdimõistev kohtuotsus võlgniku suhtes jõustub enne või pärast kohustustest vabastamise menetluse algatamist. Autor on seisukohal, et riigi haldussuutlikkus ei tohiks olla asjaoluks, mis mõjutab kohustustest vabastamise menetluse tulemust.

Autor leiab, et eelkirjeldatud ebakõla viib ebaproportsionaalselt tasakaalust välja võlgniku ning võlausaldajate huvid ning ei teeni kohustustest vabastamise eesmärki, kuna jätab võlgnikele, kelle suhtes on süüdimõistva kohtuotsusega tuvastatud, et nad ei vasta sisuliselt „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku kontseptsioonile, võimaluse vabaneda oma pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest. Kuivõrd nii kohustustest vabastamise menetluse algatamise alused kui ka kohustusest vabastamise otsustamise alused on seaduses sätestatud ammendava loeteluna, siis ei ole võlausaldajate huvide kaitseta jätmine ületatav ka seaduse analoogia korras või tõlgendamise teel.

Tulenevalt sellest tuleks autori hinnangul seadusandjal sätestada, et nii menetluse algatamise kui ka avalduse lõpliku rahuldamise välistab võlgniku ühtedes ja samades kuritegudes süüdimõistmine.

Järgnevalt toob autor esile küsimuse, et kui kohustustest vabastamise menetlust välistavateks asjaoludeks on näiteks maksude maksmisest kõrvalehiilimine ja maksukelmus, siis kas ei peaks selleks asjaoluks lugema kelmust üldisemalt, mis tähendab varalise kasu saamist pettuse ehk tegelikest asjaoludest ebaõige ettekujutuse loomise teel (KarS § 209 lg 1). Riigikohus on märkinud, et karistusseadustiku kohaselt ei ole riigi maksulaekumiste mõjutamine pettuslike manipulatsioonidega käsitatav kelmusena, kuna seaduses on maksupettuste kohta kehtestatud karistusõiguslik eriregulatsioon.⁶⁶ Maksusüütegude ja kelmuse piiritlemisel peetakse oluliseks seda, kas pettus riigilt raha saamiseks leiab aset maksumenetluses maksuõiguslikke norme rikkudes või väljaspool maksumenetlust ning kas pettus on suunatud riigi maksulaekumiste või kolmanda isiku vara vastu⁶⁷ Samas toob Lasse Lehis välja, et põhimõtteliselt võib kõiki maksukuritegusid pidada kelmuse erivormiks, kuna oma sisult on tegemist riigile kuuluva maksutulu pettuslikul viisil omastamisega, olenemata sellest, et karistusseadustikus on selleks ette nähtud erikoosseisud.⁶⁸ Samuti võib erialakirjanduse kohaselt laiendava tõlgendamise korral näha kelmuse puhul kahjustatava õigushüvena lisaks varale ka majanduslikku tegevusvabadust ja majandustegevuse ausust.⁶⁹

Tulenevalt eelnevast asub autor seisukohale, et kohustustest vabastamise kontekstis ei tohiks primaarne olla mitte see, kas võlgnik on petnud riiki või kolmandaid isikuid või kas petmine toimus maksuõiguslikke norme rikkudes või mitte, vaid petmise fakti iseenesest. Kuivõrd kohustustest vabanemise võimaldamine sõltub võlgnikust lähtuvatest asjaoludest, siis on oluline see, et kas võlgniku tahe on suunatud varalise kasu saamisele petmise teel, mis viitab üheselt sellele, et võlgniku käitumine ei sobi kohustustest vabastamise kontseptsiooniga. Kuna seadus ei anna riigile enne pankroti väljakuulutamist tekkinud maksunõuete osas pankrotimenetluses ja kohustustest vabastamise menetluses eristaatust võrreldes teiste võlausaldajatega, siis ei tohiks ka võlgniku isikuomaduste sobivuse väljaselgitamisel oluline olla see, kas kannatanu on riik, konkreetset mõni selle võlgniku võlausaldaja või kolmas isik.

⁶⁶ RKKK 12.02.1007, 3-1-1-94-06, p 11.4

⁶⁷ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 889

⁶⁸ L. Lehis. Maksuõigus. Tallinn: Juura 2012, lk 168

⁶⁹ M. Kairjak, J. Sootak. Varavastased süüteod. Tallinn: Juura 2012, lk 139

Probleemi teravust ilmestab ka kohtupraktika. Pärnu Maakohtu 25. novembri 2009. a määrusest⁷⁰ nähtuvalt on võlausaldaja esitanud võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamisele vastuväite tuginedes sellele, et võlgniku suhtes on pooleli kriminaalasi, kus võlgnikku süüdistatakse kelmuses. Tulenevalt PankrS § 171 lg 2 p-st 1 on kohus jätnud võlausaldaja vastuväite arvesse võtmata, kuna kelmus ei ole nimetatud sättes loetletud kuritegude hulgas, ning algatanud võlgniku kohustustest vabastamise menetluse. Harju Maakohus on oma 08. augusti 2012. a määrusega⁷¹ rahuldanud võlgniku määruskaebuse kohustustest vabastamise menetluse algatamata jätmise määrusele ning algatanud tema kohustustest vabastamise menetluse. Vaidlus nimetatud tsiviilasjas seisnes selles, et kohus jättis esialgselt võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamata põhjusel, et võlgnik oli süüdi tunnistatud KarS § 201 lg 2 p-is 2 sätestatud kuriteos, s.o omastamises. Võlgniku määruskaebuse rahuldamisel tõdes kohus, et menetluse algatamata jätmise alused on seaduses ammendavalt loetletud ning omastamine ei ole sättes loetletud kuritegude hulgas.

Autor on seisukohal, et eelnevast nähtuvalt ei taga kehtiv regulatsioon kohustusest vabastamiseks vääriliste ja mittevääriliste võlgnike eristamist, kuna võimaldab ligipääsu menetlusele ka võlgnikele, kelle suhtes on kohtuotsusega tuvastatud, et nad ei vasta „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku mõistele, kuid kes on toime pannud kuriteo, mille koosseis ei vasta PankrS § 171 lg 2 p-s 2 sätestatud kuriteo koosseisule. Teisest küljest oleks igasuguses kuriteos süüdimõistmine menetluse välistava asjaoluna võlgnike suhtes ebaproportsionaalselt piirav, kuna ka näiteks igasuguses varavastases või majandusalases kuriteos süüdimõistmine ei tähenda, et võlgnik kvalifitseeruks automaatselt uut algust mitteväärivaks isikuks. Autori arvates ei soodustaks ülemäära jäik ja võlgniku jaoks piirav regulatsioon ka kohustustest vabastamise laiemat eesmärki, s.o maksejõuetute isikute normaalsesse majandusellu rehabiliteerimise olulisust.

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on leidnud, et kuriteo eest karistamise fakt ei ole iseenesest mõjuv põhjus kaalutlusõiguse absoluutseks välistamiseks. Nimetatud lahendis on kohus leidnud, et relvaloa kehtetuks tunnistamisel tuleb arvestada kriminaalkorras karistatud isiku ja tema toimepandud kuriteo asjaoludega ning et kaalutlusruum väldib isiku muutumist riigivõimu objektiks ja aitab kaasa inimväärikuse tagamisele.⁷²

⁷⁰ PMK 25.11.2009, 2-05-24910.

⁷¹ HMK 08.08.2012, 2-10-26457.

⁷² RKPJK 14.12.2010, 3-4-1-10-10, p 58, 60, 64.

Autor leiab, et eelkirjeldatud kohtu seisukohaga võiks sisustada ka kohustusest vabastamist välistavat alust ehk võlgniku süüdimõistmist teatud kuritegudes. Autori arvates oleks mõistlik seaduses mitte sätestada konkreetseid kuriteokoosseise, milles võlgniku süüdimõistmine välistaks alati kohustustest vabastamise, vaid jätta kohtule kaalutlusruum, kas konkreetse võlgniku isikuomadusi ja tema toimepandud kuriteo asjaolusid arvesse võttes on kohustustest vabastamise välistamine vajalik ja õigustatud. Paindlikum regulatsioon peaks tagama võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaalustatuse, kuna jätab võimaluse igal üksikul juhul kaaluda, kas võlgnik täidab „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku kriteeriumid, olenemata sellest, millise kuriteokoosseisu järgi on võlgniku tegu kvalifitseeritud.

Riigikohtu üldkogu on välja toonud, et kohtu kaalutlusõigus ei pea olema absoluutne ning seadusandja võib kehtestada kaalumise tulemusena regulatsiooni, mis osaliselt või täielikult välistab kohtu kaalutlusõiguse.⁷³ Autor leiab, et praktika ühtlustamise huvides võiks kohustustest vabastamise menetluse kontekstis kohtu kaalutlusõigust piiritleda selliselt, et kohustusest vabastamise välistab võlgniku jõustunud kohtuotsusega süüdimõistmine tahtlikult toimepandud kuriteos.

Regulatsiooni süsteemsuse tagamiseks on õigustatud välistada kohustustest vabastamine vaid tahtlikult kuriteo toimepannud võlgnikele, kuna ka PankrS § 171 lg 2 p-des 2, 4, 5 sätestatud kohustustest vabastamist välistavad asjaolud eeldavad võlgniku tahtlust või rasket hooletust. Seega ei oleks põhjendatud pidada kuritegude osas piisavaks menetlust välistavaks aluseks ettevaatamatusdelikti toimepanemist, mis eeldab hoolsuskohustuse rikkumist, s.o tähelepanematust või kohusetundetust, mis tuleb sisustada üldiste moraalinormide ja tavadega.⁷⁴

Võlgniku süüdimõistmine kuriteos kohustustest vabastamist välistava materiaalse eeldusena viib küsimuseni, millistes ajalistes piirides on nimetatud alusele tuginemine õigustatud. Kuigi PankrS § 171 lg 2 p 1 ja 175 lg 2 p 1 grammatilisel tõlgendamisel võib jõuda järelduseni, et eelkirjeldatud kuritegudes süüdimõistmine välistab kohustustest vabastamise võlgnikule alaliseks, siis ei ole taoline lähenemine võlgniku seisukohast mõistlik ning võib osutada võlgnikule ebamõistlikult piiravaks. Seaduse kohaselt on kõik ülejäänud kohustustest vabastamist välistavad alused seotud kindla ajalise piiriga, olgu selleks siis kuni kolm aastat enne menetlust võlgniku poolt teatud taunitavate tegude tegemine (PankrS § 171 lg 2 p 2, 4),

⁷³ RKÜK 27.06.2005, 3-4-1-2-05, p 60.

⁷⁴ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 109.

võlgniku poolt menetluse jooksul korda saadetud rikkumised (PankrS § 171 lg 2 p 5 ja 175 lg 2 p 2) või viimase kümne aasta jooksul läbi viidud varasem kohustustest vabastamise menetlus (PankrS § 171 lg 2 p 3). Seega, kui lähtuda teooriast, et füüsilisest isikust võlgnikule tuleb anda võimalus oma varasemad rikkumised heastada ja oma käitumisega uus algus välja teenida, siis oleks õiglane, et ka kuritegudes süüdimõistmine kohustustest vabastamist välistava alusena oleks seotud kindla ajalise piiriga.

Kirjeldatud tõlgenduse sisustamisel saab autori arvates lähtuda KarS § 82 lg-s 1 toodud süüdimõistva kohtuotsuse täitmise aegumise tähtaegadest. Kohtuotsuse täideviimise aegumine põhineb karistuse ja teo vahelise sideme katkemises, s.o isik on küll süüdi mõistetud ja talle on kohaldatud ka karistus, kuid ta vabaneb selle kandmisest või tasumisest.⁷⁵ KarS § 82 õiguslik tagajärg on üle kantav kohustustest vabastamise menetlusele – side võlgniku süüdimõistmise PankrS § 171 lg 2 p-s 1 ja 175 lg 2 p-s 1 nimetatud kuriteo toimepanemise ja tagajärje ehk kohustustest vabastamise välistamise vahel on katkenud. Eeltoodud põhjendustel on autori arvates õigustatud sisustada PankrS § 171 lg 2 p 1 ja 175 lg 2 p 1 selliselt, et võlgniku süüdimõistmine kuriteos välistab tema kohustustest vabastamise KarS § 82 lg-s 1 sätestatud tähtaja jooksul.

Kokkuvõttes on autor jõudnud järeldusele, et käesolevas alapeatükis käsitletud võlgniku kohustustest vabastamata jätmise eeldus riivab ilmselt kohustustest vabastamise menetluse aspektidest kõige tugevalt võlausaldajate õigusi, andes kohustustest vabanemise võimaluse võlgnikele, kellele uue alguse võimaldamine ei tohiks olla seaduse eesmärgiks. Autori arvates oleks mõistlik seaduses mitte sätestada konkreetseid kuriteoskoosseise, milles võlgniku süüdimõistmine välistaks alati kohustustest vabastamise menetluse algatamise ning ka kohustustest vabastamise avalduse lõpliku rahuldamise, vaid jätta kohtule võimalus igal üksikul juhul kaaluda, kas konkreetse võlgniku isikuomadusi ja kuriteo, milles võlgnik on süüdi mõistetud, asjaolusid arvesse võttes on kohustustest vabastamise välistamine vajalik või mitte. Autori hinnangul tagab paindlikum regulatsioon efektiivsemalt pahatahtlike võlgnike eristamise heausksetest võlgnikest ning on seega kõigi osapoolte huvides.

Autor on seisukohal, et lähtudes kohustustest vabastamise aluspõhimõttest, et võlgnikule tuleb anda võimalus oma varasemad ebaõnnestumised krediidisuhetes heastada, tuleks seaduse rakendamisel silmas pidada, et nii, nagu kõik teised menetluse algatamist välistavad alused, on ka võlgniku süüdimõistmine kuriteos võlgnikule takistuseks uue alguse saavutamisel vaid

⁷⁵ J. Sootak, P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 307.

kindlates ajalistes piirides. Autori arvates oleks õigustatud lähtuda eelkirjeldatud ajaliste piiride kehtestamisel KarS § 82 lg-s 1 sätestatud süüdimõistva kohtuotsuse aegumise tähtaegadest.

3.2 Võlgnikupoolne kohustuste rikkumine

3.2.1 Menetlusele eelnevad rikkumised

Võlgniku poolt enne pankrotimenetlust toime pandud rikkumised, mis enamasti seisnevad võlgniku hooletus suhtumises oma kohustustesse, võlakoormuse tarbetus kasvatamises ja isegi selles, et võlgnik pole teinud piisavaid pingutusi võlgnevuste tagasimaksmiseks, väljendavad tüüpilist heaoluriiklikku põhimõtet, et kiirele kohustustest vabastamisele tuleb eelistada kohustuste täitmise moraali rõhutamist. Kirjeldatud printsiibist juhinduvates õigussüsteemides heidetakse võlgnikule tihti ette ebamõistlikku käitumist võlasuhetes.⁷⁶

Tulenevalt eelnevast saab autori hinnangul väita, et võlgnikupoolse menetlusele eelneva rikkumise kui kohustustest vabastamise menetluse algatamist välistava materiaalse eelduse eesmärgiks on võlausaldajate ja võlgniku vastandlike huvide tasakaalustamine läbi selle, et ligipääs menetlusele on tagatud ausale, kuid õnnetule võlgnikule, kes ei ole oma tahtliku, süülise käitumisega üles näidanud äärmist vastutustundetust ja hoolimatust võlasuhte teise poole vastu.

Menetlusele eelnevate võlgnikupoolsete rikkumiste osas võib eristada: a) ebaõigete andmete esitamist avalik-õiguslike soodustuste saamiseks ja b) võlausaldajate kahjustamist.

a) ebaõigete andmete esitamine avalik-õiguslike soodustuste saamiseks: kohus ei algata võlgniku kohustusest vabastamise menetlust kui võlgnik on viimase kolme aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist või pärast seda andnud tahtlikult või raske hooletusega ebaõigeid või ebatäielikke andmeid oma majandusliku olukorra kohta, et saada toetusi või muid soodustusi riigilt, kohalikult omavalitsusüksuselt või sihtasutuselt või vältida maksude maksmist (PankrS § 171 lg 2 p 2).

Harju Maakohus on oma 12. aprilli 2011. a määruses⁷⁷ sisustanud nimetatud sätet sellega, et võlgniku vara hulka kuulunud äriühingule oli aasta enne võlgniku pankroti väljakuulutamist tehtud vastutusotsus, millest nähtus, et võlgnik oli esitanud objektiivsest majandustegevusest

⁷⁶ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 501.

⁷⁷ HMK 12.04.2011, 2-07-23184.

erinevaid andmeid maksudokumentides ning deklareerinud vähem makse ning jätnud osaliselt maksud üldse maksmata. Nimetatud asjas oli ka võlgnik ise pankrotimenetluse käigus tunnistanud maksuseaduste rikkumist, mistõttu jättis kohus kohustustest vabastamise menetluse algatamata. Harju Maakohtu 31. märtsi 2011. a määrusega⁷⁸ on kohus jätnud võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamata, kuna võlgniku arvelduskontole oli laekunud aasta enne ajutise halduri nimetamist 5 kuu jooksul üüritulu 5 000 krooni kuus, mille võlgnik oli jätnud tuludeklaratsioonis deklareerimata ning seega sellelt tulumaksu tasumata. Nimetatud asjas oli võlgnik ise arvamusel, et kuna ta ei olnud üürilepingu pooleks, siis ei olnud ta kohustatud ka üüritulu deklareerima. Kohus lükkas võlgniku vastuväited ümber väites, et tulumaksuseadusest tulenevalt on tulu deklareerimise kohustus isikul, kes on tulu realselt saanud, mitte isikul, kes on üüritava kinnisasja omanik või vaidlusaluse üürilepingu pooleks.

Autor leiab, et sarnastes kaasustes võiks kohus tulevikus kaaluda alates 05.04.2011 kehtima hakanud PankrS § 171 lg 2 muudatuse rakendamist, mis erinevalt varem kehtinud redaktsioonist, annab kohtule kaalutlusruumi, kas samas sättes loetletud aluste esinemisel algatada võlgniku kohustustest vabastamise menetlus või mitte. Isegi, kui väita, et viimati kirjeldatud kaasuses oli üüritulu deklareerimata jätmine tingitud võlgniku raskest hooletusest, siis ilmselt ei saa väita, et see ilmestas võlgniku pahatahtlikku suhtumist oma kohustustesse ja võlausaldajatesse. Samuti võiks rikkumise tõsiduse väljaselgitamisel võtta arvesse saadud hüve majanduslikku väärtust, mis käesolevas asjas oli marginaalne. Vastasel juhul võib regulatsioon jätta kaitseta võlgnikud, kellele menetlusele ligipääsu piiramine ei ole seaduse eesmärgiks.

b) võlausaldajate kahjustamine: kohus ei algata kohustustest vabastamise menetlust, kui võlgnik on viimase aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist või pärast seda tahtlikult või raske hooletuse tõttu takistanud võlausaldajate nõuete rahuldamist. Võlausaldajate huvide kahjustamiseks loetakse muu hulgas vara raiskamist (PankrS § 171 lg 2 p 4).

Nimetatud alusele tuginedes on Harju Maakohus 22. jaanuari 2010. a määrusega⁷⁹ jätnud PankrS § 171 lg 1¹ tulenevalt võlgniku pankroti välja kuulutamata, kuna leidis, et tulevase kohustustest vabastamise menetluse algatamise ja seega ka pankroti väljakuulutamise välistab asjaolu, et võlgnik kinnitas kohtule, et võlausaldajatelt saadud laenuraha raiskas ta lihtsalt ära,

⁷⁸ HMK 31.03.2011, 2-10-48925.

⁷⁹ HMK 22.01.2010, 2-09-35309.

m.h kasiinos mängides. Harju Maakohtu 04. septembri 2012. a määruses⁸⁰ on kohus jätnud nimetatud alusel kohustustest vabastamise menetluse algatamata, kuna enne pankrotimenetluse algatamist olid võlgniku sugulased korraldanud võlgniku ja tema abikaasa elukohaks olnud paarismajakorteris sisustuse müügi. Koos vallasasjadest sisustusega oli pankrotimenetlusele eelnenud täitemenetluse ajal korterist eemaldatud mitmed ehitise olulised osad – küttesüsteem, trepp, uksed, kaminasüdamik, saunakeris, santehnika ning pistikupesad, rikkudes seejuures elektrijuhtmestiku. Kuna antud paarismajakorteri olulised osad olid eemaldatud võlgniku korraldusel ja teadmisel PankrS § 171 lg 2 p 4 nimetatud tähtaja kestel ning see takistas kinnisasja müümist täitemenetluses ning raskendas seda ka pankrotimenetluses, siis leidis kohus, et asjas esineb alus kohustustest vabastamise menetluse algatamata jätmiseks.

Eelkirjeldatud lahendist ei nähtu, kas võlgnik on sisustuse võõrandamisest saadud raha andnud üle pankrotihaldurile pankrotivarasse arvamiseks või mitte, samuti seda, kui suures ulatuses kinnisasja oluliste osade eemaldamine vara väärtust selle realiseerimisel vähendas. Autori arvates see siinkohal olulist tähtsust ka ei oma, kuna võlausaldajate nõuete rahuldamise takistamise ja nende huvide kahjustamise fakti ei saa tuvastada lihtsa matemaatiline tehtega, et juhul, kui vallasasjade müügist saadud raha, mille võlgnik andis üle pankrotivarasse arvamiseks, katab nende eemaldamisest tingitud kinnisasja väärtuse vähenemise, siis ei ole võlgnik võlausaldajate huve kahjustanud. Siinkohal tuleb arvesse võtta ka seda, et kuna PankrS § 35 lg 1 p-st 6 tulenevalt lõpetatakse pankroti väljakuulutamisel võlgniku vastu suunatud nõuetelt intressi ja viivise arvestamine, siis kaasneb igasuguse nõude rahuldamisega viivitamisega võlausaldajale täiendav kahju. Samuti kaasnevad vara müügi protsessi venimisega täiendavad kulutused menetluse enda läbiviimise kulude näol, mille täpse suuruse väljaarvestamine ei pruugi alati võimalikki olla. Tulenevalt sellest on nimetatud aluse rakendamisel üsna problemaatiline välja selgitada, kas võlausaldajad on tegelikkuses halvemas olukorras võrreldes sellega, kui võlgnik ei oleks teinud tegu, mis on kvalifitseeritav võlausaldajate nõuete rahuldamise takistamisena. Seega tuleks autori hinnangul sätte rakendamisel lähtuda eelkõige sellest, milline oli võlgniku tahe teo tegemisel ning kas tegu on objektiivselt raskendanud võlausaldajate nõuete rahuldamist, jättes siinjuures kõrvale ilmselt harvaesineva olukorra, kus teatud juhtudel võib kas pankrotihalduri või toimkonna pingutuste tulemusena osutuda võimalikuks võlgniku vara majanduslikult oluliselt tulemuslikum müümine pankrotimenetluses kui nt sellele eelnenud täitemenetluses.

⁸⁰ HMK 04.09.2012, 2-11-45704.

Viru Maakohus on 23. septembri 2011. a määruses⁸¹ lugenud võlausaldajate nõuete rahuldamise takistamiseks seda, et võlgnik ei ole sisuliselt astunud samme olemasolevate kohustuste rahuldamiseks, kuid on samal ajal võtnud ebamõistlikel tingimustel täiendavaid laene. Samuti oli võlgnik jätnud tasumata jooksvad elatise maksed suurendades oma täitmata kohustuste mahtu sellega veelgi. Samas on Tartu Ringkonnakohus 24. oktoobri 2012. a määruses⁸² välja toonud olulise põhimõtte, mille kohaselt ei saa igasuguste täiendavate laenukohustuste võtmist lugeda automaatselt olemasolevate võlausaldajate huvide kahjustamiseks. Kohus märkis, et kui võlgniku käitumises ei ole raskelt süülise käitumise tunnuseid, ei ole kohtul alust füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetlust algatamata jätta. Laenukohustuste võtmine iseenesest ei ole selline tahtlik tegu, mis tingiks kohustustest vabastamise menetluse algatamata jätmise. Kohus peaks PankrS § 171 lg 2 p 4 kohaldamiseks tuvastamata, et võlgnik võttis laenukohustused eesmärgiga tahtlikult kahjustada võlausaldajate huve.

Siinkohal ühtib autori seisukoht Tartu Ringkonnakohtu põhjendustega, et PankrS § 171 lg 2 p-le 4 sellise tõlgenduse andmine, et igasuguste tavaarusaamale ebamõistlikel tingimustel kiir- ja tarbijalaenu võtmine on ühtlasi ka olemasolevate võlausaldajate kahjustamine, ei ole mõistlik, kuna sellisel juhul kvalifitseeruksid tõenäoliselt enamik võlgnikke nimetatud sätte alla. Normi tõlgendamisel ei saa kõrvale jätta selle eesmärki, milleks on kahtlemata välistada kohustustest vabanemine pahatahtlike võlgnike jaoks, mitte muuta võimatuks leevenduse leidmine end lõhkilaenanud tarbijate jaoks, kelle käitumismustriks on pahatihti oma reaalsele majanduslikele võimetele mittevastava elustandardi säilitamine erinevate tarbijalaenu kaudu. Taolise käitumise ajendiks ei ole tõenäoliselt mitte tahtlik soov oma olemasolevaid võlausaldajaid kahjustada, vaid vähene finantskirjaoskus.⁸³

Autor leiab, et siinkohal võiks seadusandja pöörata tähelepanu heaoluriiklikust teooriast tulenevate võlgniku maksejõuetust tulevikus ennetavate preventiivsete meetmete, s.h efektiivse võlanõustamise süsteemi, väljatöötamisele.

Võlgnikupoolsete menetlusele eelnevate rikkumiste osas ei sätesta Eesti õigus erisusi võrreldes regulatsiooni loomisel eeskujuks olnud Saksa õigusega (InsO § 290 lg 1 p 2 ja 4).

⁸¹ VMK 23.09.2011, 2-10-5019.

⁸² TrtRnK 24.10.2012, 2-11-57949.

⁸³ Rahandusministeeriumi 18.01.2012 finantskirjaoskuse strateegia loomise ümarlaud „Kuidas parandada Eesti elanikkonna finantskirjaoskust?“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.fin.ee/finantskirjaoskus?id=108853> (28.01.2013).

Lähtudes eelnevast leiab autor, et tulenevalt pankrotiseadusesse 05.04.2011 tehtud muudatusest, mille alusel on kohtul menetluse algatamisel kaalutlemisruum, kas PankrS § 171 lg-s 2 sätestatud aluste esinemisel algatada menetlus või mitte, on seaduses tagatud käesolevas alapeatükis käsitletud aspektis poolte huvide tasakaal. Arvestades kohtupraktikat ja autori poolt välja toodud soovitusi regulatsiooni tõlgendamise osas, on seadusandja poolt loodud eeldus eesmärgipärane, välistades menetlusele ligipääsu vaid pahatahtlikele ja hooletutele võlgnikele, mitte tõsisest makseraskustes olevatele tarbijatele, kes teadmatusest või sotsiaalsest vajadusest on suurendanud oma kohustuste kogumahtu.

3.2.2 Menetlusaegsed rikkumised

Sarnaselt menetlusele eelnevate rikkumistega on nii kohustustest vabastamisele eelneva pankrotimenetluse jooksul kui ka kohustustest vabastamise menetluses võlgniku poolt toime pandud rikkumiste üheks eesmärgiks välistada puhtalt lehelt alustamine pahatahtlikele võlgnikele, kelle käitumise motiiviks ei ole mitte oma ebaõnnestumiste heastamine, vaid tahtlik soov oma kohustuste täitmisest kõrvale hoida. Teiseks eesmärgiks, mille võlgnik peab tagama kohustustest vabastamise menetluse ajal, on heaoluriiklikust teooriast tulenev võlausaldajate nõuete maksimaalne täitmine.

Menetlusaegsete võlgnikupoolsete rikkumiste osas võib eristada: a) rikkumisi pankrotimenetluses ja b) rikkumisi kohustustest vabastamise menetluses.

a) rikkumised pankrotimenetluses: kohus ei algata võlgniku kohustustest vabastamise menetlust, kui võlgnik on tahtlikult või raske hooletusega esitanud võlanimekirjas ebaõigeid või ebatäielikke andmeid oma vara ja sissetulekute, võlausaldajate ja oma kohustuste kohta, samuti rikkunud tahtlikult või raske hooletusega muid oma käesolevas seaduses sätestatud kohustusi (PankrS § 171 lg 2 p 5). Sama põhimõte on sätestatud Saksa InsO § 290 lg 1 p-s 5.

Nimetatud sätte rakendamisel tulevad kõne alla kohustustest vabastamise menetluse algatamisele vältimatult eelneva pankrotimenetluse jooksul võlgniku poolt toime pandud kohustuste rikkumised. Riigikohtu tsiviilkolleegium on leidnud, et PankrS § 171 lg 2 p 5 alusel saab kohus menetluse algatamisest keelduda vaid juhul, kui on täidetud kaks eeldust. Esiteks peab võlgnik olema esitanud oma varalise seisukorra kohta ebaõigeid või puudulikke andmeid või rikkunud teisi pankrotiseadusest tulenevaid kohustusi. Teiseks eeldab nimetatud sätte võlgniku süülist käitumist, kas tahtlust või rasket hooletust. VÕS § 104 lg 4 kohaselt on

raske hooletus käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine. VÕS § 104 lg 5 järgi on tahtlus õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel, täitmisel või lõpetamisel.⁸⁴

PankrS § 171 lg 2 p 5 esimest eeldust on kohtupraktikas sisustatud eelkõige vara varjamisega (PankrS § 85 lg 1), kus võlgnik on näiteks varjanud pankrotihalduri eest pankrotimenetluse ajal saadud kasiinovõitu⁸⁵; võlgnik on suhtunud oma varasse raske hooletusega, mis seisnes selles, et võlgnik ei osanud anda selgitusi, kuhu parklasse on ta jätnud oma ainukeseks varaks olnud sõiduauto, mille olemasolu ta ise pankrotimenetluses korduvalt kinnitas⁸⁶; võlgnik on vara varjamise eesmärgil palunud tööandjal kanda oma töötasu abikaasa arvelduskontole⁸⁷; võlgnik on varjanud pankrotivarasse kuulunud korteriomandi suhtes kehtivat üürilepingut ja selle alusel saadud üüritulu, väites, et kasutab korteriomandit ise igapäevase eluasemena⁸⁸. Muude pankrotiseaduses sätestatud kohustuste rikkumisena on kohus käsitlenud võlgniku elukohast lahkumise keelu (PankrS § 88) ja pankrotimenetlusest osavõtu kohustuse rikkumist (PankrS § 87), kus võlgnik on lahkunud Eestist teavitamata sellest kohust ja pankrotihaldurit ning ignoreerinud pankrotimenetlust.⁸⁹ Samuti on kohus põhistanud võlgniku kohustuste rikkumise tõsidust sellega, et tema suhtes on pankrotimenetluse jooksul rakendatud PankrS §-is 89 nimetatud sanktsioone.⁹⁰ Lisaks pankrotiseaduse 4. ptk-is loetletud kohustuste rikkumisele on kohus⁹¹ pidanud PankrS § 171 lg 2 p 5 kohaldamiseks piisavalt tõsiseks võlgniku poolt võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte rikkumist. Kirjeldatud asjas eelistas võlgnik vahetult enne pankrotiavalduse esitamist laenude tagasimaksmisel n.ö isiklikke võlgasid, mille kohta ta võlanimekirjas andmeid ei esitanud (rikkudes seega ühtlasi ka PankrS §-is 85 sätestatud teabe andmise kohustust). Sellega rikkus võlgnik pankrotimenetluse kesksel põhimõtet – võlausaldajate võrdse kohtlemise nõuet.

PankrS § 171 lg 2 p 5 teist eeldust ehk võlgniku süülist käitumist, mis on ühtlasi ka eelmises alapeatükis käsitletud PankrS § 171 lg 2 p-de 2 ja 4 rakendamise eelduseks, on Riigikohtu tsiviilkolleegium sisustanud kui võlgniku pahatahtlikkust iseloomustavat asjaolu, mistõttu on kohustustest vabastamise menetlus ette nähtud vaid võlgnikele, kelle käitumine ei ole suunatud võlausaldajate huvide süülisele kahjustamisele. Kohus on seisukohal, et võlgniku

⁸⁴ RKTk 14.11.2011, 3-2-1-121-11, p 11.

⁸⁵ TMK 02.07.2012, 2-05-21659.

⁸⁶ HMK 19.12.2011, 2-10-34483.

⁸⁷ HMK 27.06.2012, 2-11-27281.

⁸⁸ HMK 02.08.2012, 2-11-8820.

⁸⁹ HMK 15.05.2012, 2-08-57779.

⁹⁰ HMK 30.06.2010, 2-07-20224.

⁹¹ HMK 08.04.2011, 2-10-44269.

käitumisele hinnangu andmisel tuleb m.h hinnata, kas võlgnikul oli võimalik mõjutada temale etteheidetava sündmuse või asjaolu käiku.⁹²

Siinkohal ühtib autori arvamus Riigikohtu tsiviilkolleegiumi poolt lahendis nr 3-2-1-46-13 PankrS § 171 lg 2 p-le 5 antud tõlgendusega, et sätte kohaldamiseks tuleb võlgniku huvide tagamiseks silmas pidada, et kohustustest vabanemine peaks välistatud olema vaid oma kohustusi süüliselt rikkunud võlgnikele. Vastasel juhul piirab kohus tarbetult ligipääsu menetlusele ka neile võlgnikele, kellele õiguskord peaks andestama tema ausad ebaõnnestumised. Kirjeldatud viisil seaduse rakendamine kindlustab autori hinnangul sätte eesmärgi saavutamise ehk tahtlikult oma kohustuste täitmisest kõrvale hoidvate võlgnike eristamise.

b) rikkumised kohustustest vabastamise menetluses: PankrS § 175 lg 2 p 2 annab selle rakendajale laiemat tõlgendamisruumi sätestades, et kui võlgnik on rikkunud süüliselt oma PankrS §-s 173 nimetatud kohustusi ja kahjustanud sellega võlausaldajate huve, keeldub kohus võlgnikku kohustustest vabastamast. Võlgnik on kohustustest vabastamise menetluse ajal kohustatud tegelema mõistlikult tulutoova tegevusega ja, kui tal sellist tegevust ei ole, siis seda otsima (PankrS § 173 lg 1); täitma teabe andmise kohustust oma vara- ja sissetulekute ning elu- ja tegevuskoha kohta (PankrS § 173 lg 2); andma seaduses sätestatud alustel ja ulatuses usaldusisikule üle vara võlausaldajate nõuete rahuldamiseks (PankrS 173 lg 3-6).

Kuni 05.04.2011 kehtinud PankrS § 173 lg 3 redaktsiooni kohaselt kohustus võlgnik andma usaldusisikule üle oma menetluse ajal saadava tulu. Alates 05.04.2011 loetakse võlgniku töö- või teenistussuhtest või muust sarnasest suhtest või ettevõtlusest saadud tulu nõuded loovutatuks usaldusisikule, kes peab sellest teavitama tasu maksmiseks kohustatud isikut. Nimetatud muudatus vähendab riski, et võlgnikul õnnestub menetluses oma sissetulekuid kas osaliselt või täielikult varjata. Menetluse ajal saadav tulu laekub otse usaldusisikule, kes teeb sellest omakorda võlgnikule ja võlausaldajatele ettenähtud ulatuses väljamakseid. Sellega on seadusandja suurendanud võlausaldajate kaitset pahatahtlike võlgnike eest.

Võlgniku kohustus tegeleda menetluse ajal mõistlikult tulutoova tegevusega on kantud võlausaldajate nõuete maksimaalse täitmise tagamise eesmärgist. Võlgniku poolt menetluse ajal teenitud tulu peaks seega tagama, et võlausaldajate nõuded saavad menetluse jooksul

⁹² RKTk 17.04.2013, 3-2-1-46-13, p 10-12.

mingis ulatuses rahuldatud. Menetlused, kus võlgnik ei suuda kohustustest midagi tagasi maksta, peaksid võlgniku jaoks positiivse tulemusega lõppema vaid erandjuhul.

Töö kirjutamise ajal valitseva majandusliku olukorra taustal tekib küsimus, milline võlgniku tegevus on piisav mõistlikult tulutoova tegevuse otsimisel. Ilmselt ei saa piisavaks lugeda pelgalt sooviavalduste ja CV-de laialisaatmist. Vajadusel peab võlgnik võtma vastu ka mitte kõige mainekama töö ning mitte keelduma tema kvalifikatsioonile või väljaõppele mittevastavast ametist.⁹³ Nimetatud tõlgendus on Saksa InsO § 295 lg 1 p-s 2 ka sõna-sõnalt sätestatud – võlgnik ei tohi keelduda ühestki mõistlikust tegevusest. Seaduse eesmärk seisneb selles, et võlgnik oma tegevuses menetluse kestel lähtuks võlausaldajate parimast huvist. Seega ei saa pidada mõistlikuks, et võlgnik ei pingutagi saavutamaks suuremat sissetulekut. Kuivõrd usaldusisikule loetakse loovutatuks nii töö- või teenistussuhtest kui ka muust sarnasest suhtest või ettevõtlusest saadud tulu nõuded, siis ei pea võlgniku tulutoov tegevus piirduma vaid töösuhtega. Pankrotiseadusest tulenevad ettevõtluspiirangud võlgnikul kohustustest vabastamise menetluses puuduvad, kuna pankrotimenetluse aegne ärikeeld (PankrS § 91 lg 1) kehtib kuni pankrotimenetluse lõpuni. Pankrotimenetluse järgse ärikeelu (PankrS § 91 lg 3) kohaldamine kohustustest vabastamise menetluse kontekstis takistuseks ei osutu, kuna menetlusjärgse ärikeelu kohaldamise eelduseks on võlgniku jõustunud kohtuotsusega süüdimõistmine pankroti- või täitemenetluselase kuriteo, maksualase kuriteo või KarS § 380 ja 381¹ nimetatud kuriteo toimepanemises, mis on ühtlasi ka PankrS § 171 lg 2 p 1 kohaselt kohustustest vabastamise menetluse algatamist välistavaks asjaoluks.

Siinkohal on tagasipõikena menetluse algatamise eelduste juurde asjakohane märkida, et kohtud on mitmel korral märkinud, et asjaolu, et võlgnik ei ole kohustustest vabastamise menetlusele eelneva pankrotimenetluse jooksul või enne seda tegelenud mõistlikult tulutoova tegevusega, on aluseks kas pankrotiavalduse menetlusse võtmata jätmiseks (põhjusel, et võlgnikul ei ole võimalik saavutada kohustustest vabastamise eesmärki) või kohustustest vabastamise menetluse algatamata jätmiseks. Näiteks Tartu Ringkonnakohus on oma 11. veebruari 2013. a määruses⁹⁴ selgelt märkinud, et kohustus tegeleda mõistlikult tulutoova tegevusega lasub võlgnikul kogu pankrotimenetluse jooksul ning selle rikkumine välistab kohustustest vabastamise menetluse algatamise. Kohus on nimetatud asjas leidnud, et PankrS §-des 169-177 sätestatud regulatsiooni mõtte ja eesmärgi kohaselt on võlgadest vabastamise

⁹³ Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550023 (29.01.2013).

⁹⁴ TrtRnK 11.02.2013, 2-12-50010.

menetluse läbiviimine võimalik ja põhjendatud üksnes olukorras, kus võlgnikul, kelle kohustustest vabastamist menetluse tagajärjena taotletakse, on reaalne võimalus menetluses osaleda, tehes kõik endast sõltuva võlausaldajate nõuete kasvõi osaliseks rahuldamiseks. See eeldab võlgniku järjepidevat tegelemist tulutoova tegevusega ja/või selle otsimisega.

Autor eelneva tõlgendusega ei nõustu, kuna leiab, et menetluse ülesehituse ja regulatsiooni süsteemsuse seisukohalt tuleb eristada seaduses ammendavalt loetletud menetluse algatamist välistavaid asjaolusid ning kohustusi, mille täitmise peab võlgnik tagama menetluse kestel. Kirjeldatu tagab menetluse selguse ja läbipaistvuse, kuna selliselt on nii võlgnikul kui ka võlausaldajatel võimalik pankrotimenetluse alustamisel hinnata, kas kohustustest vabastamise menetluse algatamine on antud võlgniku puhul tõenäoline. Võlgnikul on selgete ja üheselt mõistetavate menetlusele ligipääsu tagavate kriteeriumite puhul võimalik hinnata, kas kuluka pankrotimenetluse alustamine on talle kasumlik ning viib tõenäoliselt soovitud tulemuseni. INSOL International raport märgib, et menetluse läbipaistvus on aluseks üldsuse usaldusele menetluse vastu.⁹⁵ Autori seisukohta kinnitab Riigikohtu tsiviilkolleegium⁹⁶, kes on asunud Tartu Ringkonnakohtuga vastupidisele seisukohale ning leidnud, et PankrS § 173 sätestab võlgniku kohustused kohustustest vabastamise menetluse kestel. Seega ei ole kohtul võimalik teha pankrotiavalduse menetlusse võtmise otsustamisel (ja ka kohustustest vabastamise menetluse algatamisel) järeldust, kas võlgnik rikub süüliselt oma kohustust tegeleda mõistlikult tulutoova tegevusega ning seda isegi juhul, kui võlgnik kannab pikaajalist karistust kinnipidamisasutuses. Tulenevalt sellest saab PankrS § 173 lg-s 1 sätestatud kohustuse rikkumise tagajärjeks olla vaid võlgniku kohustustest vabastamata jätmine.

Oluline on ka see, mis motiveerib võlgnikku pingutama suurema tulu saamiseks lisaks lootusele vabaneda pankrotimenetluse käigus täitmata jäänud kohustustest ning sellele, et PankrS §-is 173 nimetatud kohustuste täitmata jätmisel ähvardab teda kohustustest vabastamata jätmine. Vastuse annab PankrS § 173 lg 4, mis näeb alates 05.04.2011 ette, et töö- või teenistussuhtest või muust sarnasest suhtest või ettevõtlusest saadud tulust peab usaldusisik võlgnikule üle andma 25 protsenti. Enne 05.04.2011 vastu võetud muudatuse kehtima hakkamist võis võlgnik menetluse ajal saadavast tulust endale jätta esimesel aastal 15 protsenti, teisel aastal 20 protsenti ja alates kolmandast aastast 25 protsenti, mis muutis võlgniku olukorra menetluse ajal järk-järgult kergemaks. Nimetatud säte on pankrotiseadusesse võetud suuresti Saksamaa eeskujul, kus kuueaastase kohustustest

⁹⁵ INSOL Debt Report, pp 16.

⁹⁶ RKTK 27.02.2013, 3-2-1-1-13, p 10.

vabastamise menetluse viimastel aastatel on võlgnikul õigus teatud osa sissetulekust endale jätta (InsO § 292 lg 1).

Arvestades asjaolu, et leevendust makseraskustele läbi pankrotimenetluse otsivad eelkõige kõige raskemas majanduslikus olukorras võlgnikud, kelle sissetulekud enamasti jäävad heal juhul statistilise keskmise piirimaile, on eelnimetatud muudatus selle kohta, et usaldusisik annab võlgnikule lisaks tulule, millele ei saa sissenõuet pöörata, s.o eelkõige erinevad sotsiaaltoetused ja –hüvitised (täitemenetluse seadustiku⁹⁷ (TMS) § 131 lg 1), samuti ühe kuu kohta vähemalt palga alammäär, mis suureneb iga ülalpeetava kohta ühe kolmandiku võrra palga alammäärast kuus (TMS § 132 lg 1, 2), üle 25 protsenti saadud tulust, vajalik, et tagada võlgnikule menetluse ajaks inimväärse elustandardi säilitamine.

Lisaks menetluse ajal teenitud tulule on võlgnik kohustatud usaldusisikule üle andma poole pärimise teel saadu väärtusest (PankrS § 173 lg 6). Ka nimetatud põhimõte pärineb Saksa õigusest, kus võlgnik on kohustatud usaldusisikule üle andma pool pärimise teel saadud varast või varast, mille pärimisele tal tekib õigus tulevikus (InsO § 295 lg 1 p 2).

Autori arvates jätab PankrS § 173 lg 6 võlgnikele võimaluse võlausaldajate nõuete rahuldamisest kõrvale hiilida. Nimelt on võlgnikul kohustus võlausaldajate nõuete rahuldamiseks loovutada oma menetluse kestel teenitud tulu ning pool pärimise teel saadu väärtusest, kuid ei kohusta võlgnikku andma usaldusisikule üle muul viisil tasuta käsutuse teel omandatud vara. Seega, kui võlgnikule on n.ö ette näha, et kohustustest vabastamise menetluse kestel võib ta osutada pärijaks, siis on võlgnikul võimalik lasta tulevasel pärandajal kinkida pärandatav vara kohe talle. Erinevalt pärimise teel saadud varast ei ole kinke teel saadud varast võlgnik kohustatud usaldusisikule võlausaldajate nõuete rahuldamiseks midagi üle andma. Kirjeldatud tegevus ei ole vastuolus ühegi PankrS § 173 nimetatud võlgniku kohustusega (eeldusel, et võlgnik kinke teel saadud vara ei varja) ning kuna PankrS § 175 lg 2 sätestab ammendava loetelu kohustustest vabastamist välistavatest asjaoludest, siis ei ole see ka takistuseks menetluse edukale lõpetamisele. Arvestades seda, et võlgniku poolt menetluse ajal teenitud tulu on tõenäoliselt minimaalne võrreldes pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustuste suurusega, on PankrS § 173 lg 6 eesmärk tagada, et võlgnik panustaks võlausaldajate nõuete rahuldamisse kõigi temale kättesaadavate vahendite arvelt. Läbi nimetatud eesmärgi tasakaalustatakse *pacta sunt servanda* printsiibi riivamist võlgniku kohustustest vabastamisel. Eelnevast nähtuvalt täna kehtiv regulatsioon seda eesmärki aga ei

⁹⁷ Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 31.12.2012, 13.

täida, mistõttu on kirjeldatud aspektis jäänud võlausaldajad piisava kaitseta pahatahtlike võlgnike eest.

Tulenevalt sellest tuleks autori arvates täiendada PankrS § 173 lg 6 alljärgnevalt „Pärimise või kinke teel saadu väärtusest on võlgnik kohustatud poole usaldusisikule üle andma.“

Eelnevast tulenevalt leiab autor, et kohustused, mille täitmise võlgnik peab tagama kohustustest vabastamise menetluse ajal, on mõistlikud ning kohased täitmaks pahatahtlike võlgnike eristamise ausatest ebaõnnestujatest. Eelduse teise eesmärgi ehk võlausaldajate nõuete maksimaalse täitmise tagamise osas aga jätab PankrS § 173 lg 6 autori arvates pahatahtlikule võlgnikule võimaluse võlausaldajate nõuete rahuldamisest kõrvale hiilida ning viia sellega tasakaalust välja poolte huvid. Käesoleval ajal on võlgnikul võimalik teatud juhtudel kontrollida, millisel alusel ta kohustustest vabastamise menetluse jooksul vara omandab, s.o kas pärimise teel, millisel juhul ta peaks poole vara väärtusest loovutama võlausaldajatele, või kinke teel, millisel juhul on ta õigustatud kogu vara endale jätma. Autor on seisukohal, et kirjeldatud olukorra vältimiseks tuleks võlgnikule ette näha kohustus loovutada võlausaldajate nõuete rahuldamiseks nii pool pärimise, kui ka kinke teel saadud vara väärtusest.

3.3 Varasem kohustustest vabastamise menetlus

Kohus ei algata võlgniku kohustustest vabastamise menetlust, kui kohus on viimase kümne aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist otsustanud võlgniku kohustustest vabastada või jätnud võlgniku avalduse kohustustest vabastamiseks rahuldamata seetõttu, et võlgnik on pannud toime pankrotikuriteo (PankrS § 171 lg 2 p 3). Samas ei takista alates 05.04.2011 võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamist see, kui võlgnik on varasemalt taotlenud võlgade ümberkujundamist ja ümberkujundamismenetlus on lõppenud (PankrS § 171 lg 2¹).

Kirjeldatud muudatus peaks üldjuhul olema ka õigustatud, kuna võlgade ümberkujundamise menetluse läbiva põhimõttena peaksid võlausaldajad olema võlgniku võlgade ümberkorraldamisel paremas olukorras, kui nad oleksid olnud võlgniku vara realiseerimisel pankrotimenetluses, arvestades siinjuures ka hilisemas kohustustest vabastamise menetluses võlgnikult eeldatavalt laekuvat vara.⁹⁸ Seetõttu ei tohiks võlgniku varasem kohustuste

⁹⁸ Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu seletuskiri, lk 15.

ümberrahastamine olla sedavõrd määrava tähendusega, kuna ei ole ühest küljest pakkunud võlgnikule samaväärset leevendust makseraskustele võrreldes kohustustest vabanemisega läbi pankrotimenetluse ning teisest küljest ei ole sellega riivatud sedavõrd intensiivselt võlausaldajate ootust *pacta sunt servanda* põhimõtte täitmisele.

Sätte materiaaloiguspärane sisu võib aga kohati küsitavaks jääda, kuna seab menetluse algatamist välistavaks asjaoluks selle, et võlgnik on varasemalt jäetud kohustustest vabastamata pankrotikuriteo toimepanemise tõttu, samal ajal, kui PankrS § 171 lg 2 p 1 kohaselt on võlgniku kohustusest vabastamise menetluse algatamist välistavaks asjaoluks pankroti- või täitemenetlusala kuriteo, maksualase kuriteo või KarS §-des 380-381¹ nimetatud kuritegudes süüdimõistmine. Autori hinnangul ei saa pidada põhjendatuks käsitleda pankrotikuritegu olulisemaks menetluse algatamist välistavaks asjaoluks, kui mõne muu tahtliku kuriteo toimepanemist, mille asjaolud ilmestavad võlgniku sobimatust „ausa, kuid õnnetu“ võlgniku mõistega. Autor leiab, et kui seadusandja on pidanud piisavalt tõsiseks rikkumiseks viimase kümne aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist toime pandud pankrotikuritegu, siis tuleks selleks kahtlemata pidada ka muid tahtlikult toime pandud kuritegusid, mille tõttu on kohus pidanud vajalikuks jätta võlgnik kohustustest vabastamata.

Samuti tuleks autori arvates lisada seadusesse sätte, mille kohaselt kohustustest vabastamise menetlust ei algatata, kui kohus on viimase kümne aasta jooksul jätnud võlgniku kohustustest vabastamata seetõttu, et võlgnik on süüliselt rikkunud oma pankrotiseaduses sätestatud kohustusi ja kahjustanud sellega võlausaldajate huve (kohustustest vabastamata jätmise alus PankrS § 175 lg 2 p 2 ning lg 5). Kui lähtuda teooriast, et kohustustest vabastamist väärivad hea ja aus võlgnik, siis tuleks vähemalt sama tõsiseks menetluse algatamist välistavaks põhjuseks lugeda PankrS § 175 lg 2 p 2 ja lg 5, kus võlgnik on tahtlikult rikkunud oma seadusest tulenevaid kohustusi kohustustest vabastamise menetluse kestel, kui sama paragrahvi punkti 1, kus võlgnik on toime pannud (pankroti)kuriteo.

Taoline põhimõte kehtib ka Saksa õiguses, kus menetluse algatamist välistavaks asjaoluks on viimase kümne aasta jooksul kohustustest vabastamise avalduse rahuldumata jätmine lisaks kuriteos süüdimõistmise tõttu ka võlgniku poolt oma kohustuste rikkumise tõttu, millega ta kahjustas võlausaldajate huve (InsO § 290 lg 1 p 3 ja 296, 297).

Tulenevalt eeltoodust on siinkohal asjakohane teha ettepanek sõnastada PankrS § 171 lg 2 p 3 alljärgnevalt: „Kohus ei algata võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest

vabastamise menetlust, kui kohus on viimase kümne aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist otsustanud võlgniku kohustustest vabastada või jätnud võlgniku avalduse kohustustest vabastamiseks rahuldamata mistahes põhjustel.”

Kuivõrd võlgniku kohustustest vabastamise avalduse rahuldamata jätmise alused on seaduses ammendavalt loetletud, siis ei tohiks normi rakendamisel tekkida probleemi sõna „mistahes” sisustamisel, hõlmates lisaks PankrS § 175 lg-s 2 nimetatud alustele (süüdimõistmine kuriteos ja menetlusaegsete kohustuste rikkumine) ka sama sätte lõikes 5 toodud menetluse ennetähtaegse lõpetamise, mille saab põhjustada jällegi vaid võlgnikupoolne kohustuste rikkumine.

Nimetatud sätte pankrotiseadusesse viimine tagaks olukorra, kus kohustustest vabastamise menetlust ei alkatata võlgniku suhtes, kelle avaldus kohustustest vabastamiseks on tulenevalt tema pahauskusest ja mittenõuetekohasest käitumisest viimase kümne aasta jooksul rahuldamata jäetud, olenemata sellest, kas avaldus jäeti rahuldamata pärast viieaastast menetlust või ennetähtaegselt. Praegusel kujul kehtiv seadus lubaks kohustustest vabastada näiteks võlgniku, kelle avaldus jäeti viis aastat tagasi rahuldamata seetõttu, et ta ei täitnud menetluse kestel oma seadusest tulenevaid kohustusi, varjas näiteks võlausaldajate ja usaldusisiku eest oma vara, jätaaks aga sellest võimalusest ilma võlgniku, kelle avaldus jäeti näiteks üheksa aastat tagasi rahuldamata pankrotikuriteos süüdimõistmise tõttu. Autori arvates ei tohiks siinkohal eristada, mis põhjustel on võlgniku avaldus viimase kümne aasta jooksul jäetud rahuldamata ning peab põhjendatuks lugeda avalduse rahuldamata jätmise fakti iseenesest piisavalt tõsiseks asjaoluks, et seda järgmised kümme aastat menetluse algatamise juures arvestada.

Kümne aastast tähtaega võlgniku kohustustest vabastamise otsustamisest (olenemata sellest, kas avaldus rahuldati või mitte) kuni uue kohustustest vabastamise algatamiseni ei pea autor ebamõistlikult pikaks. Kümme aastat on ka piisavalt pikk aeg, et pahaüksed ja vääritud võlgnikud, kelle avaldus eelnevalt korral rahuldamata jäeti, jõuaksid „ümber kasvada” ning täidaksid ausa ja väärilise võlgniku kriteeriumid, mille seadus neile ette näeb. Seadusandja on kümneaastase tähtaja määramisel lähtunud ka võlausaldajate huvide kaitsest, et vältida juhul, kui võlgnik on juba korra vabastatud eduka menetluse tulemusena oma kohustustest,

võlgnikupoolset võlausaldajate arvel elamist ja hoida tasakaalus võlgniku ja võlausaldajate huvid.⁹⁹

Kuigi USA-s on selleks tähtjaks kuus kuni kaheksa aastat, olenevalt eelmise menetluse lõpetamise alusest (11 U.S.C § 728(a)(8,9)), siis ei arva autor, et Eestis tuleks selle eeskujul vastavalt tähtaega lühendada. Kohustustest vabastamine läbi pankrotimenetluse on siiski äärmuslik meetod maksejõuetuse leevendamiseks, mis lisaks võlgnikule puudutab väga teravalt ka võlausaldajaid, kellele eduka menetluse tulemusena jaotatakse ümber võlgniku makseraskustesse sattumise risk. Lisaks sellele mõjutab taoline riskide ümberjaotamine krediiditurgu, s.h krediidi hinda ja kättesaadavust, laiemalt.¹⁰⁰ Seega tuleks kord juba menetluse läbi teinud võlgnikke heaoluriiklikust teooriast lähtuvalt pigem nõustamisele suunata, et nad oskaksid reaalselt hinnata oma võimet võetud kohustused täita ning ei muutuks ebamõistlike riskide võtmise või ebaefektiivse majandamise tulemusena uuesti maksejõuetuks.

Autor leiab, et kindlustamaks menetlusosaliste huvide tasakaal läbi selle, et võlgnikul lubatakse oma ebaõnnestumised heastada vaid kord kümne aasta jooksul, tuleks seadusandjal kaaluda regulatsiooni täpsustamist selliselt, et uue menetluse algatamise välistab nii viimase kümne aasta jooksul võlgniku kohustustest vabastamine kui ka mistahes põhjustel kohustustest vabastamata jätmine. Autori hinnangul on võlgniku varasemalt kohustustest vabastamata jätmine iseenesest piisavalt tõsine argument uue menetluse algatamise välistamiseks, olenemata sellest, millisel konkreetsel alusel on varasem menetlus võlgnikule negatiivse tulemusega lõppenud.

⁹⁹ Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri.

¹⁰⁰ R. J. Mann. Consumer Credit Markets, pp 397-398.

4. Järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle

4.1 Järelevalveorganid

Seadusandja poolt võlgnikule sätestatud kohustused, mille täitmine on kohustustest vabanemise eelduseks, ei saa täita oma eesmärgi, s.o eristada väärilisi võlgnikke mitteväärilistest, ilma efektiivse järelevalvemehhanismiga, mis tagab võlgnikupoolsete rikkumiste tuvastamise.

Järelevalvet võlgniku kohustuste täitmise üle teostab usaldusisik ja/või kohus (PankrS § 172 lg 3 ja 6). Kui kohus on otsustanud alkatada võlgniku kohustusest vabastamise menetluse, nimetab ta võlausaldajate üldkoosoleku ettepanekul usaldusisiku. Usaldusisik peab võlgnikult saadud maksed hoidma oma varast eraldi ja need vastavalt jaotusettepanekus ettenähtud jaotistele üks kord aastas võlausaldajatele välja maksma. Võlausaldaja põhjendatud taotlusel võib kohus usaldusisikule anda õiguse kontrollida, kas võlgnik täidab oma kohustusi (PankrS § 172 lg 1-3).

Autor on seisukohal, et mõistlik oleks kaaluda PankrS § 172 lg 3 muutmist selliselt, et usaldusisikul on alati mõistlikkuse piires õigus kontrollida võlgniku kohustuste täitmist. Selline muudatus vähendaks esiteks kohtu töökoormust, kui kohus ei pea eraldi hakkama lahendama võlausaldaja sellekohast taotlust, vaid märgiks juba kohustustest vabastamise menetluse algatamise määrukses koos usaldusisiku nimetamisega viimase õiguse teostada järelevalvet võlgniku tegevuse üle. Samuti võib väita, et võlgniku üle järelevalve teostamine on kooskõlas kohustustest vabastamise menetluse aluspõhimõtetega ning süsteemse järelevalveta ei kaitse seadus piisavalt võlausaldajate huve, kuna ei loo alust võlgniku rikkumiste tuvastamiseks. Kohtul tuleb tuvastada kõik võimalikud võlgnikupoolsed rikkumised, mis võiksid olla takistuseks kohustustest vabastamisele ning selgitada välja võlgnikud, kes oma heauskse käitumisega tõesti väärivad täitmata jäänud kohustustest vabastamist ja uut algust. Autori hinnangul ei oleks kohustustest vabastamise menetluses teostatav järelevalve võlgniku üle tema jaoks piiravam kui pankrotimenetluse aegne järelevalve pankrotihalduri poolt. Kirjeldatud põhimõttest on lähtunud Harju Maakohus oma 13. veebruari 2012. a määrukses¹⁰¹ kohustades usaldusisikut teostama järjepidevat kontrolli võlgniku kohustuste täitmise üle.

¹⁰¹ HMK 13.02.2012, 2-09-6472.

Lähtudes eelnevast tuleks PankrS § 172 lg-t 3 muuta järgmiselt: „Usaldusisikul on õigus kontrollida, kas võlgnik täidab oma kohustusi.“

Alates 05.04.2011 võib kohus mõjuval põhjusel, eelkõige juhul, kui usaldusisiku määramine tooks ilmselt kaasa põhjendamatuid kulusi ja kohus on veendunud, et võlgnik suudab usaldusisiku kohustusi ise täita, jätta usaldusisiku määramata ja kohustada võlgnikku ennast täitma usaldusisiku kohustusi. Sel juhul kontrollib kohus, kas võlgnik oma kohustusi täidab (PankrS § 172 lg 6). Saksa õigus usaldusisiku nimetamata jätmise võimalust ette ei näe, sätestades, et menetluse algatamisel nimetab kohus igal juhul usaldusisiku, kellele võlgnik teeb menetluse jooksul oma tulust makseid ning kes teostab võlausaldajate vastaval nõudel võlgniku kohustuste täitmise üle järelevalvet (InsO § 291 lg 2, 292 lg 2).

Vaatamata suhteliselt lühikesele kehtimisajale on PankrS § 172 lg 6 kohtupraktikas küllaltki laia kasutuse leidnud. Normi eesmärgiga kooskõlas olevaks võib pidada kohtu seisukohta, et usaldusisik tuleb nimetamata jätta majanduslikel kaalutlustel, s.o võlgniku niigi napp rahalisi vahendeid tuleb kasutada maksimaalselt efektiivselt võlausaldajate nõuete rahuldamiseks.¹⁰² Samas ei saa lugeda mõistlikuks normile sellise tõlgenduse andmist, et usaldusisiku võib jätta nimetamata ka siis, kui haldur selleks soovi ei avalda ning kohtule ei ole teada teisi isikuid, kes usaldusisiku ülesandeid võiks täita¹⁰³ või siis, kui ükski võlausaldaja ei ole ilmunud üldkoosolekule, et teha ettepanekuid usaldusisiku nimetamise kohta¹⁰⁴. Autori mõönab, et praktikas on sobiva usaldusisiku leidmine kohtu jaoks tihti problemaatiline. Samas peaks usaldusisiku nimetamata jätmine olema pigem erand, mille rakendamisel peaks igal üksikul juhul äärmiselt tõsiselt kaaluma, kas kohtul on võlgniku vastu sedavõrd suur usaldus, et see õigustab sisuliselt ühe järelevalveorgani menetlusest kõrvale jätmist. Usaldusisiku nimetamata jätmise erandlikkust on rõhutanud ka seadusandja.¹⁰⁵

Autorile teadaolevalt kohtutes täna mingit süsteemset ja korrapärast järelevalvemehhanismi võlgniku kohustuste täitmise üle välja töötatud ei ole, mistõttu lasub võlgniku rikkumiste väljaselgitamise kohustus eelkõige võlausaldajatel, kellel on otsene huvi selle vastu, et oma kohustusi rikkunud võlgnikud ei saavutaks kohustustest vabanemist. Taoline praktika on vastuolus seaduses sätestatud põhimõttega. Võlausaldajatel puudub ka sisuline võimalus teha võlgniku üle efektiivset järelevalvet, kuna neil puudub seadusest tulenev alus nõuda

¹⁰² HMK 01.10.2012, 2-12-18731.

¹⁰³ VMK 06.11.2012, 2-11-33762.

¹⁰⁴ PMK 24.09.2012, 2-11-63639.

¹⁰⁵ Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu seletuskiri, lk 26.

võlgnikult selgitusi, tõendeid tema sissetulekute ning vara kohta jms. Tulenevalt sellest on kohtupraktika loonud olukorra, kus seadusandja poolt järelevalve instituudiga loodud eesmärk, kohustuste vabastamist välistavate eelduste (eelkõige võlgnikupoolsete kohustuste rikkumise) tuvastamine, jääb saavutamata. Kuivõrd kirjeldatud probleem ei tulene seadusest, vaid selle rakendamise praktikast, siis seisneb ka selle lahendamine praktika muutmises. Autori hinnangul tuleb kohtutel lähtuda usaldusisiku nimetamata jätmisel seadusandja tahtest ja teha seda vaid erandjuhtudel.

Lisaks sellele tuleks kohtutes välja töötada efektiivne järelevalvemehhanism, mis tagab võlausaldajate huvide kaitse läbi selle, et seaduses sätestatud kohustustest vabastamise eeldused täidaksid oma eesmärgi, s.o tagaksid kohustustest vabastamise vaid uue alguse välja teeninud võlgnikele. Autor leiab, et kohtupoolse järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle võiks ühe võimalusena korraldada analoogselt perekonnaseaduse¹⁰⁶ (PKS) §-is 194 sätestatud eestkostja aruandekohustusega, kus eestkostja on kohustatud kohtule esitama iga-aastase kirjaliku aruande, mida kohus peab PKS § 194 lg 3 alusel sisuliselt kontrollima, hindama tehtud kulutuste põhjendatust ning nõudma vajaduse korral selgitusi või aruande parandamist ja täiendamist. Kohustustest vabastamise menetluses usaldusisiku nimetamata jätmisel võiks kohus kohustada võlgnikku esitama iga-aastase kirjaliku aruande oma sissetulekute ja vara ning võlausaldajatele väljamaksmiseks deponeeritud vahendite kohta. Sarnaselt TsMS § 186 lg-tes 5 ja 7 sätestatud menetlusabi taotluses esitatud andmete sisuliseks kontrollimiseks ette nähtud päringute tegemise võimalusele võiks kohus nõuda krediidiastutustelt, võlgniku tööandjalt ning Maksu- ja Tolliametilt täiendavate tõendite esitamist võlgniku aruandes esitatud andmete kontrollimiseks. Autor on seisukohal, et selliselt oleks tagatud efektiivne kohtulik järelevalve võlgniku menetlusaegsete kohustuste täitmise üle. Kohtule valeandmeid esitanud võlgniku või vaatamata kohtupoolsele meeldetuletusele aruande esitamata jätnud võlgniku saaks kohus jätta oma pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamata, kuna võlgnik on rikkunud oma menetlusaegseid kohustusi.

Seaduse rakendamisel võib problemaatiliseks osutuda, et praktikas on kohtutel äärmiselt keeruline leida isikuid, kes on valmis täitma usaldusisiku ülesandeid. Autor on seisukohal, et ühe lahendusena võiks seadusandja panna usaldusisiku leidmisel võlgnikule kaasaaitamiskohustuse, kus võlgnikul tuleks teha mõistlik omapoolne pingutus sobiva isiku leidmiseks. Eeldusel, et võlgniku poolt pakutud usaldusisiku kandidaat on erapooletu ning kohtu jaoks usaldusväärne, peaks võlgniku enda poolt leitud usaldusisik tagama ka

¹⁰⁶ Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395 ... RT I, 27.06.2012, 12.

tulemuslikuma ja sujuvama koostöö võlgniku ja usaldusisiku vahel. Analoogne võlgnikupoolne elementaarne kaasaaitamiskohustus kehtib ka saneerimis- ja võlgade ümberkujundamismenetluses.¹⁰⁷

Kokkuvõttes on autor seisukohal, et kuna efektiivne järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle on aluseks menetluse eesmärgipärasele toimimisele ning võlausaldajate huvide kaitsele pahatahtlike võlgnike eest, siis peaks usaldusisiku nimetamata jätmine olema kohtupraktikas pigem erand. Sobiva usaldusisiku leidmiseks oleks autori arvates mõistlik sätestada võlgnikule elementaarne kaasaaitamiskohustus sarnaselt muudele maksejõuetusmenetlustele.

Olukordades, kus kohus on siiski otsustanud jätta usaldusisiku nimetamata ja kohustanud võlgnikku ennast täitma usaldusisiku ülesandeid, tuleks autori hinnangul tagada praktika vastavus seadusele ehk välja töötada meetmed kohtuliku järelevalve tõhusaks toimimiseks. Autor leiab, et kohtupoolse järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle võiks korraldada sarnaselt eestkostja aruandekohustusega, pannes võlgnikule kohustuse esitada iga-aastane kirjalik aruanne on majandusliku seisundi kohta, mida kohus peab sisuliselt kontrollima. Valeandmeid esitanud võlgniku saaks kohus jätta kohustuste rikkumise tõttu võlgadest vabastamata.

4.2 Usaldusisiku tasustamine

Pankrotiseadus ei sätesta usaldusisiku tasustamise võimalust. Nimetatu on autori arvates üheks põhjuseks, et praktikas on kohtutel keeruline leida sobivaid isikuid võlgniku üle järelevalvet teostama.

Tulenevalt sellest tuleks kaaluda usaldusisiku töö tasustamise korra ja aluste seaduse tasandil reguleerimist. Õiglane hüvitis usaldusisiku töö eest tagab võimalikult kvaliteetse menetluse läbiviimise, kuna tasustatud töö tegemiseks oleks kohtul lihtsam leida usaldusväärset isikut järelevalve funktsioone täitma. Samuti ei ole võimalik eeldada, et isegi, kui usaldusisik on leitud, siis pingutab ta, ilma töö eest tasu saamata, piisavalt, et välja selgitada võlgniku võimalikud rikkumised menetluse ajal.

Samas tekib küsimus sellest, et kui pankrotivara on müüdud ja võlausaldajate nõuded ikka rahuldamata, siis mille arvelt tasuda usaldusisiku töötasu. USA vastav regulatsioon näeb ette,

¹⁰⁷ Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu seletuskiri, lk 20.

et kõik menetluse läbiviimise kulud kannab võlgnik.¹⁰⁸ Erialakirjanduses on aga märgitud, et süsteem, kus usaldusisiku tasu on kindlaks määratud teatud protsendina võlgniku igaaastastest maksetest võlausaldajatele, mida kohus võib vastavalt vajadusele omal äranägemisel ka vähendada, viis probleemini, kus tõeliselt kompetentsed asjatundjad ei soovinud füüsilisest isikust võlgnikuga tegeleda, kuna töö oli suhteliselt vähetasustatud.¹⁰⁹ Ka Saksa õigus sätestab usaldusisiku tasu saamise õiguse (InsO § 293, 298). Usaldusisiku tasu maksmise kohustus lasub võlgnikul. Võlgniku taotlusel ning eeldusel, et kohustustest vabastamise menetluse ajal ei jätku võlgnikul vara menetluse kulude katmiseks, võib kohus pikendada menetlusega kaasnenud kulude hüvitamise tähtaega lubades need võlgnikul tasuda pärast kohustustest vabastamist (InsO § 4a, 4b).

Kuigi Eesti õigus usaldusisiku tasustamist ette ei näe, on kohtupraktika seda teemat siiski puudutatud. Harju Maakohtu 13. veebruari 2012. a määruses¹¹⁰ määras kohus võlausaldajate üldkoosoleku nõusolekul usaldusisikule pankrotivara arvelt tasu 200 eurot aastas. Samas võib nimetatud kohtulahendi asjaoludest järeldada, et pankrotimenetluse lõpetamisel usaldusisiku tasuks vahendeid ei deponeeritud (kogu pankrotivara maksti välja pankrotimenetluse kuludeks ning esimese järgu võlausaldajale), mistõttu jääb arusaamatuks, kas tegelikkuses on kohus ikkagi silmas pidanud, et usaldusisiku tasu tuleb maha arvata võlgniku poolt kohustustest vabastamise menetluse ajal usaldusisikule üle antud tulust. Pärnu Maakohus on 09. novembri 2011. a määruses¹¹¹ lähtunud usaldusisikule tasu määramisel võlausaldajate üldkoosoleku ettepanekust ning analoogia korras tsiviilkohtumenetluse seadustiku 59. ptk-st, mis käsitleb kohtu poolt nimetatavaid isikuid ja neile tasu määramist. Nimetatud asjas kinnitas kohus usaldusisiku tasu ja kulutuste katteks 10% võlgniku kontolt võlausaldajatele edasikandmise tarbeks laekuvatest summadest. Probleem kirjeldatud lahenduste juures seisneb autori arvates selles, et see paneb usaldusisiku tasu maksmise kohustuse sisuliselt võlausaldajatele, kellele laekub võlgniku poolt usaldusisikule üle antud tulust usaldusisiku tasu võrra vähem makseid. Taoline lähenemine ei ole kooskõlas TsMS § 172 lg-st 1 tuleneva üldprintsiibiga, mille kohaselt kannab hagita menetluse kulud isik, kelle huvides lahend tehakse, s.o käesoleval juhul on nii menetlus kui ka selle väljund võlgniku huvides. Kuna pankrotiseadus ei sätesta kohustustest vabastamise menetluses kulude jaotamise osas erisusi, siis vastavalt PankrS § 3 lg-le 2 tuleb menetluskulude jaotamisel lähtuda hagita menetluse üldistest põhimõtetest.

¹⁰⁸ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 499.

¹⁰⁹ J. J. White. Bankruptcy and Creditors' Rights. St. Paul, Minnesota: West Publishing Co, 1985, pp 468-469.

¹¹⁰ HMK 13.02.2012, 2-09-6472.

¹¹¹ PMK 09.12.2011, 2-10-41884.

Autor leiab, et usaldusisiku tasu maksmise kohustuse võlausaldajatele panemine oleks vastuolus ka heaoluriiklikust teooriast tuleneva kohustuste maksimaalse täitmise nõudega.

Autor on seisukohal, et arvestades seda, et usaldusisiku instituut on kohustustest vabastamise menetluses kahtlemata vajalik järelevalvefunktsioonide eesmärgipäraseks toimimiseks, siis peaks usaldusisiku töö tasustamise küsimus olema reguleeritud seaduse tasandil. See oleks vajalik ka õigusselguse huvides, kuna käesoleval ajal erineb kohtupraktika vastavalt sellele, kas kohus on lähtunud vaid pankrotiseaduses sätestatust, et usaldusisiku tasustamine ei ole seadusandja poolt ette nähtud, kohaldanud seaduse analoogiat ja/või lähtunud võlausaldajate üldkoosoleku otsusest usaldusisikule tasu maksmise kohta.

Põhiseaduse¹¹² (PS) §-is 29 sätestatud õigus vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta hõlmab endas ka õigust saada tehtud töö eest õiglast hüvitist¹¹³ ning Eesti jaoks siduva Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvahelise pakti¹¹⁴ art 7 kohaselt tunnustavad osalisriigid õigust saada võrdse väärtusega töö eest võrdset hüvitust. Seega, võttes aluseks, et sarnaste ülesannetega ametid Eesti maksejõuetusmenetlustes, s.o pankrotihaldur, saneerimisnõustaja ja võlgade ümberkujundamise menetluse nõustaja, on tasustatavad tööd, siis ei näe autor mõistlikku põhjust, miks ei peaks usaldusisiku töö olema vastavalt tema töö mahule ja panusele tasustatud.

Siinkohal võiks pöörduda PankrS § 65 lg 11 poole, mis sätestab, et kui füüsilisest isikust võlgnikul ei ole pankrotimenetluse kulude katmiseks piisavalt vara ja pankrot on välja kuulutatud kohustustest vabastamise menetluse algatamise avalduse esitamise tõttu (PankrS § 171 lg 1¹), määrab kohus halduri tasu PankrS § 23 lõigete 1–3 alusel, s.o tunnitasu põhiselt. Halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks võib kohus määrata menetlusabi andmise. TsMS § 183 lg 2 teise lause kohaselt ei või pankrotihalduri tasu ja kulutuste katteks määratud menetlusabi, mida ei mõisteta riigi tuludesse välja, olla suurem kui 397 eurot. Eelnevast tuleneb, et kui võlgnikul ei ole pankrotimenetluses piisavalt vahendeid halduri tasu ja kulutuste hüvitamiseks, siis määrab kohus selleks menetlusabi, mis omakorda tähendab, et haldur saab oma väljateenitud tasu riigilt kohe kätte, millest 397 eurot ületava osa tasub võlgnik menetlusabi määruks ettenähtud tähtajaks riigile tagasi.

¹¹² Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

¹¹³ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012, § 29 p 7.1.2. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee/ptk-2/pg-29/> (31.01.2013).

¹¹⁴ Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. – RT II 1993, 10, 13.

Autori hinnangul on õigustatud laiendada PankrS § 65 lg-s 11 sätestatud halduri tasustamise põhimõtet ka usaldusisiku tasustamisele. Vastavalt TsMS § 172 lg-le 1 lasub menetluskulude hüvitamise kohustus, s.h usaldusisiku tasu maksmise kohustus, võlgnikul, kelle huvides menetlus läbi viiakse. Samas, nähes usaldusisiku tasu maksmiseks ette menetlusabi andmise võimaluse, ei paneks regulatsioon, erinevalt Saksa süsteemist, usaldusisikule riski, kas ja millal on võlgnik suuteline talle väljamõistetud tasu hüvitama. Kirjeldatud lahendus tagaks parimal viisil ka võlausaldajate huve, kuna usaldusisiku tasu maksmiseks menetlusabi määramisel ei tuleks võlgniku poolt niigi nappidest maksetest maha arvata veel menetluse läbiviimise kulusid. Kohustustest vabastamise menetluse jooksul saaks võlgnik end jäägitult pühendada võlausaldajate nõuete rahuldamisele ning usaldusisiku tasu maksmise kohustus tekib võlgnikule alles pärast menetluse lõppu, andes talle siiski vajadusel võimaluse tasu riigile osamaksetena või teatud perioodi möödudes tagasi maksta.

Tulenevalt eelnevast teeb autor siinkohal ettepaneku täiendada PankrS §-i 172 alljärgneva lõikega: „Usaldusisikul on õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. Tasu määrab kohus kohustustest vabastamise menetluse lõpetamisel PankrS § 65 lg 11 sätestatud alustel ja korras.“

Täpsustada TsMS § 183 lg 2 teist lauset järgnevalt: „Pankrotihalduri või usaldusisiku tasu ja kulutuste katteks määratud menetlusabi, mida ei mõisteta riigi tuludesse välja, ei või olla suurem kui 397 eurot.“

Eelnevast tulenevalt leiab autor, et usaldusväärse ja tõhusa usaldusisiku töö võiks tagada ka usaldusisiku töö tasustamise korra reguleerimisega. Kuna kohustustest vabastamise menetluse kulud peaks hagita menetluse üldreegli kohaselt kandma võlgnik, siis on autori arvates õigustatud laiendada halduri tasu ja kulude hüvitamiseks ettenähtud riigipoolse menetlusabi andmise võimalust ka usaldusisiku tasustamisele.

5. Võlgniku kohustustest vabastamise tagajärjed

5.1 Tagajärjed võlausaldajatele

Võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamise tagajärjel ei saa võlausaldajad, s.h need võlausaldajad, kes ei ole pankrotimenetluses nõuet esitanud, kogu menetluse kestel pöörata sissenõuet võlgniku varale. Võlausaldajad, kelle nõue on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist, ei saa kohustustest vabastamise menetluse kestel pöörata sissenõuet usaldusisikule üleandmisele kuuluvatele rahasummadele (PankrS § 174).

Eelnev kannab endas kogu pankrotimenetlusele omast kollektiivsuse ja sellega tihedalt seotud võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtet, mille juhtivaks eesmärgiks on sarnases õiguslikus positsioonis võlausaldajate võrdne kohtlemine.¹¹⁵ Kirjeldatud põhimõtte väljendub eelkõige selles, et võlausaldajate nõuete rahuldamine nii pankrotimenetluses kui ka sellele järgnevas kohustuste vabastamise menetluses toimub ühiselt jaotusettepanekus ettenähtud jaotiste alusel. INSOL International raport rõhutab võlgniku varale sissenõude keelu vajalikkuse juures, et kollektiivsuse põhimõtte on oluline kõigi võlausaldajate huvides, kuna kaitseb võlausaldajaid üksteise eest läbi selle, et osa võlausaldajaid ei saa agressiivsemate meetodite abil oma nõudeid võlgniku nappide vahendite arvelt suuremas ulatuses rahuldada, kui jaotusettepanekus ettenähtud jaotis seda neile võimaldaks.¹¹⁶ Menetluse kollektiivne loomus annab võlausaldajatele kindluse, et kõik erimeelsused nõuete rahuldamise ning ebapiisavate ressursside jagamise üle lahendatakse erapooletult ja õiglaselt.¹¹⁷

Saksa õigus sätestab kohustustest vabastamise menetluses võlausaldajate võrdse kohtlemise juures, et lisaks võlgniku varale sissenõude pööramise keelule, on tühised kõik kokkulepped võlgniku ja kolmanda isiku või üksiku võlausaldaja vahel, mis annavad mõnele pankrotivõlausaldajale eelise võrreldes teisega (InsO § 294 lg 1).

Seevastu USA pankrotiõigus lubab võlgnikul teha üksikute võlausaldajatega kokkuleppeid pankrotimenetluse eelsete kohustuste osas. Kokkulepe peab olema küll halduri poolt heaks kiidetud ning kohtu poolt kinnitatud, kuid praktikas jäetakse taolised kokkulepped harva kinnitamata. Kokkulepete eesmärgiks on säilitada võlgniku teatud lepingulised suhted, kas

¹¹⁵ The World Bank. Principles and Guidelines for Effective Insolvency and Creditor Rights Systems, pp 26. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.worldbank.org/ifa/ipg_eng.pdf (16.02.2013).

¹¹⁶ INSOL Debt Report, pp 17.

¹¹⁷ International Monetary Fund (IMF). Orderly and Effective Insolvency Procedures, Key Issues. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/index.htm> (05.03.2013).

siis selleks, et taastada võlgniku pankrotimenetluse järgne krediitvõimekus või säilitada pandiga tagatud kohustuste puhul pandiese.¹¹⁸

USA pankrotiõigusest tulenev põhimõte, kus võlgnikule kui ratsionaalseid valikuid tegevale turuosalisele on antud õigus otsustada, milliseid krediidisuhteid ta soovib säilitada ning milliseid kohustusi vaatamata pankrotimenetlusele täita, on Kontinentaal-Euroopa õigusruumis võõras ning vastuvõetamatu. Kuna ka Eesti pankrotiõiguse alusprintsipi on võlausaldajate võrdne kohtlemine ning kõik kõrvalekalded sellest peaksid olema seaduses otse sätestatud, siis tuleb kohustustest vabastamise menetluse tagajärgede sisustamisel lähtuda sellest, et õigus peab kaitsma võlausaldajaid menetlusosaliste suvast tuleneva ebavõrdse kohtlemise eest.

Pankrotiseadus tagab teatud määral nimetatud põhimõtte läbi selle, et võlausaldajate vahel jaotamisele kuuluvad rahasummad laekuvad menetluse ajal otse usaldusisikule, kes teeb sellest jaotiste alusel võlausaldajatele väljamakseid. Seega ei ole vara osas, mis seadusest tulenevalt kuulub võlausaldajatele väljamaksmisele, võimalik võlgnikul võlausaldajaid ebavõrdselt kohelda.

Samas, kuigi PankrS § 174 lg 1 keelab pankrotivõlausaldajatel pöörata sissenõuet igasugusele võlgniku varale (s.t nii sellele, mis kuulub usaldusisikule üleandmisele kui ka sellele, mis peaks võlgnikule jääma), ei keela seadus võlgnikul vabatahtlikult kohelda pankrotivõlausaldajaid ebavõrdselt läbi selle, et ta rahuldab mõnede võlausaldajate nõudeid vara arvelt, mis ei kuulu usaldusisikule üleandmisele. Käeoleval ajal kehtiv seadus lubaks võlgnikul näiteks rahuldada mõnede võlausaldajate nõudeid kinke teel saadud vara arvelt.¹¹⁹ Kirjeldatud võlgniku tegevus saab õigustatud olla vaid nende võlausaldajate suhtes, kelle nõue võlgniku vastu on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist, kuna nendel võlausaldajatel puudus võimalus kollektiivsest menetlusest osa võtta. Selle tõttu lubab seadus nendel võlausaldajatel, kelle nõue võlgniku vastu on tekkinud pärast pankroti väljakuulutamist, ka pöörata sissenõue võlgniku varale, mis seadusest tulenevalt ei kuulu usaldusisikule üleandmisele (PankrS § 174 lg 2).

Eelnevast tuleneb, et seadus tagab kohustustest vabastamise menetluses kollektiivsuse ja võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte täitmise küll läbi selle, et kaitseb

¹¹⁸ J. Niemi-Kiesiläinen. Collective or Individual. – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 56-57.

¹¹⁹ Vt selle kohta käesoleva töö p 3.2.2

pankrotivõlausaldajaid üksteise eest, kuid ei kaitse võlausaldajaid teatud juhtudel võlgnikupoolse ebavõrdse kohtlemise eest. Kuna võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte on pankrotimenetluse ning ühtlasi ka sellele järgneva kohustustest vabastamise menetluse üks alusprintsipe¹²⁰, siis on autor seisukohal, et seadusandjal tuleks kaaluda seaduse täiendamist selliselt, et see tagaks võlausaldajate võrdse kohtlemise ka võlgniku poolt.

Tulenevalt eelnevast teeb autor siinkohal ettepaneku täiendada võlgniku kohustusi menetluse kestel käsitlevat PankrS § 173 alljärgneva lõikega: „Võlgnik on kohustatud menetluse kestel võrdsetel asjaoludel võrdselt kohtlema kõiki pankrotivõlausaldajaid.“

Nimetatud muudatus tähendaks m.h ka seda, et pankrotivõlausaldajate võrdse kohtlemise nõue keelab võlgnikul teha kokkuleppeid, mille kohaselt täidab võlgniku eest kohustuse kolmas isik, kellel tekib tehingu alusel¹²¹ tagasinõudeõigus võlgniku vastu (VÕS § 78 lg 4). Tulenevalt sellest on autori arvates viimatinimetatud muudatus piisav tagamaks pankrotivõlausaldajate võrdne kohtlemine võlgniku poolt. Kuna tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹²² (TsÜS) § 87 kohaselt on seadusest tuleneva keeluga (keeluga kohelda pankrotivõlausaldajaid võrdsetel asjaoludel ebavõrdselt) vastuolus olevad tehingud tühised, siis puudub vajadus Saksa õiguse eeskujul sätestada pankrotiseaduses täiendavalt võlgniku poolt tehtud pankrotivõlausaldajaid ebavõrdselt kohtlevate tehingute tühisus.

USA pankrotiõigus lähtub võlgniku varale sissenõude keelu vajalikkuse sisustamisel seevastu eelkõige võlgniku huvide kaitsest, tuues välja, et see on võlgniku jaoks üks pankrotimenetluse suuremaid hüvesid, kuna annab võlgnikule hingamisruumi ning võimaluse olukord parima võimaliku lahenduse leidmiseks rahulikult läbi mõelda.¹²³ Praktikas tähendab võlgniku varale sissenõude pööramise keeld ühtlasi ka seda, et võlausaldajatel on keelatud igasugune võlgnevuste sissenõudmisega seotud tegevus, s.h võlgnikule suunatud telefonikõned, e-kirjad, võlateatised, krediidiinfole võlgniku kohta andmete avaldamine jms.¹²⁴ Sissenõude keelu tahtlik rikkumine tähendab võlausaldaja jaoks võlgnikule rikkumisega tekitatud kahju hüvitamist, s.h õigusabikulude hüvitamist, ning teatud juhtudel ka karistuslikke kahjuhüvitisi

¹²⁰ T. Saarma. Pankrotimenetluse põhimõtted. – Juridica VI/2008, lk 354.

¹²¹ Kuna kohustustest vabastamise menetluse ajaks on kogu võlgnikule kuuluv vara pankrotimenetluses võõrandatud, siis ei saa asjaoludest tulenevalt esineda tagasinõudeõiguse kolmandale isikule seaduse alusel üleminekut vastavalt VÕS § 78 lg 4 ja 173 lg 2 p 3 sätestatule.

¹²² Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.10.2010, 12.

¹²³ National Association of Consumer Bankruptcy Attorneys. The Advantages and Disadvantages of Bankruptcy. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.nacba.org/Resources/ConsumerTips/ProsandCons.aspx> (16.02.2013).

¹²⁴ A & L, Licker Law Firm, LLC. What Is An Automatic Stay in Bankruptcy?. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lickerlawfirm.com/blog/what-is-an-automatic-stay-in-bankruptcy.cfm> (16.02.2013).

(11 U.S.C § 362(k)). Sissenõude keelu tahtlik rikkumine ei eelda üldjuhul võlausaldaja erilise kavatsuse tuvastamist, vaid seda, kas võlausaldaja teadis või pidi teadma, et võlgnik on esitanud menetluse algatamise avalduse, mis toob automaatselt kaasa sissenõude keelu võlgniku varale.¹²⁵

Autor on seisukohal, et Eesti õigusruumis ei ole taolise võlgnikku kaitsva põhimõtte pankrotiseadusesse lisamine vajalik, kuna võlausaldaja poolt sissenõude keelu rikkumisega tekitatud kahju, s.h võlgniku õigusabikulude, hüvitamine on võimalik saavutada teiste õiguskaitsevahendite abil.

Erinevalt võlgnikust, kelle jaoks on menetluse algatamise ihaldatuimaks tagajärjeks pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabanemine, mida autor käsitleb täpsemalt järgmises alapeatükis, on võlausaldajate jaoks ilmselt tähtsaim nõuete sissenõudmine pärast menetluse võlgniku jaoks negatiivset lõppemist.

Kui kohus jätab võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamata (PankrS § 175 lg 2) või lõpetab kohustustest vabastamise menetluse ennetähtaegselt võlgnikku kohustustest vabastamata (PankrS § 175 lg 5) lõppeb võlausaldajatele võlgniku varale sissenõude pööramise keeld. Siinkohal on pankrotimenetluse lõpetamise määrus võlausaldajale täitedokumendiks ulatuses, milles võlausaldaja pankrotimenetluses tunnustatud nõue on jäänud pankrotimenetluses rahuldamata (PankrS § 168).

Autori arvates oleks asjakohane lisada täitedokumentide loetelusse ka võlgniku kohustustest vabastamata jätmise määrus, s.h kohustustest vabastamise määrase tühistamise määrus, ja võlgniku kohustustest vabastamise menetluse ennetähtaegse lõpetamise määrus, kuna pankrotimenetluse lõpetamise määrus ei pruugi nimetatud juhtumitel enam adekvaatselt kajastada, millises ulatuses on võlausaldajatel tunnustatud nõude osas jäänud raha saamata. Seda seetõttu, et eelduslikult on võlgnik menetluse käigus, enne asjaolu ilmnemist, mille tõttu kohus kas keeldus võlgnikku kohustustest vabastamast või lõpetas menetluse ennetähtaegselt võlgniku kohustustest vabastamata, jõudnud teenida tulu, mis kuulus usaldusisikule üleandmisele ning mille arvelt omakorda on võlausaldajate nõudeid juba mingis osas rahuldatud. Seega oleks ebaotstarbekas kasutada täitedokumendina kohtulahendit, mis kajastab küll õigesti võlausaldaja pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustuse suurust, kuid

¹²⁵ A. J. Ciccone. Automatically Violating the Stay?. Executive Office for U.S. Trustees. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.justice.gov/ust/eo/public_affairs/articles/docs/stay-02.htm (16.02.2013).

millest tuleb maha arvata summa, mille võlgnik on suutnud kohustustest vabastamise menetluse jooksul võlausaldajale tagasi maksta. Autor leiab, et eelkirjeldatud viisil täitedokumentide loetelu täiendamine on menetlusökonomilistel kaalutlustel mõistlik, kuna välistab võimaluse uute täitemenetlusega seotud vaidluste ja sellega kaasnevate kulude tekkimisele, mis omakorda on mõlemale poole huvide kaitseks vajalik. Seega lahendaks täitedokumentide loetelu täiendamine võlgniku kohustustest vabastamise menetluses osalenud võlausaldajate jaoks nõuete täitmisele pööramist puudutavad vaidlused lõplikult nii, nagu PankrS § 168 lahendab selle lõplikult võlausaldajatele pankrotimenetluse lõppedes.

Eelnevat kokku võttes on pankrotimenetluse keskne kollektiivsuse ja sellega tihedalt seotud võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõtte kohustustest vabastamise menetluses saavutatud võlgniku varale sissenõude keelu kehtestamisega. Autor leiab, et sellega kaitseb seadus võlausaldajaid üksteise eest, kuid ei kaitse teatud juhtudel võlausaldajaid võlgnikupoolse ebavõrdse kohtlemise eest. Teoreetiliselt on võimalik, et võlgnik eelistab mõnda võlausaldajat tehes talle näiteks makseid varast, mis seadusest tulenevalt ei kuulu usaldusisikule üleandmisele (käesoleval ajal kehtiva seaduse kohaselt võib selliseks varaks olla kinke teel saadud vara). Autori arvates ei ole taoline kõrvalekalle kollektiivsuse põhimõttest õigustatud ning leiab, et seadusandjal tuleks kaaluda võlgniku menetluseaegsete kohustuste täiendamist Saksa õiguse eeskujul selliselt, et võlgnik on kohustatud menetluse ajal kohtlema võrdsetel asjaoludel võrdselt kõiki pankrotivõlausaldajaid.

Lisaks eelnevale on hilisemate täitemenetlusega seotud vaidluste vältimiseks mõistlik täiendada pankrotiseaduses täitedokumentide loetelu ning sätestada, et võlgniku kohustustest vabastamata jätmise määrus on võlausaldajatele nende täitmata nõuete osas täitemenetluses täitedokumendiks.

5.2 Tagajärjed võlgnikule

Kui kohus otsustab võlgniku vabastada tema pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest, lõpevad pankrotivõlausaldajate nõuded võlgniku vastu, sealhulgas ka nende pankrotivõlausaldajate nõuded, kes ei ole pankrotimenetluses nõudeid esitanud (PankrS § 176 lg 1).

Eeltoodu põhineb Euroopa õigusruumi maksejõuetusmenetlustele, eelkõige germaani õigussüsteemile, iseloomulikul *earned start* käsitlusel, kus võlgnik teenib eelneva

mitmeetapilise menetluse jooksul õiguse puhtalt lehelt alustamisele.¹²⁶ Nimetatud põhimõte väljendab heaoluriiklikust paradigmat lähtuvat võlgniku kohustuste maksimaalse täitmise tagamise eesmärki. Võlgnik vabastatakse kohustustest, mille tagasimaksmist ei saa võlgnikult mõistliku aja jooksul ja mõistliku võlgnikupoolse pingutuse tulemusena oodata.

Eesti õigus tagab võlgnikule n.ö absoluutse uue alguse vabastades võlgniku kõigist täitmata kohustustest, mida seadus otse ei välista, olenemata sellest, kas võlausaldaja on pankrotimenetluses osalenud või mitte. Seega eeldusel, et võlgnik on teadmatusest või eksimusest (mitte tahtlikult või raske hooletuse tõttu, mis välistaks menetluse alustamise) jätnud mõned võlausaldajad võlanimekirjas märkimata, kannavad pankrotimenetluses mitteosalemise riski võlausaldajad.

Kirjeldatud käsitlus erineb USA vastavast lähenemisest, kus ekspertide kinnitusel sõltub võlanimekirjas märkimata nõude hilisem sissenõutavus nii sellest, millise maksejõuetusmenetlusega (*Chapter 7* ehk pankrotimenetlus või *Chapter 13* ehk kohustuste ümberkorraldamine) oli võlgniku puhul tegemist, kui ka sellest, millises osariigis pankrotiavaldust menetleti, kuna pankrotiseadusega sätestatud üldpõhimõtteid sisustavad kohtud osariigiti erinevalt. Juhul, kui tegemist oli *Chapter 7* kaasusega, siis enamasti taandub lahendus selleni, kas tegemist oli varatu menetlusega või mitte. Kui võlgnikul oli vara, mida enne kohustustest vabastamist pankrotimenetluse käigus realiseerida (n.n *asset case*), siis ei vabastata võlgnikku võlanimekirjas märkimata kohustusest. Samas kui tegemist oli varatu menetlusega (n.n *no-asset case*), mis tarbijate puhul on tavapärane, siis enamasti vabaneb võlgnik ka võlanimekirjas märkimata kohustustest, kuid selle erandiga, et võlanimekirjas märkimata kohustus, millest seaduse kohaselt vabaneda ei saaks, on võlausaldajal siiski võimalik hiljem vastava vastuväite esitamisega maksmata panna.¹²⁷ Connecticuti osariigi Pankrotikohtu otsuses *In re Kim Elizabeth Refino* asjas tõi kohus välja olulise põhimõtte, mille kohaselt ei ole, erinevalt varasemast kohtupraktikast, võlgnikul vaja pankrotimenetlust kohtus taasavada selleks, et vabaneda võlanimekirjas märkimata jäänud kohustustest võlanimekirja täiendamise teel.¹²⁸ Võlausaldajate menetluses mitteosalemise riski jaotamine võlgnikule kannab endas klassikalist neoliberaalsest teooriast tulenevat põhimõtet, et informatsiooni õigsus ja täielikkus peab olema õiguse erilise kaitse all. Tulenevalt sellest

¹²⁶ I. Ramsay. *Approaches to Debt Adjustment*, pp 432.

¹²⁷ G. Arcaro. *Are Creditors Not Listed On My Bankruptcy Petition Discharged, Or Do I Have To Pay Them?* Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.bpslawyers.com/Articles/Are-Creditors-Not-Listed-On-My-Bankruptcy-Petition-Discharged-Or-Do-I-Have-To-Pay-Them.shtml> (29.01.2013).

¹²⁸ *In re Kim Elizabeth Refino*, 05.02.2003, 99-32213 (LMW). Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ctb.uscourts.gov/SelOpinDoc/Memorandum%20of%20Decision2.pdf> (29.01.2013).

lasub võlgnikul kõrgendatud kohustus esitada võlanimekirjas täpsed ning ammendavad andmed oma kohustuste kohta.

Siinkohal võib Eesti õiguse kontekstis tekkida õigustatud küsimus, kas menetluses mitteosalemise riski jaotamine vaid võlausaldajatele on õigustatud. Arvestades seda, et Eestis on võlgnik allutatud enne kohustustest vabastamist kohustuslikule võlgnevuste tagasimaksmise plaanile, erinevalt USA süsteemist, kus võlgnikule tagatakse kohe pärast tema varade realiseerimist kiire puhtalt lehelt alustamine¹²⁹, siis ei oleks autori hinnangul pankrotiseaduses põhjendatud menetluses osalemise riski ümberjaotamine võlgniku ja võlausaldajate vahel. Võlausaldajate ja võlgniku huvide tasakaal on käesoleval juhul saavutatud läbi selle, et kuigi võlausaldajad kannavad oma nõude pankrotimenetluses esitamata jätmise riisikot, siis tagab seadus juhul, kui nad oma nõude pankrotimenetluses siiski esitasid, nende nõuete maksimaalse võimaliku täitmise menetluse jooksul võlgniku poolt tehtavate maksete näol.

Oluline põhimõte siinjuures seisneb sellest, et eduka menetluse tulemusena ei saa võlausaldajad oma nõudeid võlgniku vastu enam maksmata panna, kuid kohustus iseenesest ei lõpe.¹³⁰ Kirjeldatud põhimõte sisaldub PankrS § 176 lg-s 3, mille kohaselt ei vabasta võlgniku kohustustest vabastamine võlgnikuga solidaarselt vastutavat isikut oma kohustuste täitmisest. Käenduse puhul tähendab see erandit käenduse aktsessoorsuse põhimõttest¹³¹, mis üldreegli kohaselt tähendab, et käenduslepingust tuleneva käendaja vastu suunatud võlausaldaja nõude maksmapandavus on sõltuv käendusega tagatud põhikohustuse maksmapandavusest (VÕS § 149 lg 1). Tulenevalt PankrS § 176 lg-s 3 sätestatud erandist ei saa käendaja aga kasutada kohustuse täitmise vastuväitena põhivõlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamist, kuna see läheks vastuollu käenduslepinguga määratud riski jaotuse põhimõttega, s.t üldjuhul on tegemist vastuväitega, mille võimaliku esitamise eest võlausaldaja kaitsmine oligi käenduse andmise eesmärgiks (VÕS § 149 lg 2).¹³² Taoline printsiip kehtib nii USA õiguses¹³³, kui ka Saksa õiguses (InsO § 301 lg 2).

Saksa pankrotiseadus sätestab selgesõnaliselt, et võlgnik vabastatakse kõigist võimalikest solidaarvõlgnike regressinõuetest tulenevatest kohustustest samadel alustel kui ta vabastatakse

¹²⁹ I. Ramsay. Models of Consumer Bankruptcy, pp 269.

¹³⁰ S. Viimsalu. The Over-Indebtedness Regulatory System in the Light of the Changing Economic Landscape (The Over-Indebtedness Regulatory System). – Juridica International, XVII/2010, pp 219.

¹³¹ Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri.

¹³² P.Varul jt. Võlaõigusseadus I, Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006, lk 513.

¹³³ S. Viimsalu. The Over-Indebtedness Regulatory System, pp 219.

pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest (InsO § 301 lg 2). Eesti õiguses tuleneb sama põhimõtte PankrS § 176 lg 3 teisest lausest. Autori arvates ei sätesta seadusandja eelkirjeldatuga erisust võlaõiguse üldpõhimõtetest. Nimelt VÕS § 69 lg 2 kohaselt läheb solidaarkohustuse täitnud võlgnikule üle võlausaldaja nõue teiste võlgnike vastu, välja arvatud talle endale langevas osas. Sama põhimõtte kehtib VÕS § 152 lg 1 kohaselt põhivõlgniku kohustuse täitnud käendaja suhtes. Nõude ülemineku näol on tegemist nõude seaduse alusel üleminekuga ehk legaalsessiooni eriliigiga (VÕS § 173 lg 1)¹³⁴. VÕS § 173 lg 2 ja 164 lg 2 kohaselt on nõude ülemineku tagajärjeks senise võlausaldaja asendumine automaatselt uuega, s.o kohustuse täitnud solidaarvõlgnik astub senise võlausaldaja asemele. Nõude üleminek ei too peale võlausaldaja vahetuse kaasa muutusi nõude sisus, kusjuures võlgniku seisund ei tohi nõude ülemineku tõttu halveneda.¹³⁵ PankrS § 42 kohaselt muutuvad võlgniku pankroti väljakuulutamiseiga kõigi võlausaldajate nõuded sissenõutavaks, ehk teisisõnu oli esialgne kohustus, mis küll hiljem solidaarvõlgnikule seaduse alusel üle läheb, sissenõutavaks muutunud hiljemalt pankroti väljakuulutamise ajaks. Kuna regressinõude sisu, s.h sissenõutavaks muutumise aeg, on sama esialgse võlausaldaja nõudega, siis tuleb asuda seisukohale, et solidaarvõlgnik on regressinõude osas pankrotivõlausaldajaks (PankrS § 8 lg 3) ning seega on nimetatud kohustusest võlgnikul võimalik kohustustest vabastamise menetluses vabaneda. Tulenevalt eelnevast võib väita, et kuigi PankrS § 176 lg 3 teises lauses sätestatu ei loo uut, vaid kohustustest vabastamise menetluses kehtivat põhimõtet, siis on see vajalik õiguse selguse tagamiseks.

Õigluse põhimõttest lähtuvalt ei lõppe võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamisel õigusvastaselt tahtlikult tekitatud kahju hüvitamise kohustused ning alates 01.01.2010 ka lapsele või vanemale elatise maksmise kohustused (PankrS § 176 lg 2).

Võrdluseks USA pankrotiõiguses ei ole kohustustest vabastamise käigus võimalik vabaneda maksudest, trahvidest, kahju hüvitistest, kohustustest, mis kaasnevad alkoholijoobes mootorsõiduki juhtimisest, elatise võlgnevusest, õppelaenudest ja nagu eespool käsitletud, siis ka võlgniku poolt pankrotimenetluse käigus varjatud kohustustest. Sellised erandid on teenivad tihti erinevaid poliitilisi ja moraalseid eesmärgi – nagu elatise maksmise kohustus, hukkamõist alkoholijoobes sõidukijuhtidele jne.¹³⁶ Nii Kanada kui USA õigusteadlaste hulgas on aktiivselt diskuteeritud teemadel, kas õppelaenudest peaks võlgnik saama kohustustest

¹³⁴ P.Varul jt. Võlaõigusseadus I, Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006, lk 211.

¹³⁵ Ibid, lk 518, 555, 568

¹³⁶ J. Niemi-Kiesiläinen. Collective or Individual. – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 56-57.

vabastamise menetluse käigus vabaneda või mitte. USA-s ei saa kohustustest vabastamise menetluse käigus vabaneda õppelaenust, mille esimene makse muutus sissenõutavaks seitsme aasta jooksul enne pankrotiavalduse esitamist. Kanadas on see tähtaeg koguni kümme aastat. Selline käsitlus lähtub põhimõttest, et õppelaenu võtnutelt eeldatakse tulevikus piisavat sissetulekut, et mitte makseraskustesse sattuda, õppelaen on kui investering tulevikku.¹³⁷ USA pankrotiõiguse 2005. aastal läbiviidud reformi käigus toodi seadusesse põhimõte, et õppelaenudest on siiski võimalik kohustustest vabastamise käigus vabaneda juhul, kui õppelaenu tasumise kohustus on võlgnikule ja tema ülalpeetavatele ebamõistlikult koormav (*undue hardship*).¹³⁸ Kuna Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act (BAPCPA) ei defineerinud ebamõistlikult koormava kohustuse mõistet, siis jäi see kohtupraktika sisustada. Enamlevinud käsitluse kohaselt viib kohus ebamõistlikult koormava kohustuse väljaselgitamiseks läbi kolmeastmelise testi: 1) laenu tagasimaksmisel ei suuda võlgnik olemasoleva sissetuleku juures tagada enda ja oma ülalpeetavate minimaalset inimväärset elustandardit; 2) esinevad asjaolud, mis annavad alust arvata, et võlgniku selline varaline seis kestab suurema osa kohustuse tagasimaksmise perioodi jooksul; 3) võlgnik on teinud heas usus katse võlgnevuste tasumiseks. Kirjeldatud alusel saavad õppelaenu kohustustest vabastuse ca 40% avalduse esitanud võlgnikest.¹³⁹

Saksamaal ei ole kohustustest vabastamise menetluse käigus võimalik vabaneda õigusvastaselt tahtlikult tekitatud kahju hüvitamise nõuetest ning trahvidest ja avalik-õiguslikust sunnirahast (InsO § 302, 39 lg 1 p 3).

Eelnevast nähtub, et USA pankrotiõigus sätestab võrreldes Saksa ja Eesti õigusega oluliselt laiemat nimekirja kohustusi, milledest võlgnikul ei ole võimalik pankrotimenetluse käigus vabaneda. Neoliberaalse lähenemise kohaselt jäävad igasugused avalik-õiguslikud riigi nõuded võlgniku vastu pankrotimenetlusest puutumata, kuna riik ei ole turuosaline ning pankrotimenetluse eesmärgiks on eeskätt turu reguleerimine. Vastupidiselt sellele on klassikalise heaoluriikliku teooria kohaselt riik lõppastmes vastutav kõigi sotsiaalsete tagatiste võimaldamise eest, mistõttu käsitletakse riiki enamasti teiste võlausaldajatega

¹³⁷ S. Schwartz. Personal Bankruptcy: A Behavioural Perspective. – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 80-81.

¹³⁸ Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (BAPCPA), section 220, pp 37. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-109s256enr/pdf/BILLS-109s256enr.pdf> (04.02.2013).

¹³⁹ J. Iuliano. An Empirical Assessment of Student Loan Discharge and the Undue Hardship Standard. – American Bankruptcy Law Journal, 2012, Vol. 86, Issue 3, pp 495-497.

võrdsena.¹⁴⁰ Asjaolu, et nii USA kui ka Saksa pankrotiõigus ei võimalda kohustustest vabastamise menetluse käigus vabaneda trahvidest ja avalik-õiguslikest sunnirahadest, ilmestab autori arvates heaoluriiklikust ja neoliberaalsest paradigmast tulenevaste printsiipide ja eesmärkide segunemist.

Kohustused, milledest võlgnikku erinevatel põhjustel ei vabastata, kujutavad endast võlausaldajate võrdse kohtlemise nõudest ja kollektiivsuse põhimõttest kõrvalekaldumist. Teoreetilises erialakirjanduses õigustatakse mittevabastatavate kohustuste võlausaldajate eelistamist lisaks erinevate poliitiliste eesmärkide saavutamisele kaasaaitamisega ka sellega, et tulenevalt kohustuse iseloomust (trahvid, sunnirahad, elatised jmt) ei olnud neil võlausaldajatel võimalik valida, kas astuda võlgnikuga võlasuhtesse või mitte. Teisisõnu ei olnud võlausaldajal võimalik hinnata kohustusega kaasnevaid riske. Selle tõttu on õiglane, et kohustustest selliste võlausaldajate ees ei ole võlgnikul võimalik vabaneda.¹⁴¹

Autor leiab, et osade võlausaldajate eelistamiseks kohustustest vabastamise menetluses läbi selle, et nende võlausaldajate nõuete eest jääb võlgnik vastutama ka pärast kohustustest vabastamist, peaks esinema samaaegselt kaks eeldust: 1) tegemist on mittevabatahtliku võlausaldajaga; 2) võlgniku sellisest kohustusest vabastamata jätmine on vahend mingi ühiskonnale olulise eesmärgi saavutamiseks.

William C. Whitfordi käsitlese kohaselt on viimastel aastakümnetel kohustustest vabastamise menetluses mittevabastatavate kohustuste osakaalu kasv väljendus ühiskondliku arvamuse muutusest absoluutse uue alguse vajalikkusesse ning sellesse, et erinevatel moraalsetel ja poliitilistel põhjustel on siiski õiglane jätta võlgnik teatud kohustuste eest vastutama ka pärast maksejõuetusmenetluse läbimist.¹⁴²

Tulenevalt eelnevast asub töö autor seisukohale, et kuigi üldjuhul sätestab Eesti pankrotiõigus võlausaldajate ebavõrdse kohtlemise keelu, siis oleks riigi eelistamine võlausaldajana õigustatud avalik-õiguslike trahvide ning sunnirahade tasumise kohustuste puhul. Sellist laadi kohustused teenivad n.ö moraalselt prioriteetseid eesmärke. Autori arvates ei tohiks seadusandja tolereerida seaduserikkumisi, mida aga tasumata trahvidest vabastamine üldsuse silmes kahtlemata teeks. Autor on veendunud, et seaduserikkumiste taunimine vastab ka

¹⁴⁰ J. Niemi-Kiesiläinen. Collective or Individual. – In J. Niemi-Kiesiläinen (ed.) et al. Consumer Bankruptcy, pp 56-59.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² W. C. Whitford. Changing Definitions of Fresh Start in U.S. Bankruptcy Law. – Journal of Consumer Policy 1997, Vol. 20 Issue 2, pp 191.

ühiskondlikule õiglustundele. Avalik-õiguslikest kohustustest võlgniku vabastamata jätmine on kooskõlas nii heaoluriiklikust kui ka neoliberaalsest teooriast tulenevate alustega. Heaoluriikliku lähenemise kohaselt on võlgnik puudustkannatav tarbija, keda sunnitakse võlasuhetesse astuma tema mõjusfäärist väljaspool asuvate sotsiaalsete mõjude poolt.¹⁴³ Kuna avalik-õiguslike trahvide ja sunnirahade, millede määramise aluseks on võlgniku seadust eirav käitumine, tasumise kohustus ei ole tekkinud sotsiaalse *force majeure* tõttu, siis ei ole heaoluriikliku teooria kohaselt vajalik ka pakkuda võlgnikule sotsiaalset kaitset nende kohustuste täitmise eest. Neoliberaalse teooria lähtealuseks on krediiditurule reguleerimine, kus turuosalistele tagatakse vaba ligipääs turule ning ka vaba ligipääs pankrotimenetlusele, mis on väljapääsuks turult.¹⁴⁴ Kuivõrd trahvide ja sunniraha tasumise kohustused ei ole tekkinud turupõhiselt ning võlausaldaja ei ole turuosaline, siis ei mõjuta pankroti- ja kohustustest vabastamise menetlus ka sellisel alusel tekkinud kohustusi. Seega õigustavad mõlemad võlgniku kohustustest vabastamise lähtealused avalik-õiguslike trahvide ja sunnirahade tasumise kohustustest vabastamata jätmist, mida ilmestab ka asjaolu, et nii Saksa kui ka USA õigus teeb nimetatud kohustustele n.ö erandi üldreeglist.

Lähtudes Maailmapanga pankrotiõiguse alases uurimuses toodud soovituselt, sätestada seaduses selgelt kõik kohustused, millest menetluse käigus ei ole võimalik vabaneda, et tagada õiguse selgus ja läbipaistvus¹⁴⁵, teeb autor ettepaneku täiendada PankrS § 176 lg 2 alljärgnevalt: „Võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamisel ei lõpe õigusvastaselt tahtlikult tekitatud kahju hüvitamise, lapsele või vanemale elatise maksmise ning avalik-õiguslikud trahvi ja sunniraha tasumise kohustused.“

Eelnevast tulenevalt võib väita, et Eesti õigus tagab võlgnikule n.ö absoluutse uue alguse vabastades võlgnik kõigist kohustustest, mida seadus otsesõnu ei välista, s.h kohustustest võlausaldajate ees, kes pankrotimenetluses ei osalenud. Autor on jõudnud järeldusele, et pankrotimenetluses mitteosalemise riski jaotamine võlausaldajatele on õigustatud tulenevalt sellest, et poolte huvide tasakaal on saavutatud läbi menetluses osalenud võlausaldajate nõuete maksimaalse võimaliku täitmise mitmeaastase menetluse jooksul.

¹⁴³ J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, pp 3-4.

¹⁴⁴ J. Niemi-Kiesiläinen. Social Problem vs Market Failure, pp 477-479.

¹⁴⁵ The World Bank: Principles and guidelines for effective insolvency and creditor rights system, 2001. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.worldbank.org/ifa/Insolvency%20Principles%20and%20Guidelines%20April%202001.pdf> (04.02.2013).

Kohustused, milledest võlgnik kohustustest vabastamise menetluse käigus ei vabane, kujutavad endast võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumist. Autor leiab, et osade võlausaldajate eelistamiseks peaks esinema samaaegselt kaks eeldust: tegemist on mittevabatahtliku võlausaldajaga ning võlgniku vastavast kohustusest vabastamata jätmine on moraalsetel või poliitilistel kaalutlustel ühiskonnale oluline. Autor on jõudnud järeldusele, et nii heaoluriiklikust kui ka neoliberaalsest teooriast tulenevatel põhjendustel võiks seadusandja kaaluda võimalust, et võlgnikku ei vabastata ka avalik-õiguslikest trahvidest ja sunniraha tasumise kohustustest.

Kokkuvõte

Füüsiliste isikute ülevõlastumine ja sellega kaasnevad makseraskused on muutunud globaalseks tarbimisühiskonna probleemiks. Eestis lahendatakse valdav osa füüsiliste isikute maksejõuetustest kohustustest vabastamise menetluse raames, mis oma olemusest tulenevalt vastandab poolte huvid pea igas menetluse aspektis.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, kas kohustustest vabastamise menetlusele sätestatud eeldused ja tagajärjed loovad aluse poolte huvide kaitseks ja tasakaalus hoidmiseks. Autor püstitas töös hüpoteesi, et kohustustest vabastamise menetluses on võlgniku ja võlausaldajate huvide tasakaal paigast ära.

Autor on töös jõudnud järeldusele, et erinevalt osadest probleemidest, mis on ületatavad seaduse tõlgendamise või kohtupraktika ühtlustamise teel, jätavad mitmed töös analüüsitud menetluse aspektid seadusest tulenevalt võlgniku või võlausaldajate huvid piisava kaitseta.

Võlgnikupoolse menetluse algatamise avalduse esitamise tingimused loovad autori hinnangul aluse pankrotivõlgnike ebavõrdsele kohtlemisele läbi selle, et seadusandja on laiendanud avalduse esitamise võimalusi vaid neile võlgnikele, kelle pankrotimenetlus lõppeb raugemisega. Autor on seisukohal, et kuna kohustustest vabastamise menetlus peaks sotsiaalset kaitset pakkuma kõigile füüsilisest isikust võlgnikele, siis peaks võrdsetel alustel ligipääs menetlusele olema tagatud kõigile võlgnikele olenemata sellest, millisel õiguslikul alusel nende pankrotimenetlus lõppeb. Autor leiab, et kuna kohustusest vabastamise avalduse esitamine koos pankrotimenetluse lõpetamise aruandega ei kahjusta pankrotimenetluse efektiivsust ja läbipaistvust, siis oleks põhjendatud lubada võlgnikul esitada menetluse algatamise avaldus kogu pankrotimenetluse jooksul, kuid hiljemalt koos pankrotimenetluse lõpetamise aruandega.

Autor on asunud töös seisukohale, et menetlusosaliste huvide kaitse ja tasakaalu saavutamiseks tuleks kohtul lähtuda nii menetluse algatamise otsustamisel kui ka võlgniku kohustustest vabastamise otsustamisel avalduse rahuldamise vastuväidete väljaselgitamisel hagita menetluses kehtivast uurimisprintsipist, tehes ka omapoolne mõistlik pingutus menetlusosaliste seisukohtade saamiseks. Vastuväidete esitamata jätmise riski jaotamine vaid võlausaldajatele ei ole autori arvates proportsionaalne lahendus ning jätab asja lahendamiseks oluliste asjaolude väljaselgitamisel võlgniku eelisseisu võrreldes võlausaldajatega. Tulenevalt

sellest tuleks võlgniku ja võlausaldajate võrdse kohtlemise tagamiseks kohtul alati nii menetluse algatamisel kui ka avalduse lõplikul lahendamisel kuulata ära kõik menetlusosalised.

Pankrotiseadusesse 05.04.2011 tehtud muudatused menetluse pikkuse osas on loonud autori arvates piisavalt paindliku menetluse, mis arvestab seda, et traditsiooniliselt tagatakse Mandri-Euroopa õigusruumis võlgnikule vaid väljateenitud uus algus (*earned fresh start*), kuid jätab seaduses sätestatud eelduste esinemisel kohtule võimaluse kalduda neoliberaalsete põhimõtete poole ning võimaldada võlgnikule tavapärasest kiirem kohustustest vabanemine.

Autor on seisukohal, et võlausaldajate huvide kaitse menetluse ennetähtaegsel lõpetamisel tagab sätte eelduste täitmine – esiteks ei ole võlgnik rikkunud oma kohustusi menetluse kestel ning teiseks on võlgnik rahuldanud võlausaldajate nõudeid arvestatavas ulatuses. Autor leiab, et arvestatavas ulatuses nõuete rahuldamise mõiste sisustamisel võiks lähtuda analoogiast nii Austria kui ja USA maksejõuetusõigusega, millest tulenevalt teeniks võlgnik ennetähtaegse võlavabastuse juhul, kui ta on oma parima võimaliku soorituse tulemusena rahuldanud võlausaldajate nõuetest vähemalt 50%.

Kohustustest vabastamise menetluse pikendamine kuni kahe aasta võrra on autori arvates vajalik võlgnike huvide kaitseks. Menetluse pikendamisel annab kohus võlgnikule võimaluse heastada menetluses toime pandud pisirikkumised, mis varem kehtinud seaduse kohaselt oleksid tulenevalt menetluse lõpetamise aluste imperatiivsusest viinud võlgniku kohustustest vabastamata jätmiseni.

Autor on jõudnud järeldusele, et võlgniku kohustustest vabastamata jätmise eeldus, mis seisneb võlgniku süüdimõistmisest teatud kuritegudes, riivab ilmselt kohustustest vabastamise menetluse aspektidest kõige tugevalt võlausaldajate õigusi, andes kohustustest vabanemise võimaluse võlgnikele, kellele uue alguse võimaldamine ei tohiks olla seaduse eesmärgiks. Autori arvates oleks mõistlik seaduses mitte sätestada konkreetseid kuriteokoosseise, milles võlgniku süüdimõistmine välistaks alati kohustustest vabastamise menetluse algatamise ning ka kohustustest vabastamise avalduse lõpliku rahuldamise, vaid jätta kohtule võimalus igal üksikul juhul kaaluda, kas konkreetse võlgniku isikuomadusi ja kuriteo, milles võlgnik on süüdi mõistatud, asjaolusid arvesse võttes on kohustustest vabastamise välistamine vajalik või mitte. Autori hinnangul tagab paindlikum regulatsioon efektiivsemalt pahatahtlike võlgnike eristamise heausksetest võlgnikest ning on seega kõigi osapoolte huvides.

Lähtudes kohustustest vabastamise aluspõhimõttest, et võlgnikule tuleb anda võimalus oma varasemad ebaõnnestumised krediidisuhetes heastada, tuleks seaduse rakendamisel silmas pidada, et nii, nagu kõik teised menetluse algatamist välistavad alused, on ka võlgniku süüdimõistmine kuriteos võlgnikule takistuseks uue alguse saavutamisel vaid kindlates ajalistes piirides. Autori arvates oleks õigustatud lähtuda eelkirjeldatud ajaliste piiride kehtestamisel KarS § 82 lg-s 1 sätestatud süüdimõistva kohtuotsuse aegumise tähtaegadest.

Kohustused, mille täitmise võlgnik peab tagama kohustustest vabastamise menetluse ajal, on mõistlikud ning kohased täitmaks pahatahtlike võlgnike eristamise ausatest ebaõnnestujatest. Eelduse teise eesmärgi ehk võlausaldajate nõuete maksimaalse täitmise tagamise osas aga jätab PankrS § 173 lg 6 autori arvates pahatahtlikule võlgnikule võimaluse võlausaldajate nõuete rahuldamisest kõrvale hiilida ning viia sellega tasakaalust välja poolte huvid. Käesoleval ajal on võlgnikul võimalik teatud juhtudel kontrollida, millisel alusel ta kohustustest vabastamise menetluse jooksul vara omandab, s.o kas pärimise teel, millisel juhul ta peaks poole vara väärtusest loovutama võlausaldajatele, või kinke teel, millisel juhul on ta õigustatud kogu vara endale jätma. Autor on seisukohal, et kirjeldatud olukorra vältimiseks tuleks võlgnikule ette näha kohustus loovutada võlausaldajate nõuete rahuldamiseks nii pool pärimise, kui ka kinke teel saadud vara väärtusest.

Autor leiab, et kindlustamiseks menetlusosaliste huvide tasakaal läbi selle, et võlgnikul lubatakse oma ebaõnnestumised heastada vaid kord kümne aasta jooksul, tuleks seadusandjal kaaluda regulatsiooni täpsustamist selliselt, et uue menetluse algatamise välistab nii viimase kümne aasta jooksul võlgniku kohustustest vabastamine kui ka mistahes põhjustel kohustustest vabastamata jätmine. Autori on jõudnud järeldusele, et võlgniku varasemalt kohustustest vabastamata jätmine iseenesest on piisavalt tõsine argument uue menetluse algatamise välistamiseks, olenemata sellest, millisel konkreetsel alusel on varasem menetlus võlgnikule negatiivse tulemusega lõppenud.

Kuivõrd efektiivne järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle on aluseks menetluse eesmärgipärasele toimimisele ning võlausaldajate huvide kaitsele pahatahtlike võlgnike eest, siis peaks usaldusisiku nimetamata jätmine olema autori arvates kohtupraktikas, vastupidiselt praegusele, pigem erand. Sobiva usaldusisiku leidmiseks oleks mõistlik sätestada võlgnikule elementaarne kaasaaitamiskohustus sarnaselt muudele maksejõuetusmenetlustele.

Autor leiab, et usaldusväärse ja tõhusa usaldusisiku töö võiks tagada ka usaldusisiku töö tasustamise korra reguleerimisega. Kuna kohustustest vabastamise menetluse kulud peaks hagita menetluse üldreegli kohaselt kandma võlgnik, siis on autori arvates õigustatud laiendada halduri tasu ja kulude hüvitamiseks ettenähtud riigipoolse menetlusabi andmise võimalust ka usaldusisiku tasustamisele.

Olukordades, kus kohus on siiski otsustanud jätta usaldusisiku nimetamata ja kohustanud võlgnikku ennast täitma usaldusisiku ülesandeid, tuleks autori hinnangul tagada praktika vastavus seadusele ehk välja töötada meetmed kohtuliku järelevalve tõhusaks toimimiseks. Kohtupoolse järelevalve võlgniku kohustuste täitmise üle võiks korraldada sarnaselt eestkostja aruandekohustusega, pannes võlgnikule kohustuse esitada iga-aastane kirjalik aruanne on majandusliku seisundi kohta, mida kohus peab sisuliselt kontrollima. Valeandmeid esitanud võlgniku saaks kohus jätta kohustuste rikkumise tõttu võlgadest vabastamata.

Pankrotimenetluse keskne kollektiivsuse ja sellega tihedalt seotud võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõte on kohustustest vabastamise menetluses saavutatud võlgniku varale sissenõude keelu kehtestamisega. Autor leiab, et sellega kaitseb seadus võlausaldajaid üksteise eest, kuid ei kaitse teatud juhtudel võlausaldajaid võlgnikupoolse ebavõrdse kohtlemise eest. Teoreetiliselt on võimalik, et võlgnik eelistab mõnda võlausaldajat tehes talle näiteks makseid varast, mis seadusest tulenevalt ei kuulu usaldusisikule üleandmisele (käesoleval ajal kehtiva seaduse kohaselt võib selliseks varaks olla kinke teel saadud vara). Autori arvates ei ole taoline kõrvalekalle kollektiivsuse põhimõttest õigustatud ning leiab, et seadusandjal tuleks kaaluda võlgniku menetluseaegsete kohustuste täiendamist Saksa õiguse eeskujul selliselt, et võlgnik on kohustatud menetluse ajal kohtlema võrdsetel asjaoludel võrdselt kõiki pankrotivõlausaldajaid.

Eesti õigus tagab võlgnikule n.ö absoluutse uue alguses vabastades võlgnik kõigist kohustustest, mida seadus otsesõnu ei välista, s.h kohustustest võlausaldajate ees, kes pankrotimenetluses ei osalenud. Autor on jõudnud järeldusele, et pankrotimenetluses mitteosalemise riski jaotamine võlausaldajatele on õigustatud tulenevalt sellest, et poolte huvide tasakaal on saavutatud läbi menetluses osalenud võlausaldajate nõuete maksimaalse võimaliku täitmise mitmeaastase menetluse jooksul.

Kohustused, milledest võlgnik kohustustest vabastamise menetluse käigus ei vabane, kujutavad endast võlausaldajate võrdse kohtlemise põhimõttest kõrvalekaldumist. Autor leiab, et osade võlausaldajate eelistamiseks peaks esinema samaaegselt kaks eeldust: tegemist on mittevabatahtliku võlausaldajaga ning võlgniku vastavast kohustusest vabastamata jätmine on moraalsetel või poliitilistel kaalutlustel ühiskonnale oluline. Autor on jõudnud järeldusele, et nii heaoluriiklikust kui ka neoliberaalsest teooriast tulenevatel põhjendustel võiks seadusandja kaaluda võimalust, et võlgnikku ei vabastata ka avalik-õiguslikest trahvidest ja sunniraha tasumise kohustustest.

Kokkuvõttes leiab autor, et arvestades kohustustest vabastamise menetluse poolte huvisid vastandavat iseloomu ning selle intensiivset sekkumist *pacta sunt servanda* printsiipi, on äärmiselt oluline, et menetlusele kehtestatud eeldused ja selle tagajärjed oleksid eesmärgipärased tagades sellega poolte huvide kaitse ning tasakaal. Mitmetes käesolevas töös analüüsitud kohustustest vabastamise aspektides loob seadus aluse menetlusosaliste ebavõrdsele kohtlemisele või eelistab ebaproportsionaalselt ühe poole huve teisele. Tulenevalt sellest on töös püstitatud hüpotees leidnud kinnitust.

The protection of and the balance between the interests of the debtor and the creditors in the proceedings for the release of the debtor from his or her obligations

Abstract

The over-indebtedness of natural persons and the related insolvency problems have become a global issue characterising the consumer society. In Estonia, the majority of insolvencies of natural persons are solved in the the proceedings for the release of the debtor from his or her obligations, which, due to its nature, confronts the interests of parties. The interest of the debtor favours shorter, more liberal proceedings that restricts him or her less, while the interest of the creditors is to prevent the release from obligations of malicious debtors and to have their claims satisfied in as large amount as possible during the proceedings. In almost each aspect of the proceedings, the interest of the debtor is confronted by the contrary interest of the creditor.

The author is of the opinion that the main problem related to the proceedings for the release of the debtor from his or her obligations lies in the different aspects of procedural law and substantive law which could result in the insufficient protection of both the debtor and the creditors. This reflects in the fact that the prerequisites of discharge of debts created by the legislator and the results of terminating the proceedings are at times not entirely purposeful, create a basis for the unequal treatment of the parties to the proceedings, or unproportionally prefer the interests of one party to those of the other party.

The main objective of this thesis is to study the balance between the interests of the creditors and the debtor in the proceedings for release from obligations, and to study also whether the regulation is purposeful for ensuring the protection of and balance between the interests of the parties to the proceedings.

In this thesis the author has proceeded from the hypothesis that in the proceedings for the release of the debtor from his or her obligations as provided for in the Bankruptcy Act, the interests of the debtor and the creditors are unbalanced.

In order to check the hypothesis, this thesis has used the comparative and analytical method. In the substantive part of this thesis, the author has analysed the relevant judicial practice throughout the text – on the one hand to identify the current positions in this matter and on the

other hand to discuss whether and what could the court consider while interpreting the provisions in order to avoid the disproportional lack of balance between the interests of the parties to the proceedings. In the comparative analysis, the author mostly uses the positions of Germany as representing the social market theory to regulation of consumer credit, and those of the USA as representing the neo-liberal theory.

The thesis is divided into five chapters. The first chapter discusses the more general objectives of releasing the debtor from his or her obligations, and the general principles used to achieve the objectives, through two traditional approaches to regulation of consumer credit – the social market theory and the neo-liberal theory. The objectives and basic principles viewed in the first chapter are important in terms of interpreting the regulation on the release from obligations and its fundamentals.

In order to reach the main objective of this thesis – to identify the protection of and balance between the interests of the debtor and the creditors, the research part of the thesis is divided into four chapters according to the structure of the proceedings, firstly treating the formal and substantive requirements of the proceedings, followed by the monitoring mechanisms, and last viewing the consequences of the release of debtor from obligations. The author is of the opinion that such structure enables a clear and systematic approach to the regulation and the relevant judicial practice, giving an accurate answer as to whether and to which extent the valid system ensures the equality of parties and the protection of their interests.

The author is of the opinion that, considering the nature of the proceedings for release from obligations which confronts the interests of the parties, and considering also the intensive interference of the proceedings with the *pacta sunt servanda* principle, for retaining social justice it is vital that the regulation ensures the protection of and balance between the interests of parties.

In this thesis the author has reached the conclusion that, unlike several problems which could be solved by interpretation of the law, a number of aspects of the proceedings analysed in this thesis fail to legally provide sufficient protection to the interests of the debtor or creditors.

Below the author presents the results of the research which she considers the most significant, i.e those aspects of the proceedings for the release from obligations which most seriously prejudice the balance between the interests of parties to the proceedings:

1) The primary formal prerequisite of releasing from obligations, i.e the conditions for submitting a petition by the debtor to initiate proceedings, creates a basis for unequal treatment of the bankrupts. By a legal amendment that entered into force on 1 January 2010, the legislator has extended the term for submitting the petition, allowing the debtor to submit the petition by the time of the first general meeting of creditors at the latest, or together with the report of the abatement of bankruptcy proceedings. The Act provides for an additional opportunity to submit the petition to initiate proceedings for debtors without assets, whose bankruptcy proceedings were terminated with abatement, yet denies this possibility for debtors whose bankruptcy proceedings were terminated with the approval of the final report of the bankruptcy proceedings. Therefore the law fails to provide equal protection to all debtors who are natural persons. Relying on the fact that the proceedings for the release from obligations should provide social protection to all debtors who are natural persons irrespective of the legal basis of the termination of their bankruptcy proceedings, the author considers that all debtors should be ensured access to the proceedings on equal grounds.

In this thesis the author finds that the aim of setting a term for submitting the petition to initiate proceedings is to ensure the efficiency and transparency of the proceedings by ensuring that parties to the proceedings are able to assess, at the due date, if and on what conditions the proceedings will continue. Considering the conduct of the proceedings it is not important when in the course of the bankruptcy proceedings the debtor submits the petition, as long as the debtor submits it by the time the termination of the bankruptcy proceedings is decided. In order to ensure the protection of the interests of the debtor in case the debtor submits the petition to initiate proceedings in the course of bankruptcy proceedings but the submission takes place after the first general meeting of creditors, i.e formally at the wrong time as pursuant to the Act currently in force, thus the author suggests that the Act should specify the term for submitting the petition in a manner that it fulfils its purpose but at the same time avoids the unnecessary limitations for the debtor for such submission. The author considers that the equal protection of the debtors and at the same time the purposefulness of the primary formal prerequisite for the release from obligations would be ensured if the debtor had the right to submit the petition to initiate the proceedings at the latest with the report of termination of the bankruptcy proceedings.

2) Both in legal systems based on social market theory and in systems based on neo-liberal theory, one material prerequisite for releasing the debtor from obligations is the fact that the debtor has not been convicted of certain criminal offences. The aim of this condition is to

ensure that the release from obligations would not apply to debtors who do not fall under the concept of an „honest but unfortunate“ debtor who has become insolvent due to social *force majeure* or who should be afforded an opportunity to offset the lack of success on the credit market.

By analysing the corresponding prerequisite in Estonia, the author has come to the conclusion that it considerably prejudices the rights of creditors by offering an opportunity to be discharged from debts to such debtors whom the Act should not aim to give a possibility to start afresh. The author has come to the conclusion that instead of an exhaustive list of concrete types of crime which preclude the instituting of proceedings, the legislator should consider allowing the court to consider in each separate case whether, by weighing the circumstances of the particular debtor's personal characteristics, or of the crime he or she has been convicted of, it would be necessary to preclude the release from obligations or not. In the opinion of the author, a more flexible regulation would more efficiently ensure the distinction between malicious debtors and bona fide debtors, and would thus serve the interests of all parties.

In addition to the aforementioned, the author considers it necessary to bring into conformity the prerequisites for initiating the proceedings for release from obligations and the prerequisites for deciding on the release from obligations that handle the convicting of the debtor of criminal offence. Currently the initiating of proceedings is precluded by the conviction of the debtor in more types of crime than are taken into account while passing the decision on the release from obligations. Therefore the above described prerequisite fails to fulfil its objective. In passing a decision on the release of a debtor from obligations, the law does not specify as the prerequisite the fact whether the debtor falls under the concept of an „honest but unfortunate“ debtor, but the fact whether the judgement of conviction with regard to the debtor enters into force before or after the initiating of proceedings. The law should thus provide that both the initiating of proceedings and the final satisfying of the petition are precluded by the conviction of the debtor in the same types of crime.

3) As one of the substantive prerequisites for releasing from obligations, the debtor is obliged to transfer to a trusted representative one-half of the value of the assets received by succession. This obligation aims to ensure that, in return for getting a fresh start, the debtor would perform his or her obligations to a maximum extent during the proceedings by using all

means reasonably available to him or her. Through this objective, the prejudice of the *pacta sunt servanda* principle in releasing the debtor from obligations would be balanced.

In this thesis the author finds that subsection 173 (6) of the Bankruptcy Act leaves a possibility for a malicious debtor to evade satisfying the claims of creditors and thus throw out of balance the interests of parties. As the debtor is not obliged to surrender other assets received by free of charge disposition, the debtor in certain cases is able to control on which basis he or she receives assets in the course of the proceedings for release from obligations, i.e. by succession, in which case he or she should transfer one-half of the value of the assets to the creditors, or by gratuitous contract, in which case he or she is entitled to keep all the assets. The author is of the opinion that in order to avoid this situation and to ensure that the prerequisite is purposeful, the law should provide for an obligation for the debtor to transfer, for satisfying the claims of creditors, one-half of the value of the assets received both by succession and by gratuitous contract.

4) Collectivity as the basic principle of bankruptcy proceedings, and the closely related principle of equal treatment of creditors, are achieved in the proceedings for the release from obligations by establishing prohibition on filing claims for payment with regard to the debtor's assets. During the proceedings, payments are made to the creditors from the income earned by the debtor according to the rankings specified in the distribution proposal. The author is of the opinion that the law thus protects the creditors from each other but in certain cases fails to protect the creditors from unequal treatment by the debtor.

It is theoretically possible that the debtor prefers a certain creditor by making him or her payments from the assets which under the law are not subject to transfer to the trusted representative (pursuant to the current legislation these assets could be assets received by gratuitous contract). The author regards this deviation from the principle of collectivity to be unjustified, and is of the opinion that the legislator should consider supplementing the obligations of the debtor in the course of the proceedings, as in German law, in a way that the debtor would be obliged, during the proceedings, to treat all bankruptcy creditors in equal circumstances in an equal manner.

To sum up, the author has come to the conclusion that the hypothesis raised in the thesis that the interests of the debtor and the creditors in the course of the proceedings of discharge of debts are unbalanced, has been proved.

Kasutatud allikad

Kirjandus

1. **Backert, W., Brock, D., et al.** Bankruptcy in Germany: Filing Rates and the People Behind the Numbers. – In Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, W. (ed). Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009
2. **Iuliano, J.** An Empirical Assessment of Student Loan Discharge and the Undue Hardship Standard. – American Bankruptcy Law Journal, 2012, Vol. 86, Issue 3
3. **Jordan, R. L., Warren, W. D.** Bankruptcy. New York: The Foundation Press, Inc. 1995
4. **Kairjak, M., Sootak, J.** Varavastased süüteod. Tallinn: Juura 2012
5. **Kilborn, J. J.** Two Decades, Three Key Questions and Evolving Answers in European Consumer Insolvency Law: Responsibility, Discretion and Sacrifice. – In Niemi, J. (ed) et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009.
6. **Lehis, L.** Maksuõigus. Tallinn: Juura 2012
7. **Madise, Ü.** (peatoim). Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne 2012. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.pohiseadus.ee> (31.01.2013)
8. **Mann, R. J.** Making Sense of Nation-Level Bankruptcy Filing Rates. – In J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009
9. **Mann, R. J.** Optimizing Consumer Credit Markets and Bankruptcy Policy. – Theoretical Inquiries in Law 2006/7, No 2, Article 5. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.columbia.edu/~mr2651/Optimizing_Consumer_Credit_Markets_and_Bankruptcy_Policy%5B1%5D_Theoretical%20Inquiries%20in%20Law_BUP.pdf (02.02.2013)
10. **Niemi, J.** (ed.), et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009
11. **Niemi, J.** Overindebted Households and Law: Prevention and Rehabilitation in Europe. – In J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009

12. **Niemi-Kiesiläinen, J.** (ed.) et al. Consumer Bankruptcy in Global Perspective. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2003
13. **Niemi-Kiesiläinen, J.** Collective or Individual? Constructions of Debtors and Creditors in Consumer Bankruptcy. – In Niemi-Kiesiläinen, J. (ed.) et al. Consumer Bankruptcy in Global Perspective. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2003
14. **Niemi-Kiesiläinen, J.** Consumer Bankruptcy in Comparison: Do We Cure a Market Failure or a Social Problem?. – Osgoode Hall Law Journal 1999, vol 37
15. **Polinsky, A. M., Shavell, S.** (ed.). Handbook of Law and Economics, Vol 2. Oxford: Elsevier, 2007. White, M. J. Bankruptcy Law
16. **Ramsay, I.** „Wannabe WAGS“ and „Credit Binges“: The Construction of Overindebtedness in the UK. – In J. Niemi (ed.), et al. Consumer Credit, Debt and Bankruptcy. Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2009
17. **Ramsay, I.** Between Neo-Liberalism and the Social Market: Approaches to Debt Adjustment and Consumer Insolvency in the EU. – Journal of Consumer Policy. 2012/12, Vol 35, Issue 4.
18. **Ramsay, I.** Comparative Consumer Bankruptcy. – University of Illinois Law Review. 2007, No 1, pp 269. Arvutivõrgus kättesaadav: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=958190## (28.02.2013)
19. **Ramsay, I.** Models of Consumer Bankruptcy: Implications for Research and Policy. – Journal of Consumer Policy 1997/6, vol 20
20. **Saarma, T.** Pankrotimenetluse põhimõtted. - Juridica VI/2008
21. **Schwartz, S.** Personal Bankruptcy: A Behavioural Perspective. – In Niemi-Kiesiläinen, J. (ed.) et al. Consumer Bankruptcy in Global Perspective. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2003
22. **Siibak, K.** Vastutustundliku laenamise põhimõte. – Juridica X/2009
23. **Sootak, J., Pikamäe, P.** Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009
24. **Tuulmägi, K.** Aegumistähtjad ja teised seaduses sätestatud tähtjad ning nende eristamise probleeme praktikas. – Juridica, 2009, nr. 5
25. **Varul, P.** jt. Võlaõigusseadus I, Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2006
26. **Whitford, W. C.** Changing Definitions of Fresh Start in U.S. Bankruptcy Law. – Journal of Consumer Policy 1997, Vol. 20 Issue 2
27. **Viimsalu, S.** The Over-Indebtedness Regulatory System in the Light of the Changing Economic Landscape. – Juridica International, XVII/2010

Normatiivaktid

28. Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 (BAPCPA).
Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-109s256enr/pdf/BILLS-109s256enr.pdf>
(04.02.2013)
29. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2
30. German Insolvency Statute (Insolvenzordnung). Bundesministerium der Justiz.
Arvutivõrgus kättesaadav:
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_inso/index.html (19.03.2013)
31. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I, 20.12.2012, 12
32. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. –
RT II 1993, 10, 13
33. Pankrotiseadus. – RT I 2003, 17, 95 ... RT I, 29.06.2011, 14
34. Perekonnaseadus. – RT I 2009, 60, 395 ... RT I, 27.06.2012, 12
35. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197 ... RT I, 21.12.2012, 18
36. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I 2002, 35, 216 ... RT I, 06.12.2010, 12
37. Täitemenetluse seadustik. – RT I 2005, 27, 198 ... RT I, 31.12.2012, 13
38. US Bankruptcy Code. Unofficial compilation from the Legal Information Institute.
Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.law.cornell.edu/uscode/pdf/lii_usc_TI_11.pdf
(22.03.2013)
39. Võlaõigusseadus. – RT I 2001, 81, 487 ... RT I, 08.07.2011, 21

Kohtulahendid

40. Williams v. United States Fidelity & Guaranty Company, 23.02.1915, U.S. Supreme Court. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://supreme.justia.com/cases/federal/us/236/549/case.html> (21.03.2013)
41. Riigikohtu halduskolleegiumi 23.10.2001 otsus kohtuasjas nr 3-3-1-49-01
42. In re Kim Elizabeth Refino, 05.02.2003. 99-32213 (LMW). Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.ctb.uscourts.gov/SelOpinDoc/Memorandum%20of%20Decision2.pdf>
(29.01.2013)
43. Riigikohtu üldkogu 27.06.2005 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-2-05
44. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.02.2007 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-94-06
45. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.04.2009 määrus kohtuasjas nr 3-2-1-45-09

46. Viru Maakohtu 21.09.2009 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-06-2209
47. Pärnu Maakohtu 25.11.2009 määrus tsiviilasjas nr 2-05-24910
48. Harju Maakohtu 22.01.2010 määrus tsiviilasjas nr 2-09-35309
49. Harju Maakohtu 30.06.2010 määrus tsiviilasjas nr 2-07-20224
50. Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 14.12.2010 otsus kohtuasjas nr 3-2-1-10-10
51. Harju Maakohtu 31.03.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-48925 (koopia autori valduses)
52. Harju Maakohtu 08.04.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-44269 (koopia autori valduses)
53. Harju Maakohtu 12.04.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-07-23184
54. Viru Maakohtu 23.09.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-5019
55. Pärnu Maakohtu 28.09.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-04-2358
56. Pärnu Maakohtu 24.10.2011 kohtumäärus tsiviilasjas nr 2-08-88176
57. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 14.11.2011 määrus kohtuasjas nr 3-2-1-121-11
58. Pärnu Maakohtu 09.12.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-41884
59. Harju Maakohtu 19.12.2011 määrus tsiviilasjas nr 2-10-34483
60. Harju Maakohtu 13.02.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-09-6472
61. Harju Maakohtu 15.05.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-08-57779
62. Harju Maakohtu 27.06.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-27281
63. Tartu Maakohtu 02.07.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-05-21659
64. Harju Maakohtu 02.08.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-8820
65. Harju Maakohtu 08.08.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-10-26457 (koopia autori valduses)
66. Harju Maakohtu 04.09.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-45704
67. Harju Maakohtu 06.09.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-09-69784
68. Pärnu Maakohtu 24.09.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-63639
69. Harju Maakohtu 01.10.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-12-18731
70. Tartu Ringkonnakohtu 24.10.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-57949
71. Viru Maakohtu 06.11.2012 määrus tsiviilasjas nr 2-11-33762
72. Tartu Ringkonnakohtu 11.02.2013 määrus tsiviilasjas nr 2-12-50010
73. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 27.02.2013 määrus kohtuasjas nr 3-2-1-1-13
74. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 17.04.2013 määrus kohtuasjas nr 3-2-1-46-13
75. Harju Maakohtu 24.04.2013 määrus tsiviilasjas nr 2-11-22725 (koopia autori valduses)

Muud allikad

76. A & L, Licker Law Firm, LLC. What Is An Automatic Stay in Bankruptcy?. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.lickerlawfirm.com/blog/what-is-an-automatic-stay-in-bankruptcy.cfm> (16.02.2013)
77. **Arcaro, G.** Are Creditors Not Listed On My Bankruptcy Petition Discharged, Or Do I Have To Pay Them? Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.bpslawyers.com/Articles/Are-Creditors-Not-Listed-On-My-Bankruptcy-Petition-Discharged-Or-Do-I-Have-To-Pay-Them.shtml> (29.01.2013)
78. **Ciccone, A. J.** Automatically Violating the Stay?. Executive Office for U.S. Trustees. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.justice.gov/ust/eo/public_affairs/articles/docs/stay-02.htm (16.02.2013)
79. Consumer Debt Report. INSOL International 2001/5. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.insol.org/pdf/consdebt.pdf> (16.02.2013)
80. International Monetary Fund. Orderly and Effective Insolvency Procedures, Key Issues. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/orderly/index.htm> (16.02.2013)
81. Koalitsioonileping seisuga 04.04.2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.reform.ee/UserFiles/Valitsusliit-I.pdf> (19.01.2013)
82. Kohtute Infosüsteemi statistika 2011. a ja 2012. a esitatud võlgade ümberkujundamise avalduse kohta (koopia autori valduses)
83. Pankrotiseaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=021550023 (29.01.2013)
84. Rahandusministeeriumi 18.01.2012 finantskirjaoskuse strateegia loomise ümarlaud „Kuidas parandada Eesti elanikkonna finantskirjaoskust?“. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.fin.ee/finantskirjaoskus?id=108853> (28.01.2013)
85. Reform of German Insolvency Law. Bundesministerium der Justitz. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.bmj.de/EN/Subjects/Economy/Reformof%20InsolvencyLaw/_doc/artikel.html (20.03.2013)
86. **Saarma, T.** Füüsilisest isikust võlgniku maksejõuetusmenetluse võimalikud arengusuunad. Kohtute aastaraamat 2009. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/998/Kohtute_aastaraamat_2009.pdf (08.03.2013)

87. The World Bank. Finance for All? A World Bank Policy Research Report. Washington D.C 2008. Arvutivõrgus kättesaadav: http://siteresources.worldbank.org/INTFINFORALL/Resources/4099583-1194373512632/FFA_book.pdf (09.03.2013)
88. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain2&content_type=text/html&page=mgetdoc&itemid=033370012 (21.01.2013)
89. Töölepingu seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: https://www.osale.ee/konsultatsioonid/files/consult/24_Seletuskiri.doc (19.01.2013)
90. **White, M. J.** Corporate and Personal Bankruptcy Law. The National Bureau of Economic Research, 2011. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.nber.org/papers/w17237.pdf?new_window=1 (21.02.2013)
91. Võlgade ümberkujundamise ja võlakaitse seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems2&emshelp=true&eid=1004095&u=20130122183029> (22.01.2013)

Lisa: Muudatusettepanekud

Lähtudes töös esitatud seisukohtadest teeb magistritöö autor alljärgnevad muudatusettepanekud pankrotiseaduses ja tsiviilkohtumenetluse seadustikus:

1. PankrS 170 lg 1: „Võlgniku kohustustest vabastamise avaldus tuleb esitada kohtule hiljemalt koos käesoleva seaduse § 158 lõikes 3 või § 162 lõikes 2 nimetatud aruandega.“
2. PankrS § 171 lg 2 p 3: „Kohus ei algata võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamise menetlust, kui kohus on viimase kümne aasta jooksul enne ajutise halduri nimetamist otsustanud võlgniku kohustustest vabastada või jätnud võlgniku avalduse kohustustest vabastamiseks rahuldamata mistahes põhjustel.“
3. PankrS § 175 lg 3: „Kohus ei või otsustada võlgniku kohustustest vabastamist ega keelduda võlgnikku kohustustest vabastamast enne, kui ta on ära kuulanud usaldusisiku, võlgniku ja võlausaldajad, kes on selleks soovi avaldanud.“
4. PankrS § 172 lg 3: „Usaldusisikul on õigus kontrollida, kas võlgnik täidab oma kohustusi.“
5. PankrS § 172 lg 7 (uus lõige): „Usaldusisikul on õigus saada tasu oma ülesannete täitmise eest. Tasu määrab kohus kohustustest vabastamise menetluse lõpetamisel PankrS § 65 lg 11 sätestatud alustel ja korras.“
6. TsMS § 183 lg 2 teine lause: „Pankrotihalduri või usaldusisiku tasu ja kulutuste katteks määratud menetlusabi, mida ei mõisteta riigi tuludesse välja, ei või olla suurem kui 397 eurot.“
7. PankrS § 173 lg 6: „Pärimise või kinke teel saadu väärtusest on võlgnik kohustatud poole usaldusisikule üle andma.“
8. PankrS § 173 lg 7 (uus lõige): „Võlgnik on kohustatud menetluse kestel võrdsetel asjaoludel võrdselt kohtlema kõiki pankrotivõlausaldajaid.“
9. PankrS § 176 lg 2: „Võlgniku pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamisel ei lõpe õigusvastaselt tahtlikult tekitatud kahju hüvitamise, lapsele või vanemale elatise maksmise ning avalik-õiguslikud trahvi ja sunniraha tasumise kohustused.“

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Lember (sünnikuupäev 30.11.1985)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Menetlusosaliste huvide kaitse ja tasakaal võlgniku kohustustest vabastamise menetluses“,

mille juhendaja on Anto Kasak,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 06. mail 2013. aastal